

ECKERMANN WEB ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST

WWW.ECKERMANN.ORG.RS

NOVEMBAR - DECEMBAR 2020.

BROJ 30

Sva prava zadržana © 2015 -2020 Eckermann ISSN 2466-3220 (Online) Objavljivanje časopisa pomaže
Ministarstvo kulture i informisanja

Eckermann
Web časopis za književnost
God 5® br. 30 ® novembar – decembar

Izdavač
Forum za interkulturalni dijalog FID
401/13 Novi Pazar

Glavni urednik

Enes Halilović

Odgovorna urednica

Birsena Džanković

Uredništvo

Uroš Ristanović
Tijana Koprivica
Aleksandar Novaković
Danijela Jovanović
Milan Anđelković

Na koricama

„Birds of Bosnia“ Almir Hukić

ISSN 2466-3220 (Online)

Časopis izlazi šest puta godišnje

SADRŽAJ

ECKERMANN WEB ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST	1
ECKERMANN PITA	4
RAZGOVOR SA REČIMA.....	4
NEISPLAKANE SUZE	10
DA VIDIM HIPERBOREJU	14
POEZIJA	18
MIRIS SNEGA ZASPALOG NA VODI.....	18
U SVAKODNEVNOM GOVORU	21
MAGNOLIJA	26
PROZA	31
VRANE.....	31
EHO	37
DVE PRIČE	39
ESEJ	43
ČOVEK SA SEDOM BRADOM	43
SVOJ / ТУЋИ У ЛЈЕТОПИСУ МУЛА МУСТАФЕ БАШЕСКИЈЕ.....	46
KRATKO.....	57
KRITIKA	62
O ŽELJANI VUKANAC.....	62
O MARIJI DRAGNIĆ	67
O VLADANU KREČKOVIĆU	71
O LJILJANI ĆUK.....	73
DRAMA	75
ZGRADA SOLIDARNOSTI.....	75
50 KONCEPTUALNIH KOMADA.....	102
ZA ANTOLOGIJU	114
OGLED DALMATINSKOG BILJA.....	114
ISTA REKA.....	126

ECKERMANN PITA

Dragan Marković

RAZGOVOR SA REČIMA

Naša tema je život u svim njegovim pojavnim oblicima. Pesnički život ili pesnička egzistencija (Kjekegor) se zasniva na drugačijem pogledu na svet od pogleda većine. Koliko je poezija prisutna u vašem svakodnevnom životu i na koje sve načine?

Dečak u gustoj šumi peva strah da savlada... To kaže pesnik koji strepi da će se i u njemu gusta splesti šuma, puna zverčica i straota... Ne mogu da govorim bez izvesne nelagode o sopstvenoj drugačijosti koja bi mogla proizvesti drugačiji pogled na svet od većine... Ponekad se smejem bez razloga kao neko ko nije siguran ni u šta. I na taj način svoju pesničku egzistenciju činim podnošljivijom. Ponekad krišom zaplačem pred nerazrešivom zagonetkom postojanja. I ta otvorenost me navede na pomisao da je moja poezija – čardak ni na nebu ni na zemlji, koji bez vrata i širom otvorenih prozora čeka umornog gosta. Svestan sam da se iz tragikomedije zvane život ne bi valjalo kukavčki iskrasti. Dobro bi bilo da se zaigramo... Da bismo zaboravili na smrt. I da bi ona nas... Svakako je način na koji posmatram svet drugačiji, samim tim što na svetu nema dva ista čoveka. To što svojim pogledom uočavam neke tajanstvene veze među pojavama i neka mala svakodnevna čudesa koja bacam u oganj poezije, ne smatram nekom izuzetnošću, niti mislim da sam zahvaljujući tom daru išta vredniji od bilo koga. Navika da s vremena na vreme pribležim svoje misli možda je samo uzaludan napor da se ukorenim u svetu kom nisam dorastao. Ja svet posmatram možda malo maštovitije i začudnije, i sve češće bivam slučajni svedok izgubljen u radosti rađanja poezije na svakom koraku: na ulici, u autobusu, u apoteci, na pijaci... Onda mi se učini da je poezija svagda i svuda, samo što nismo svakog časa spremni da joj se prepustimo, da je prepoznamo i prigrlimo.

Sećate li se: kada je pesnik oživeo u vama prvim stihovima ili prvom pesmom?

Pred beskonačnim mračnim krugom opustošeni: dečak i pesma... Ako je Crnjanski sazdao beskrajni plavi krug, ovaj pesnik se odvažio da se nadnese nad beskrajni mračni krug... Prilično maglovito se prisećam prvih sročениh stihova. Jednom je u moju školu svratio pesnik Krstivoje Ilić. On je imao običaj da krstari po malim mestima i nesebično deli priče i pesme o zaljubljanju, nestašlucima, zavičaju... Darovao nam je „Male ljubavne pesme“ i pričao nam o svom siromašnom detinjstvu punom čudesnih zbitija. Možda mi se pri tom susretu učinilo da bih i ja mogao da se upustim u avanturu slaganja reči...

Pamtite li osećanja koja su pratila sam čin pisanja i osećanja posle nastanka pesme?

Sam sam na ovom razjapljenom svetu, sam sam pod ovim nebom okorelim... Ta barem kratkotrajna pobeda spram duboke usamljenosti u stidljivom dečaku je bila ravna čudu... Bio sam u nekom naročitom raspoloženju pišući i iznova čitajući napisano. Nešto se u meni zažarilo i prelomilo. Imao sam potrebu da se poverim nekom, da obznanim svetu svoju muku i svoju radost. A opet, stid me sputavao u tome. Pa sam trčao i osmehivao se. Otkrio sam nešto što mi je dečačku usamljenost činilo, ne samo podnošljivom nego i privilegovanom. Našao sam plod u dalekom vrtu iz kog nisam umeo da se vratim.

Da li ste pred vršnjacima skrivali svoju opčinjenost drugačijim životom reči u pesmi od njihovog života u običnom razgovoru ili službenoj komunikaciji?

Reči, nemošte oblamate jezike i kotrljate tandrк-menažeriju... Kud ćeš lepšeg razgovora od razgovora s rečima... Bio sam ćutljiv, uvek izdvojen, u nekom svom svetu. Verujem da nisam ni bio svestan da sam stupio u uzvišeni svet poezije, u carstvo začudnog, raskošnog, mističnog maternjeg jezika, umnogome drukčijeg od predvidivog jezika korišćenog u svakodnevnom govoru. To je bilo pribežište u koje sam mogao da se sakrijem. Rudnik u kom sam kopao na slepo i nalazio neviđeno. Nikada nisam izašao praznih ruku. Vrt u kom se voće grize još neubrano. Tu gde me niko nije ni tražio bilo je moje mesto.

Svaka nova pesma je jedan novi život koji je stvorio pesnik, novi svet, novo lice pesnika pred čitaocima s kojima pesma nastavlja svoj život potpuno nezavisno od svog tvorca. Kako „proveravate“ zrelost pesme „za odlazak u svet“?

Pesmo, koliko si teška, kazuj, šupljikava si poprilično... Tako je ja upitam, katkad... Ne proveravam ni sebe ni pesmu, kao konjanik koji se uzjahavši prepusti svom drevnom prijatelju – nosiocu, verujući mu da će sam pronaći najbolji put. Pesma jeste nekim delom u mom vlasništvu, ali joj ja nisam gospodar. Umem da budem strog, i da je držim pod ključem sve dok ne izraste koliko treba. Kao tek ubrana rujnica koja se ne sme ostaviti u šumi, da je ne nađe neko drugi, pa se ubrana drži u posudi s vodom na prozoru, dok ne doraste. One dolaze i odlaze kad im se prohte. Kao nepozvani gosti koje uhvati mrak na drumu, pa ih na nagovest oluje primiš na konak. Ne plašim se da će mi se potkrasti kakva slabašna, grdna pesma, i da će se sva takva odmetnuti u svet. U meni je i neveštost i majstorstvo, i poriv da se eksperimentiše koliko i potreba da se držim već uspostavljenih kanona, i sve više zazirem od previše ljubaznih ljudi i od preterano našminkanih pesama...

Možda „vidite“ i čitaoce kod kojih će pesma živeti bolje nego kod vas dok je stasala za svet, ili kao svaki brižan roditelj razmišljate da ste mogli više i bolje da je „pripremite i ispratite“?

Reči su nedostatne. Govor je odsustvo potpunosti... Meni je uvek nešto krivo... i ja nikad nisam posve zadovoljan... Ma koliko bio umešan pesnik ponešto previdi i prenebregne. Pesma ne može bez ožiljaka prerasti iz ličnog u „mnogolično“ iskustvo. To vam je kao u onoj igri gluvih telefona, svaki čitalac će pesmu prilagoditi sopstvenim čitalačkim nazorima, šaljući je dalje. Narodne pesme i priče su se usmeno prenosile, ponavljale i bistrile sve dok se taj nezaustavljivi huk nije sklopio u savršen sklad i čistu muziku. Bilo bi možda dobro da se pesme bar na neko vreme izdaju bez imena autora, da bi tako oslobođene, da bismo tako oslobođeni, prestali da se zaludujemo snovima o sopstvenoj velelepnosti i božanskom predodređenju.

Koliko vas je čitanje poezije drugih pesnika i drugih književnih vrsta pripremila za pisanje sopstvenih?

Smak sveta – svak smeta. Ovako glasi pesma Premetaljka. Što će reći: Sve što sam pročitao bilo mi je dragoceno i glasovi mnogih prominulih i savremenih pisaca su u meni budili radost. Nipošto, zavist, nelagodu, zlobu... Mnogi pisci različitih poetičkih opredeljenja su svakako uticali na moje pesničko sazrevanje. Zahvalan sam im. Iako osećam i strahopoštovanje i divljenje prema uvažanim književnicima i njihovim neporecivim delima, usuđujem se, ipak, da pokušam da na stara pitanja dam nove odgovore ili bar odgovorim svojim glasom. Temelji su stari ali su nove vatre koje će goreti na ognjištu ove razgovet-kule. Srpski jezik je iznedrio mnoge velike pesnike! Ne bi ih se postidela ni jedna značajna svetska kultura, ni jedan narod koji drži do tradicije i svog postojanja.

Ko su vaši pesnički oci i majke?

Moj književni otac je moj đed koji me uljuljkivao pričajući mi narodne priče i junačke pesme. Zahvalan sam lozničkom pesniku Ljubomiru Ćoriliću što je u mojim prvim pesničkim pokušajima prepoznao zrnice dara i ohrabrio me... Dragan Lakićević, pesnik i urednik u Srpskoj književnoj zadruzi mi je ukazao poverenje i retku čast da mi jedna takva institucija objavi već dva rukopisa. Ako me naši veliki književni oci i majke priznaju i posine onda ću tek znati da sam nečiji. Ako se tako nešto zbude, desiće se u snu nekog predanog čitaoca i ja to neću znati. Naša narodna književnost je izvor na kom sam tolio žeđ. Izvor od kog sam učio kako se hrabro teče sve dalje uprkos nostalgiji i potrebi da se ostane tu odakle se pošlo.

Da li pesnici na nivou svakodnevice oskudnije žive vidljivim događajima u odnosu na većinu, ali zato intezivnije i bogatije žive unutrašnjim životom?

Povazdan svetkujem svoj malebi vrt, pažljivo plevim, zakidam zaperke... Moglo bi se reći i tako. S tim što bogat unutrašnji život nije prepreka i za bogat spoljašnji život, kao što ni bogato iskustvo nije dovoljan preduslov za nastajanje vredne literature. To je ona donkihotovska podeljenost u sopstvu: kako biti vitez u vremenima kada malodušnost i licemerje obesmišljavaju svaki podvig i svaki gest vredan divljenja čine uzaludnim.

Možda je vidljiviji i življi dok piše pesmu nego dok njegova poezija počne da osvaja čitaoce?

Pesnik je porediv jedino s drvetom koje poje: Gorje moje zgorelo vek tmol. Drvo poje gorju, ispovedajući mu svoj usud kao što se i pesnik obraća čovečanstvu kazujući svoju muku. Kratkotrajno je ushićenje koje obuzme onog koji stvara u času kada se slutnja smisla vaspostavlja i uobličuje. Sve pre i nakon toga je natezanje i sumnja, preispitivanje i nagoveštaj poraza.

Vaš pesnički jezik je leksički bogat i svež, pun novina-kovanica – istovremeno i patiniziran starim, davno iščezlim rečima iz svakodnevnog govora i književnosti. Iz kog vremena i čijih još života se javljate svojim pesmama?

Teška su kazna reči onome koji govori kroz potomačke osvrte... A svako od nas u svom vremenu i među svojim ostane unekoliko nedorečen. U mojoj zbirci pesama Deveto koleno pokušao sam da uspostavam neku vrstu neposredne pesničke komunikacije s precima. Svi oni progovaraju kroza-me. Takav način bi se mogao nazvati i drskošću. Pesnik ponekad mora biti spreman da prekorači granice očekivanog i konvencionalnog, šta god to značilo. Ne znam otkud mi sve te reči i na koji način se jate i razilaze. Samo znam da same dolaze, ne prebiram po rečnicima, niti se mučim da po svaku cenu iskusim kakvu novu reč. Preči je posao, ako se to može, sačuvati od zaborava reči kojih smo se olako odrekli, prihvatajući kojekakve varvarizme, ako se to tako kaže.

Društvene mreže, veb književni magazini i pesnički portali omogućili su nov život poeziji. Izvukavši je iz korica knjiga ili sa stanica književnih listova i časopisa , povećali su njenu čitanost, povezali stvaraoce na nov način. Liči pomalo na utešnu nagradu za višedecenijsku nemilost u koju je poezija pala, posle gašenja velikih i uglednih izdavačkih kuća, jer novonastale privatne izdavačke kuće, računajući na izvesniju zaradu, radije objavlju prozu ili uopšte ne objavlju poeziju?

To što nije presudno važan način na koji će se poezija objavljivati i širiti, neće me pokolebati u tvrdnji da je samo knjiga ukoričena dlanima odista knjiga.

Koliko su i kako ove promene uticale na vaš pesnički život i vašu pesničku sudbinu?

Ne znam. Moj život je moj pesnički život i moja sudbina je već ucrtana u knjigu koja nije moja, i na to ne utiču nikakve promene. Zapisano je i ovo: Poljubac kao takav nek pričeka, okrepljen, dok nam se ne razrede maske od crne svile... Još uvek ne mogu svesno da raščivijam jesam li se i na koji način promenio u ovom vremenu strahovanja i junačenja pred koronom. A uvek je bilo i biće i ratova i boleština i proroka i iščekivanja...

Jedno vreme ste skoro svakodnevno na svojoj Fejsbuk stranici objavljivali svoje pesme, sada ređe. Predah posle intezivnog stvaralačkog perioda ili su vas već otvorena vrata ne samo novih poznatih izdavača već i stare, ugledne SKZ vratile tradicionalnom životu poezije upakovane između korica knjige?

Plašim se da ne izgubim meru. I da se ne pogordim. I da me sujeta ne učini nepravednim prema pesmama drugih izvrsnih pesnika. Takođe me brinu i pesme koje su široj publici pomalo nejasne i zatvorene. One će prve biti zbrisane. Kao i sve druge, uostalom. Kao i pesnik sam. I to je dobro tako. I biću zadovoljan ako uspem da održim neki balans između tradicionalnog (ukoričenog) i modernog (lakodostupnog) načina iznošenja na kulturnu pijacu nekih budućih knjiga.

Razgovarala Kaja Pančić Milenković

Radmila Petrović

NEISPLAKANE SUZE

Šta je reč?

Reč je pesnički plug. Seče i prevrće po sećanjima, emocijama i ostalim neutrživim kategorijama.

Šta je njiva?

Za mene njiva znači umor. Posle njive nema čitanja ni pisanja, sve što možeš je da spustiš kapke. To je razlog zašto ne živim na selu. Ili jedan od njih.

Šta je plug?

Plug je san zemlje. Posle njega ona se budi sveža i kreće sve ispočetka.

O čemu umoran orač peva?

Nikad nisam bila orač pa bi bilo licemerno da odgovorim na to pitanje. Moj tata prvo kaže da umoran orač spava, a onda me zove i kaže da ipak peva kada krene kući. Tata je bio pravi orač. Imao je Goluba i Cvetka i još mnogo volova i konja. A sad ima traktor. Pokojni komšija Jole, stari rabadžija, na veseljima je uvek naručivao „Tera kola Mitar rabadžija“. A onda, ima taj hit „Mile ima volove šarene, a ja mlada obraze rumene“.

Krava liže tele na klimavim nogama. Da li je to prvo kupanje i prvo značenje u novom životu?

Posmatrala sam taj prizor mnogo puta. Kad to rade, krave mi ne deluju previše zainteresovano, kao da je to neki uslovni refleks. A nisu ni preterano nežne u tome. Kad sve to kažem mami, ona kaže kako to misliš nezainteresovana je, pokušaj ti da joj ga uzmeš. Sličan odgovor je moja mama davala i na pitanja koja se ne tiču krava. I sve ću ja to razumeti kad, ako Bog da, postanem majka.

Ptice nikad ne prave zalihe hrane u gnezdu. Kako gledaš na njihovo uverenje da nikad neće ostati gladne?

Da imam krila i ja bih živela u istom uverenju.

Ako bi te zadužili da izvršiš agrarnu reformu, da li bi poljoprivrednicima poklonila neobrađene njive ili bi ih dala na određeni vremenski rok?

Dala bih njive na određeni vremenski rok. Čini mi se više brinemo o stvarima za koje znamo da ćemo ih imati u određenom ograničenom periodu i gledamo da ih što bolje iskoristimo.

Koji je traktor bolji, beloruski ili holandski?

Ne znam, zaista. Vozila sam naš IMT 539 i kineski Jinma 454. Nisu previše nežni ni jedan ni drugi. Morala sam da stanem celokupnom težinom na kočnicu i kvačilo da bih zakočila. A možda je samo do moje kilaže. Uglavnom, nikad nisam simpatisala ljude koji se frljaju sa karakteristikama vozila kao da su ih oni lično konstruisali. Nikad vajde od silnih znalaca. U mom selu su popularni mali italijanski traktori. Uzmeš ga na kredit jer misliš da će malina doveka koštati koliko početne godine i posle se hvataš za glavu.

Sade li u Stupčevićima jagodu mesečarku?

Bila je pre par godina pomama za kupovinom folija, sistema za navodnjavanje i sadnica jagode. Cena , posledično, zarada manja od očekivane učinili su da jagoda više ne gospodari našim poljima. Pri tom je teška za održavanje, bole leđa. Mesečarku sadimo za sopstvene potrebe negde što bliže kući jer je apsolutna kraljica-rađa od proleća do jeseni.

Plinije Stariji navodi da malina raste nedaleko od Troje, na planini Idi...

Malina koja raste u Arilju je sigurno ukusnija. Šalim se, ali odakle god da je došla ona drži zapadne krajeve ove zemlje, odhranila je i školovala mnogo dece. Priče o protestima, blokiranju puteva i pruga, prevrtanju marice, otimanju pendreka i seoskoj ekurziji pred Vladom Srbije mnogo više volim da slušam nego one o padu Troje.

Najpoznatiji predstavnici nemačke homeopatske medicine tvrde da su plućne bolesti uglavnom povezane sa ljubavlju. Da li su u pravu?

Mislim da jesu. Neki kažu da je npr. astma bolest neisplakanih suza. Doktorka koju znam je rekla jednom „Čim mi dođe dete sa astmom ja znam da s majkom nešto nije kako treba“. Ostavljam svima da nađu svoj odgovor na pitanje zašto je ponekad potrebno uložiti toliko truda u disanje. Jer kad se taj odgovor nađe, možete da bacite pumpicu.

Kakav je odnos ponude i potražnje u savremenoj poeziji?

Ponuda je veća od potražnje. Mnogi pišu, malo ko čita, a još manje njih će da kupi.

Ako hoćete da vidite stanje poezije, sa ekonomske strane, uđite u prodavnicu knjiga. Knjige tamo pozicioniraju prema prodaji. Romani će vam upadati u oči, a poezija, uglavnom morate da pitate: A gde držite poeziju? Više volim da razmišljam o poeziji kao vantržišnoj kategoriji, jer ona to zaista jeste.

Ispod tvog intervjuja u Danasu jedna čitateljka je ostavila komentar: Radmila kida! Ako Radmila kida, sa čim raskida?

Radmila raskida sa svim obrascima, tradicijama i ljudima koji stoje na putu njenoj sreći. I to uvek podrazumeva kidanje. Prvenstveno delova sebe.

Čemu poezija?

Uvek je pitanje kome. I prvi odgovor je: sebi. Drugi odgovor je: sebi i svim ostalim zainteresovanim stranama.

Razgovarao: Enes Halilović

Fotografija: Ema Bednarž

Ljubeta Labović

DA VIDIM HIPERBOREJU

Slika djetinjstva?

Imao sam Dva djetinjstva ,lutanja pored rijeke Drcke, u Barama Kraljskim, i drugo, podgoričko. Sad čujem žubor Drcke i ćirikavce na žegama podgoričkih ljeta.

Dominantan strah u djetinjstvu?

Nikad nijesam volio kraj igre.

Vaši preci?

Bile su dvije velike starinske fotografije u ručno rađenim drvenim ramovima na zidu stare kuće. Na jednoj đed s crnogorskom kapom i džamadanom i na drugoj, stric Nikola, školski drug s Milovanom Đilasom, borac Četvrte crnogorske brigade, poginuo na Trnovu kod Sarajeva 1945. godine.

Šta ne znamo o Vama?

Ništa, ako nijeste čitali moju poeziju.

Kome dugujete izvinjenje?

Jednoj ženi, koju sam upoznao davno, na nekom Ostrvu.

Kome ste zahvalni?

Jutru kad svane.

Vaša pjesma koju biste stavili u pismo ženi u koju ste zaljubljeni?

ZBOG TEBE SAM ZAVOLIO PROLJEĆE

Sjećaš se sunca u prozoru stacionara
bilo je proljeće
Doktor Ben je u plućima
zalivao hrizanteme
poljupci su širili nježnost i zarazu

Odlazeći, rekla si
da se kroz prozor vidi Toskana
more i naš mali brod, kraj nekog ostrva
Ali ja više ne mogu naći taj trag
u proljeću koje sam zavolio zbog tebe...

Živko Nikolić?

Čarobnjak iz Ozrinića, Živko Nikolić, Ozriniće je pretvorio u svoj Makondo. Uvijek se sjetim kako je u prvom filmu „Trag“, koji je snimio sa trakom sa isteklim rokom upotrebe, uveo oca Vidaka i Ozrinićane da glume u tom filmu, odigrali su sjajno svoje uloge. Slike tog univerzuma se smjenjuju u svakom njegovom filmu, sve od najcrnje ljudske tame do ljubavi, nježnosti i komedije. Scene plesa u filmu „Jovana Lukina“, ostaje za svjetsku antologiju. Živko je bio filmski genije, posljednji put sam ga vidio kod „Posljednje šanse“ na Tašmajdanu u onom njegovom vunjenom džemperu na raskopčavanje.

Ko bi danas mogao glumiti Lada Tajovića?

Možda Tom Henks.

Film?

„Paterson“, Džima Džarmuša.

Koja ličnost biti na jedan dan?

Dok Holidej, u legendranom filmu My Darling Clementine, gdje je izveden najbolji Hamlet ikad, u salunu u Tombstonu, pred publikom u kojoj su bili Dok Holidej i zloćudna braća Klanton.

Muzika?

Sometimes Love Just Ain't Enough, Patty Smyth and Don Henley, Bahove sonate.

Knjiga?

„Tunel“, Ernesta Sabata, „Majstor i Margarita“, „Djevojka u zlatnim gaćicama“ Huana Marsea.

Treba li pisac da piše na trpezi?

Da, ako ima gladi... Znaš, ljudi se često igraju, neko voli Monopol, neko kocku... to su kombinacije strasti. Ali, pisanje u tome nikad nije pitanje izbora.

Gdje otputovati?

Volim male metropole poput Cetinja, Palerma, Salzburga... Volio bih da odem u sela sicilijanska (Savoku, Forca d'Agro), ili u Toskanu.

Kome sve ispričate?

Skoro nikome. Ponekad zamišljam nekog kome bih mogao reći sve, to je onda neki moj dvojnik, fantazija iz poezije.

Želja?

Da vidim Hiperboreju.

Savjet koji nikada niste dali Vašoj djeci?

Donosite sami odluke makar i pogriješili.

Da li ste ikada bili bezbrižni?

Ne sjećam se.

Razgovarao Enes Halilović

POEZIJA

Marko Kragović

MIRIS SNEGA ZASPALOG NA VODI

Jedna od kišnih monada

Iznosim duboku nameru
Prostoru koji istu ne prepoznaje:
Da nađem mesto između dve
Lokalno uznapredovale kiše
Gde bi mojoj nedorasloj hrabrosti
Izrasla ljuska, gromobran
Da se sklonim
Zadržan u istom
Kao tiho prihvatanje pokrivenih dvorišta iza kuća
Što ukućane od viškova rasterećuju

Gar

Otežali smo
I višak naših tela odlazi daleko

U reciklaži sasvim sitne besmrtnosti
Žice kojima putuju
Velike reči i prijateljstva
Uplicu se u visoko, davno posađeno drveće
Koje ih obavija kao bliskog i dragog gosta
Nešto u stablima
Umreće u tom žičanom zagrljaju
Mirisa paljevine
Neće biti nigde

Divlja gradnja

Mogli smo sve to izvući
Zakriviti dugačke sajle i armature
Spuštati spuštati dok se ne nasluti
Nešto meko
Što bi se u jednoj blagoj neopreznosti
Moglo probiti
A što je odveć predugo živo i suviše
Iako bi se to učinilo
Kao savršen razlog za ono ubistvo
Koje služi poravnanju sveta
Ipak se treba odmaknuti
Proglasiti sve za neuspešan pokušaj
Gledati tu tužnu skalameriju
Popiti najzad, u priobalnom osmehu
Zovu ili čaj

Na dočeku 21. veka

Na našu kosu padao je razelektrisani mrak

Kao odbačeno tanko perje sa grana

U sneg

Mlin za kafu

Pod voskom koji dogoreva

Svedenost na prekrštene ruke

I sasvim ljudsko : „biće svetla”

Ispratili bi ćutljive prijatelje

Sa mršavim plamenom do kapije

Vratili se tamo gde moramo

I pokrili se, opet, nečim kao što je:

Samo nek je toplo

Samo nek je toplo...

**iz rukopisa „Miris snega zaspalog na vodi”*

Lucija Švaljek

U SVAKODNEVNOM GOVORU

Trinaest puta

Prvu menstruaciju dobila je kod kuće,

Dok je gledala film sa susjedom,

Zabolio ju je donji dio trbuha...

Trinaest godina i prva menstruacija.

Trinaest uložaka Always Ultra.

Trinaest plakanja u mraku.

Trinaest puta sa šibom po nogama.

Trinaest puta teče krv po prstima.

Trinaest puta jebem ti mater.

Trinaest puta sam ti se htjela svidjeti.

Trinaest puta krvarim iz pičke.

Trinaest puta sam ušla u pubertet.

Trinaest puta sam kopala nos.

Trinaest puta te mrzim.

Mrzim te.

Tišina

Tiho

Tiše

Najtiše.

Gradacija tišine.

Solilokvij misli u tišini.

Misli nikad nisu tihe.

Moje misli isprovraćale bi se po tvojima.

Na jagodicama prstiju,

Hoda kroz kuhinju.

Bez naglih pokreta.

Bez neprimjerenih rečenica.

Bez nepotrebnog disanja.

Ostaje bez zraka.

Nema kisika u plućima,

Bitne stvari su na TV-u

Dok ona gubi zrak.

Ako čuješ kako diše,

Pojačaj TV još jače

I pljuni joj u lice.

Biologija u osnovnoj školi

Znam kako se razmnožavaju kukci

I kakvo je stanje na cestama

Kako sjesti na trajekt do otoka

I ne javljati se na mobitel mami
Stara susjeda je zabrinuta za moju
Financijsku sigurnost i moje jajnike
Jednog utorka
Baš su je zabrinuli moji ženski organi
I zato mi neće
Dati kutiju cigareta
Jer kaže da cigarete isušuju bubrege
Glava mi je autobusni kolodvor
I nema voznog reda
Ni sjedala za putnike
Koji dolaze bez reda
I imaju čudne frizure
Obojane nokte
I duge prste kao
Reptili koji liježu jaja
U dalekom moru

Nebo

Kandže se ne dobiju na poklon
Kad se rodiš
Ne dobiju se ni blijedo sive oči
Kroz koje ne vidiš boje neba
Rekli su da je boja neba svjetloplava
Ponekad su na njemu oblaci
Kroz koje možeš hodati

Sa svojim stopalima s plivaćim kožicama
S rukama od dugog zmijskog repa
I nogama od žele bombona
Koje se tope na suncu

Vrijeme

Kao da sam stranac
Pružoš mi ruku
A živimo zajedno
18 godina
Jedemo zajedno
Za istim stolom i s istim priborom za jelo
Vilica Nož Žlica
Stolica
Ti sjedaš pored mene
Jedeš batak i krumpir
Pričamo o tome kakvo je vani vrijeme
I kako su se vremena promijenila
Ti gledaš kroz prozor i kroz mene
Ne znaš da u meni
Za tebe nema više vremena
Poželim da se vrijeme stisne u žlicu
S kojom grabiš krumpir
U 13:30 sati rekli smo si sve
Šutnjom i mumljanjem
Polaganom kretnjom vilicom
I gužvanjem plave salvete

Tramvaj

Petnaest minuta je do dva

I žurim na tramvaj broj 17

Curi mi mozak

I donji i gornji

Teta u tramvaju nosi tampone

Nema gdje mijenjati uložak

Jer u tramvaju nema wc-a

Javni wc je predaleko

I podijeljen je na muški i ženski

Zašto nemaju wc za transvestite?

Za transrodne osobe i stare ljude?

Ja curim svaki dan

Danas je moj rođendan

Svaki utorak je dosadan

Utorak je najgluplji dan u tjednu

Jer je poslije ponedjeljka

Moja prijateljica koristi riječ

Animozitetna

U svakodnevnom govoru

Šimon Cubota

MAGNOLIJA

Magnolija

spuštamo se obodima sobe
u prostor ispod ogledala
sveća pada na pod
i taj trenutak ljudi će nazvati
suton
pukotine na tvojim usnama
samo su presušene reke,
kopna za one
koji se nikada neće vratiti
naša prolaznost postaće
neostvareno vreme
i niko neće videti svetlost
koja ulazi kroz prozor
nakon četrdeset devet godina
kiše
otvaramo vrata
nestaju ruke

Sublimacija

zemlja miriše na kolena
i na neostvarena naručja
koja ostavljaju senku
po uglovima
odaje izgubljenost
putnicima koji su naslutili
šumu
pred našim nesigurnostima
kambrijum izgara
kroz t(r)ajnost kamena
u tišini nastaje reka
nedaleko od nje
jedan čovek prolazi
sa isključenom baterijskom lampom
podiže jabuku sa zemlje
ne znajući
da na prozorskom staklu
njeno disanje
ostavlja trag
nepoznatih prstiju

Dvorišta

u polumraku
završavaju se naručja

osvetljavamo
tople pejzaže pluća
i zatičemo šumu
davno odnesenu iz mesta
gde nestaje istok
otkrivamo neograđeno dvorište
između nas
pretvoreno u pamćenje
i nikada nećemo znati
da su svi prozori
oduvek bili otvoreni
jedna ruka
ispružena
kroz ivice fotografije
dotiče mesto
iskupljenja

Čistina

podigli smo težak kamen
ispod njega ležala je bela ptica
i moj okamenjen pokret ka tebi
u prostoru
koji nikada nije ni postojao
osvrćemo se ka mestu
što više nije dokaz našeg oblika
između

zaustavljanja i kretanja
tvoje ruke su čin zaboravljanja
one povlače crtu
na mestu
gde ne možemo da dohvatimo krošnje
to nije Mesopotamija
to nije strah od visina
ispod kože
nastaje zemlja

Isak

ne preostaje ništa
osim tragova potopa
i još uvek neotkrivene
topline
u kojoj te
gubim
sa druge strane odraza
pretvaraš se
u značenje okeana
zbog nežnosti
crvene oseke
otkrivaju
Isakove ruke
nepovratno izgubljene u mesečini
želim da te sačuvam od trajanja

želim da se vratim
u sve što je ostalo izvan okvira
u trenutak pre slabosti
odakle si došao

Iz rukopisa *Kambrijum*

PROZA

Milica Stojković

VRANE

San

Po Paviću

Jutro je bilo sivo. Studeni zimski vetar mu je fijukao oko golog vrata i on je već prekorevao sebe što nije poneo šal. Rukavice nije nosio nikad jer su mu se dlanovi skoro uvek znojili, pa bi se tada osećao nelagodno, neprijatno, kao da je nešto skrivio. Mrzeo je maglu. Samo je dva puta bio u njoj, ali to je bilo dovoljno da mu gotovo stvori fobiju. Mrzeo je taj osećaj, nerviralo ga je i plašilo što ne vidi kuda ide, što mu noge kao da propadaju, a najviše od svega ga je prestravljavao taj “neko” koji kao da ga je pratio. Bio je ubeđen da ga neko uhodi, čak je par puta zastao da oslušne korake koji bi se zaustavili gotovo istog trena kad i on, ali nije imao hrabrosti da se okrene. Tada bi ubrzavao korak i nespretno i kratko nesvesno trčao. Posle par sekundi bi uspostavio malopredajni ritam kretanja i trudio se da misli o nečemu drugom, o nečem lepom, ali kao u inat ničeg lepog nije mogao da se seti. I ne samo lepog, nego gotovo da ničeg nije mogao uopšte da se seti. Tada bi obično počeo da broji na francuskom: un, deux, trios... I to brojanje bi pomoglo sve do trenutka kada bi se oni koraci toliko približili da je mogao da oseti nečije dahtanje na svom golom vratu. I onda opet isto. Panika, nesvesno i refleksno bežanje, pa brojanje na francuskom kao sedativ. Svaki put bi mu taj “neko” bio bliži. Jednom prilikom je čak i osetio tu “nečiju” hladnu, gotovo samrtničku, ruku na sebi i kroz telo mu je prohujala stravična jeza kakvu nikada do tada nije osetio. I znao je, ako se to još jednom ponovi, da će to biti kraj, da će ga to nešto ščepati zauvek i zbog toga je trčao, trčao, sve jače, sve brže. Nije bilo više mesta za francusko brojanje, postojao je samo strah.

Budio se zadihan. Uvek je zadihan i preplašen ležao u krevetu i znao je da san, taj prokleti san, kriv za sve, ali nije mogao da se seti šta se to tako strašno zbiva u njegovim snovima. Bilo mu je uskraćeno ono za šta kažu da je samo naše – naši snovi. A opet znao je da postoji nezavisno od njega svet snova, samo mu je bilo zabranjeno da ih se seća. “Ah kad ne bih morao da spavam, kad bih mogao stalno da sam budan...”, često je razmišljao.

Posle tog jutarnjeg mučenja život bi mu se odvijao prilično normalno: odlazak na posao, ručak i dva do tri pića u kafani na uglu posle posla, a onda opet kući. Dok bi išao uz stepenice do svog stana često bi brojao na francuskom, stara navika, i tada bi se za trenutak osećao malo čudno. Nešto nalik dežavu osećaju, doživljaj već viđenog, proživljenog. Sličan osećaj bi mu se javljao i kada mu se znoje dlanovi. Ali sve je to bilo nejasno, nedovoljno da stvori sliku sna. Jedini trenuci kada bi mu se san u sitnim delovima "vraćao" bili su kada je zevao. I tada bi osetio ono dahtanje za vratom i onu jezu. Nije želeo ni da zeva.

Uglavnom je uspevao da izlazi na kraj sa svojom "boljkom". Ignoriso ju je. Ali u poslednje vreme mu to nije baš polazilo za rukom i sve više je osećao potrebu da nekome ispriča, da podeli s nekim teret koji ga je malo pomalo uništavao. Odabrao je jednog svog druga i poverio mu se. Kada je završio osetio je olakšanje, ali je nesvesno nakon toga zevnuo. Osetio je onu strašnu jezu i hladne prste na vratu koji su ga stezali istezali i stezali...

Čovek koji je slušao o snu bio je preplašen. Čovek koji je pričao san umro je na mestu.

Vrane

Žena sva u crnom i čovek sa kotaricom prilaze spomeniku.

Čovek u sivoj majici kopa novu raku za nekog novog gosta. Trojica oko njega se prepiru koliko najviše na dan može jedan čovek da iskopa metara kanala. Stariji čovek, bez ruke, u sakou i u belim papučama, ubeđuje ostale da je neki dnevno kopao po 50 metara kanala za vodu i „znaš za koliko je imao da kupi nova kola?“.

Ptica prilazi plenu. Gazi po mermeru koji je neko skoro čistio. Sija se mermer, kezi se ptičurina. Dug joj je rep, tanak, a po sredini te crne mrlje koja se prikrađa cveću bela boja. Svraka.

Još jedna crna mrlja se približava. Samo što je veća i nema belu šaru. I ona je sada na mermeru. Snažan krik, ljudskom uhu nerazumljiv, i još par crnih mrlja je doletelo.

Šepure se po mermeru kao da je njihov. Čuju se lepet krila, ubadanje i komadanje. Komadi hrane na kartonskom tanjiru između cveća i krsta su bespomoćni. Kandže i kljunovi su ih raselili po travi, zemlji i betonu. Mermer više nije čist. Kao da nikada nije ni bio. Jedino je cveće ostalo isto kao i pre „napada“. Uzdiže se iznad tog brloga i uliva nadu. Oko krsta peškiri, levo ime, desno prezime, gore godina, dole godina, četvorocifreni brojevi. A plamen u kućici za sveće gori, ludački gori!

Čuju se kola. Približavaju se. Tu su. Prolaze. Udaljavaju se, a zvuk je sve slabiji. Dva čoveka ih prate pogledom. „To je Marijina razredna“, kaže desni. „Ona što joj se muž, daleko bilo, ubio?“ pita levi. Potvrдно klima glavom desni i mršti se dok se provlači između klupe i groba nekog. Levi i dalje gleda naviše, u put, iako se kola više ne vide. „Lepa žena bila... E šteta...“. Uzdah i namrštena faca, mora i on pored klupe.

Dva reda iznad njih žena u crnom i sa crnom maramom oko vrata reče „Oće kiša“.

„Dobar dan“, devojka sa slušalicama na ušima i tužnim očima uputila je čoveku bez ruke, a otpozdraviše i ostala trojica radnika. „Izvinite, samo malo“, reče tiho dok se razmimoilazila sa dvojicom što su se prethodno razmimoišli s klupom. Devojka skrenu desno i prođe pored žene što je rekla da će kiša i čoveka koji se stajao naspram žene. On se pomeri da devojka sa slušalicama prođe. Isprati je malo pogledom, pa se okrenu ženi „To je unuka onog što je radio...“.

...I glas mu se gubio sa graktanjem ptica. Čitavo jato se negde uputilo i zacrnelo nebo.

Bajka o buvicama

Bila jednom jedna mačka. Imala je troje dece. Živeli su skromno na imanju nekih čudnih stvorenja. “Vidite one tamo što sede za stolom i gledaju u onu kutiju, e to se zovu ljudi, a kutija je televizor”, učila je majka mačka decu. Moglo bi se reći da su bili srećni. Kao seoske mačke “čudna stvorenja” su ih hranila dobro. Jedina obaveza im je bila da tu i tamo uhvate nekog miša, a ostatak vremena bi provodile jurajući po prirodi ili izležavajući se po dvorištu. Nisu imali puno drugara, bar ne njima sličnim, jer izuzev jedne kuće u blizini njihove, nije bilo čudnih stvorenja (u daljem toku priče zvaćemo ih ljudi).

Otrprike u isto vreme, na istom mestu, živela je jedna keruša. Ona je verovatno bila jedini srodan komšija mačkama sa susednog imanja. Ona nije imala dece. Imala je tužne oči i često setan pogled. Možda zbog nesrećne ljubavi iz mladosti i još nesrećnijeg gubitka tek rođenih štenaca. Svi koji bi došli u posetu njenim domaćinima zatekli bi je u fotelji pored prozora i gotovo bi mogli da se zakunu da razmišlja i shvata stvari koje čovek nikada neće saznati. “Pametnog li psa!”, skoro uvek je bio komentar ljudi.

Za razliku od susednih mačaka koje su se smucale kojekuda i stalno bile u pokretu, ona je bila oličenje kućnog ljubimca. Živela je mirno, u svom svetu, okružena ljubavlju starijeg bračnog para koji su se, otišavši u penziju, povukli u selo. A onda se u njenom životu pojavila porodica mačaka. Nisu voleli njenu uzdržanost, ćutljivost i, moglo bi se reći, otmenost. Po svim seoskim standardima, ona je bila savršena meta za ogovaranje. “Uobražena kučka”, najčešće bi govorila majka-mačka deci. “Misli da je mnogo bolja od nas samo zato što je iz grada!”. Deca su, naravno, usvojila tu priču kao istinitu i trudili se svim silama da joj raznim smicalicama zagorčaju život.

Tako su se jednom ušunjali u kuću Penzionera i napravili lom, a krivica je pala na psa. Naredni “zadatak” je bio da joj ometaju popodnevnu dremku, što je ona u početku ignorisala i pravila se da ih ne primećuje. Ali su oni bili toliko uporni i naporni, da su je iz dana u dan sve više izbacivali iz ravnoteže. S razlogom ih je tada prozvala “buve”. Prelomni trenutak u njihovom odnosu se dogodio kada se jednog popodneva ona uputila posudi sa hranom, a “buve” su joj gotovo sve bile pojele. Lavež se tad prolomio planinom, kao grmljavina! Gazda nije znao da li da bude srećan ili uplašen, jer skoro da ne pamti kada je taj pas poslednji put lajao. Nakon ko zna koliko vremena Keruša je bila primorana da izađe iz svoje čaure i reaguje. Osećala je da opet

uskoro doći i našla skrovište iz kojeg ih je vrebala. Kao da je i sama malo postajala mačka koja vreba i čeka. Želela je da im se osveti, da im dobro očita lekciju; bila je spremna da ih dobro preplaši i svim silama se trudila da one svoje inače plemenite i smirene oči ispuni besom. Ali kada su se “buve” najzad očekivano i pojavile, onako majušne, vesele, umiljate, prizor je bio takav da ju je razoružao.”Eh deca...”, uzdah i vlažne oči.

Od tada se skoro svake večeri sličan ritual ponavljao: mačići bi došli, a keruša bi ih iz prikrajka posmatrala, da ih kao ne uplaši. Oni su znali da je ona tu, a ona je isto tako znala da je oni vide. Na taj način su izgradili jedno prećutno prijateljstvo – u njenom društvu oni su se osećali bezbedno i voljeno (što im je možda malo nedostajalo kod majke), a njoj su mamili osmeh na oči i malo pomalo postajali centar njenog dana. Zar je moguće da ih do skoro uopšte nije primećivala, da ih nije čak ni razlikovala? A evo sada je znala gotovo sve o njima i nije bilo šanse da ih slučajno pomeša. Svako mače je bilo posebno na svoj način. Ono najstarije bilo je žensko i plašilo se svega što je novo, neispitano. Bila je u stanju da iz straha ne pređe potočić ili da ne ode dublje u šumu, a da posle ceo dan razmišlja o tome, da mašta o tim nepoznatim daljinama i da bude tužna. Ona je bila i najodgovornija i najviše je pomagala majci. Najmlađe mače je bilo, takođe, žensko, ali toliko različito! Preskočiće potok, otići duboko, duboko u šumu, izgubiti se, odlutati – sve samo da bude drugačije od onog što je okružuje i gde živi! Bližnja okolina je nije zanimala. Ne, ona je htela nepreglednost, širinu, uzbuđenje, a to je mogla da ostvari samo ako ode daleko, daleko... Imala je dobar njuh, pa je nanjušila da neki rođaci koji su došli u posetu gazdama traže mače za svoje dete. Bila je najveselija i najdopadljivija i, naravno, nju su odabrali. I tako je najmlađa “buva” otišla da upozna taj veliki, daleki svet. Da li joj je bilo žao što odlazi? Pa i ne toliko, jer život je za nju bio isuviše dragocen da bi uvek živela okružena istim – toliko toga treba još da vidi, da proživi... Više su bili tužni oni koji su ostali. Majka mačka je prvi put u životu osetila kako joj neka čudna jeza struji čitavim telom. A Najstarija je bila na najvećoj životnoj dilemi: potrčati za kolima najjače što može, sjuriti se niz put ili mu zauvek okrenuti leđa?

Okrenula je leđa...

A srednja “buva” nije ni prisustvovala ceremoniji odlaska mlađe sestre. Taj maleni mačor se od tada još više udaljio od porodice. Oduvek je bio drugačiji od sestara. Nije se plašio tog “belog sveta” u koji mu je sestra otišla, ali ga nije nešto preterano ni priželjkivao. Jednostavno, to pitanje nije igralo bitniju ulogu u njegovom životu. Jer on je želeo druge stvari – želeo je da bude vetar, da bude vazduh... Uvek je gledao u nebo začuđeno, zapitano, ali gotovo uvek oduševljeno! To stvorenje kao da nije bilo sa ove planete. Daljina za njega nije bio neki tamo velegrad niti setan pogled u prošlost, već je izvor svega za njega bio otvoren pogled u nebo i u ono što nas okružuje. A taj pogled ka gore ga je, nažalost, i koštao života. Odlutao je na trenutak i traktorska guma mu je presudila.

Ubrzo posle tog događaja Penzioneri su, zbog zdravstvenog stanja, morali malo da se vrate u grad, da bi bili bliže bolnici. Keruša nije imala razloga da ostane. Pronašla je sebe na trenutak, tu među mačićima, ali se opet izgubila. Znala je to jer joj je osećaj bio poznat od ranije i zato joj nije bilo teško da ode sa svojim domaćinima. Ali ono što joj jeste postajalo nepodnošljivo bila je hrana. Kako bi prišla posudi sa hranom, setila bi se “buvica”, a apetiti bi se istog trenutka gubio! Penzioneri su mislili da je bakterija u pitanju. “Neki parazit u crevima, sigurno je to!”. Tih poslednjih dana često je Keruša razmišljala o svom nesuđenom detetu. Kako li bi izgledali da su poživeli? Da li bi njena “buvica” bila kao Najstarija, uz nju do kraja? Ili bi kao Najmlađa ne

razmišljajući otišla u svet? Da li bi i ona sada preturala po kantama za smeće, razočarana, i žudela za porodicom od koje je tako lako pobjegla? Ili bi, možda, kao Srednji, gledajući razdragano u nebo otišla pravo prerano u smrt?!

Uzdah... I gotovo.

Sirota čudna stvorenja zvana ljudi nisu mogla da dokuče šta je bilo sa njihovim psom, od čega je uginuo. Nije baš toliko stara da bi bilo "od starosti". Veterinari su bili i detaljni i neodređeni u odgovorima (detaljno neodređeni u dijagnozi). "Neko teško stomačno oboljenje, trovanje verovatno, šta bi drugo moglo da bude". Da, šta bi drugo moglo biti...

Torba za plažu

Dok je proverala zadžepke šarene šušlave torbe za plažu i protresla je da sav pesak iz nje izađe, pomislila je koliko li je puta u životu to isto radila. Bilo je nečeg svečanog i tužnog u toj radnji, kao ritual koji se mora ispoštovati. Pažljivo otvara svaki džep, pomera svaku pregradu, prinosi blizu lica zato što tobož ne vidi dobro, a u stvari da bi pomirisala, još jednom osetila taj morski miris. Onda kad je sve to tumbanje torbe završeno, jedan završni pozdrav prinošenjem ka nosu, duboki udisaj, kratko zatvorene oči, pa izdah, kao da time želi nekako da obuhvati, sačuva sećanje na ovogodišnje letovanje. Pre nego što ga drugi događaji i doživljaji zamene, udalje. Kao mašina za veš što će za par trenutka otpočeti brisanje tragova sa torbe i drugih „morskih“ stvari (koje se po pravilu uvek zajedno peru).

Malo se rastužila, priznala je sebi dok je gledala u brda u daljini držeći se za ogradu terase jednom rukom, a drugom držeći torbu, prethodno obrađenu. Kao i od svake neprijatnosti što je htela da pobegne što pre, tako i ovaj iskreni, lep i setan trenutak, prekinula je pogledom u drugo brdo, brdo stvari koje su čekale da se srede i rasporede. Time će biti uspostavljen poredak, biće mirna. Toliko toga treba oprati, očistiti, namestiti, vratiti na svoje mesto. Biće uposlena, a sve je predvidljivo. I ima jasan tok, trajanje i kraj. To je izgleda umiri. U tome nema neprijatnosti u stomaku, grudima, sa kojom se treba boriti, koju treba odguravati. Kao upornu dosadnu travku u vodi dok plivaš, a koja se mota oko noge, ruke, uprkos tvom isto tako upornom prskanju da se skloni od tebe.

Da, toliko posla ima po kući, pomisli, i gotovo da se nasmeja, obradova tome. Miris sveže povračke od mleka koji je žustro dopirao sa spavačice prebačene preko ograde terase "da se izluftira" i prosuši (jer će proći nekoliko sati dok te stvari dođu na red za pranje, ipak poredak se ne sme remetiti), taj opasno neprijatan miris podseti je da mora da ubrza, da će se maleni uskoro probuditi. A onda sve što treba da završi ići će mnogo sporije. Namršti se, u znak negodovanja što je i ovoliko vremena odvojila za pripremu plažne torbe, alibi za par trenutaka za sebe i svoje doživljaje. Protresla glavom pomislivši eto zašto ne valja da čovek mnogo misli o tome šta je

bilo, kako mu je bilo, kako se oseća i slične fantazije. Sve to je pomodarstvo, zaključiti zadovoljno, sad je „in“ biti tako... hm, koja je to reč prava, zamisli se. Samosvestan, to je ta, svi samo brinu šta ih žulja i kako se osećaju, kao da je to najvažnija stvar u životu, a toliko toga drugog, vrednog ima čime čovek može da se bavi. Evo ova haljina se, recimo, baš oseća. *A kako se Vi, gospođo spavačice, osećate povodom toga? Pa...oosećam se... baaš.* I nasmeja se naglas ovoj svojoj opasci. Toliko da nije bila sigurna da li je taj dijalog u sebi odigrala ili ga je i izgovorila naglas. Ne bi valjalo da je neko čuje da šaljivo razgovara sa odevnim predmetom. Od te pomisli se uspravi, kao dete kome govore da se ispravi, osvrnu se okolo i gotovo robotski uze opet onu torbu za plažu i baci je na pod na vrh gomile kojoj pripada. Samo još jedna stvar koju treba srediti, ništa više od toga. Deo života koji može da nazove „letovanje te i te godine“ za nju je bio završen, ostaje samo da se tokom dana sve vrati u prvobitno stanje, slično kao kad treba da se pospremi nakon što gosti odu.

EHO

Krik egzistencije koji odjekuje prostor-vremenom, rasteže se bez granica. Samo ga sadašnjost može čuti. Trenuta koji izmiče totalnoj spoznaji razuma. Čvrsti stisak koji pokušava uhvatiti sadašnjost. Ali ne možeš uhvatiti ono što ti izmiče kroz prste. Sistemske strukture imitiraju/oponašaju (samo) ono što dolazi iz prošlosti. Na budućnost možeš biti pripremljen, ali da li je to sve sigurno? Prazan prostor među nama, daleka tišina koja nam je bliže nego bilo šta drugo. Fizička razdaljina, ili društvena, zar je važno? Možda nije ni bitno, jer raskol između subjekta i objekta jeste kakav jeste, da li uopće mora biti prevaziđen? U snuženosti, koja pada u kapima kao kiša, osjećaj anksioznosti od egzistencije. U potrazi za oslobođenjem – oslonjen na izolaciju. Dodir sa samim sobom, jedina prepreka koja se treba prevazići u što prijašnjem vremenu. Izgubiti dodir sa svojom prirodom, nužnost koja se mora dogoditi kako bi se ponovo pronašli? Iz teze ide uvijek anti-teza? Možda, ali ne mora biti; jedini metod kojeg uzimamo za daljnu istragu. Sinteza, proces koji negira i spaja oboje. Dolazak Jedinstva, otkriće neuhvatljivog. Cjelina kakva jeste, ali ne za dugo. Opet ide periodičnost u toku. Ima li spasenja od toga? Nevezanost za sve, i bezuslovno djelovanje. Drugi način, ali učinkovitiji(?). Spasenje ili oslobođenje? I da li je spasenje usitnu oslobođenje? Oslobođenje je(st) spasenje, ali trajno, bez čekanja bilo koga drugog. Oslanjati se na samoga sebe; jer to je ono što imaš čitavu svoju egzistenciju. Nošenje sa svojim Ja. Dok nas smrt ne rastavi. Stisak života, stisak trenutka, stisak smrti. Toliko nastojimo stisnuti, zadržati, iz straha da ne propustimo ostatak nadolaženja. Nevezanost za vanjsko, djelovanje bezuslovno, jeste uživanje u vanjskom i unutrašnjem trenutku. Prihvatanje dolaska i odlaska, kao prirodnog procesa – prirodnih bića. Neprirodni ne pripadaju prirodi. Uskladiti tijelo i um, želje i mogućnosti; raditi ono što svojim bićem osjećamo. Ono što nam je u prirodi. No za to je potrebno duboko pogledati okom u svoju unutrašnju provaliju, za otkrivanjem onoga što je skriveno i rasuto u nama. Sinteza svega u nama, povezanost i usklađenost. Balans sistema, kao univerzuma. Time ćemo moći uspostaviti kontakt sa drugima, drugim ja, bez ometanja prirodnog toka događaja i komunikacija. U svijetu stranaca, stranac koji luta okeanom duša ovim postojanjem. Duše neusklađenih, koji plutaju bitkom. Bitka sa vanjskim i unutrašnjim. Subjekat i objekat, u vječnom odnosu onog bliskog i dalekog. Problem je kada subjekat izgubi odnos sa samim sobom. Tada nastupi plutanje bića, nalik na okeanu bez granica, u bitku koji ne govori ništa. Priča tišinom se odaje u kodovima. Glasovi nalikuju samo na eko u praznom prostoru, a bića na zrna pijeska u pustinji. Komunikacija prestaje, nema više (smislenog) govora. Svi žele da ih se čuje, ali niko nije spreman da čuje. Bitak je jedini koji čuje sve, ali ne odgovara naglo, jer ne želi prekidati odnos i govor ljudskog bića koji ima nešto za reći. Izolacija, uzimanje vremena za sebe od svih. U moru glasova se čini isto kao i u mrtvoj tišini. Niko te ne čuje, izolovan si. Komunikacija nije uspostavljena; ne pričamo istim jezikom. Ne držimo svi iste ideje više. Uz par pojedinaca život se čini zabavnijim, igranijim. Odlučujemo o svemu što nas se (ne)tiče. Sobstvo je jedino moje, i ono me se tiče. Jedino važno, dok ga još imam. Uzajamnost sa drugim ja je(st) dio ljudskog bića. Gubljenje sobstva dovodi do ovisnosti drugih. Ovisnost koja ne može biti ispunjena jednostavno. Posuda

bez dna. Umjesto vode tu je pažnja koja se traži od drugih; ali ona nije sama, tu su odobravanja drugih. Nema ništa loše od umjerenog odobravanja od drugih, ali da to bude presudna odluka u djelovanju jeste otrov. Tada prestaje uživanje i razigranost. Upoznavanja sobstva preko sebe i drugih, ali ne ovisnosti koja vodi o konačnoj odluci drugog ja. Biti opažen od strane samoga sebe. Samoprihvatanje, kao početak na kome se raspolaže materijal za dalje oblikovanje. Samodovoljnost, kao identitet koji je svoj. Ne porediti se sa drugima, nego potvrđivanje sobstva kao i (onog) drugog (ja). Egoizam kao pogrešno razumijevanje samodovoljnosti; vodi nas u iluziju. Mnenje izvire, bukti, stvara nered. Kolektivna ludost, koja ne vodi nigdje osim u provaliju histerija i drugih pomiješanih i nedefiniranih emocija, koje se krčkaju kao čorba u loncu. Kontradiktornosti koje se miješaju dajući nove okuse. Vještački proizvedeni, neprijatni za probavljanje. Bitak guta, iako neprijatan ukus, probavlja nas vremenom. Frustracija zbog greške u komunikaciji sa sobstvom, sobstvom i okolinom. Uticaj okoliša na nas, i nas na okoliš. Simbioza koja je neizbježna. Zbog frustracija jedno od tog dvoga ima neizbježnost u svojoj akciji da bude inferiornije od onoga drugoga. Priroda postaje neprijatelj, jer nezavisna je od čovjeka. Nastavlja svojim tokom i bez njega. Ne treba joj ništa što joj ne pripada. Čovjek, biće koje je izgubio doticaj sa njom zbog ega. Propušteni trenutci uče nas nečemu što gubimo. Žaljenje kao oružije za (samo)destrukciju ličnosti. Jadikovanje – obznavljanje tragičnog epa. Hor se oglašava kada počne tragični trenutak veličanja života (jednog) junaka. Krik egzistencije. Oslobođenje putem kontakta sa onostranim. Uzimanje sredstava za pronalaskom mira. Tragedija pokazuje crte čovjekove patnje. Pristup životu kao stvari koju treba osvojiti, kako se ne bi osjećali inferiornim. Shvatanje života kao igru, i djelovanjem u skladu sa harmonijom jastva. Umjesto pronalaska onog što će nas definisati, trebamo živjeti da bi se definicija sama rodila. Ako je uopće potrebna da bude. Ne kao dogma, već uputnica za daljnu igru. Dolazak budućnosti u postojanje, za sve odvažne koji su odlučni napraviti si mjesto u utrobi nje sama. Budućnost, investicija bez sigurne garancije koja zbog svoje nepostojansoti je neuhvatljiva, biva modifikovana našim (kolektivnim i/ili individualnim) akcijama. Stanje svijesti za odvažnost preuzimanja konaca od moiri.

DVE PRIČE

Gavrilova vrata

Kao i svakog dana vrata su bila otvorena i ko god je hteo mogao je da naruši setu doma profesora Gavрила Subotića. Čovek bi se lako mogao ogrešiti i reći da nije imao ko da poremeti melanholiju profesora Gavрила, nekada uglednog hemičara koga i dan danas ceo grad ceni i poštuje kao velikog znalca. Posećivao je narod mudru glavu, čak je par puta i lično gradonačelnik dolazio i nudio mu pomoć, novac, čak i posao, mada je i sam gradonačelnik znao da Gavriilo odavno za posao nije sposoban. Svi gosti bi u Gavrilovoj kući bili primljeni raširenih ruku čak bi mnogi u njegovoj kući ostajali do kasno u noć razgovarajući sa dobroćudnim starcem, sećajući se njegovih srećnih vremena njegove nekadašnje vedrine i razdraganosti kao i njegovog divnog načina života kojim je isijavao. Ali svako ko bi mu nudio bilo kakvu pa čak i najmanju moguću pomoć naišao bi na odlučno odbijanje. Tako je godinama Gavriilo tvrdio da mu ništa osim jednog ne treba, jedino što je kako tako opet preko volje prihvatao je nekoliko kriški hleba i parčence sira, to bi mu trajalo nekada i po nedelju dana. Jedina želja koju je Gavriilo imao je da mu niko ne zatvori vrata, čak bi kroz suze jecajući i moleći na kolenima tražio od gostiju da ne zatvaraju vrata kada budu izlazili. Nikakvih potreba ni za čim nije imao, skoro da ni one iskonske čovekove potrebe nije imao, jedina njegova želja se vremenom pretvorila u iskonsku potrebu i predstavljala svrhu njegovog života, kasnije mu je opsesija postala da čuva otvorena vrata svoje kuće, koju više i nije u potpunosti doživljavao svojom. Tu kuću čija vrata nikada nije hteo da otvori sagradio je davno, sa svojom ženom i u svaku ciglu kuće utkana je bila sreća jedne složne porodice a sad iz tih betonskih hladnih cigli izbija čemer. Nekada je to bila vila puna ljubavi a sada je nakaradna ruina koje se mnogi plaše. Malo ko je Gavriila razumeo, mnogi su govorili da je lud jer spava kraj otvorenih vrata čak i zimi, svi su ga upozoravali da ne drži otvorena vrata zimi i noću, ali on ih nije slušao, njemu je jedino bilo bitno da niko ne zatvori vrata. Istina hladno mu je bilo, bojao se noću lopova ali nikada nije imao snage da bilo kome prizna. Lopova je noću dok Gavriilo spava bilo mnogo, skoro svake noći ih je bilo, Gavriilo nije mario šta će ukrasti, samo im je ostavljao jednu istu poruku svake noći *“Ako me neko bude tražio, naročito moja žena, ili ako budem trebao negde da idem probudite me, odmah me probudite, molim vas odmah, ko Boga vas molim odmah, jer ako me ne probudite odmah mogu izgubiti sve što imam”*. Nije ga niko tražio, nisu ga ni budili a svake noći bi legao sa željom da ga neko probudi i kaže mu da ga traži žena i da mora da ide. U njegovom kraju bilo je mnogo mangupa, bio je to takav komšiluk da je čovek mogao umreti, ohladiti se i prošlo bi mesec dana a da niko ne zna ni da je umro, srećom Gavriilo je imao veliku i složnu porodicu, mnogo rođaka i prijatelja koji su ga često oblazili, razgovarali sa njim i pokušavali da ga razvesele ali koliko god gosti dolazili kuća je ostajala avetijski prazna, bez i jednog tračka sreće, radosti i veselja u njoj, kao da nikada niko nije živeo u njoj. Mangupe iz kraja nije zanimao Gavrilov bol, oni su jedino znali da postoji neki ludak koji nikada ne zatvara vrata i za njih je bilo smelo i junački zatvoriti vrata kuće jednog

skrhanog starca, nije ih bilo briga što su ta otvorena vrata bila smisao života Gavrila Subotića. Gavrilo je ponovno otvaranje vrata stvaralo napor, otežano se kretao, nije ni imao želje ni nemere da se kreće bilo kuda bez svoje žene. Čim bi opet otvorio vrata on bi zvao komšije i prolaznike pitavši ih je li ga neko tražio dok su vrata bila zatvorena i treba li da ide na neki put. Neki su ga ignorisali, neki i ismevali, Gavrilo bi tada stao na prag i plakao, nije plakao zbog komšija i zadirkivanja ili zbog mangupa koji su mu zatvarali vrta, nije bilo njegove žene niti ga je tražila, moraće još da čeka da je vidi, da se sretne sa njom, da se izrazgovara, još je morao da čeka. Svaki momenat čekanja za Gavrila je bila smrtna kazna, sekunde su mu trajale kao godine. Kako nije prihvatao nikakvu pomoć niti poklone sem hleba i sira, to dvoje je bilo jedino što je i jeo, nijedno drugo jelo, naročito kuvano nije mogao ni da pogleda, jer su ga sva podsećala na njegovu ženu, na poslednji trenutak koga se seća, na ono jutro kada je otvorilo vrata svog doma i nikada ih više nije zatvorio. Toga jutra profesor Gavrilo je bio iznanađen koliki se svet sjatio u njegovu kuću, čak se i uplašio tolikog naroda. Nikada kuća Subotića nije bila punija naroda, ali će zato godinama nakon tog dana kuća biti avetinjski prazna. Mnoge ljude koji su se toga dana okupili u njegovoj kući Gavrilo je poznavao, sa mnogima bio blizak čak i rod sa nekima od njih, ali Gavrila nije zanimao niko od njih, on je jedino tražio svoju ženu, hteo je sa njom da popije kafu i ispriča se, kao i svakog jutra, tako je navikao, ali ona je spavala. Samo je ona spavala dok su svi oko nje pričali. plakali, jaukali a ona ni prstom nije makla. Nije shvatao plač, naricanje i jauke, to mu je smetao i učutkivao je sve koji bi zaplakali, kad već žena spava neka spava na miru, neka je niko ne probudi. Vreme je prolazilo, profesorova žena je i dalje spavala a Gavrilo je bio zbunjen, vrteo se po kući i čekao da se žena probudi pa da popiju kafu i ispričaju se kao i svakog jutra do tada. Oni nisu imali dece, on je poslednjih godina posao otaljvao, politikom se nije bavio mada je verovao u bolju budućnost, tako da je zajednički suživot sa njegovom ženom za Gavrila pričinjavao jedinu radost života, zato je Gavrilo toliko i čekao. Čekao je tako ceo dan, celu noć pa i sledećeg jutra je čekao da se njegova žena probudi, ali ona je i dalje spavala. Spavala je čvrstim snom čak i kada kada su je u nekom čudnom kovčegu izneli iz kuće i odneli sve do groblja gde su je čak i zakopali duboko u zemlju, ona je i dalje spavala. Gavrilo se svađao i bunio celim putem od kuće do groblja čak je i tamo pokušavao da ih spreči da je zakopaju, govorilo je da njegova žena neće moći da diše dole a i kada se probudi neće moći tako lako da se vrati, uostalom groblje je bilo toliko tužno i beznadežno da bi njih dvoje zajedno bili na groblju, oni su odisali ljubavlju i srećom a tome mesta na groblju nije bilo, ali niko ga nije slušao, niti se njegova žena budila. Svi su ga nakon toga napustili i on se vratio kući, od toga dana drži vrata svoje kuće otvorena u iščekivanju da se njegova žena probudi, izađe iz te rake i vrati mu se da ponovo piju kafu i uživaju ili da njega, onako usnulog kao nju odvedu onim istim putem.

Aplauz

Nagrade se, valjda, od vankada dodeljuju pojednicima ili grupama zbog toga što su to zaslužili svojim radom na nekom polju. One mogu biti dodeljene i onima koji ne streme njima i kojima one nisu motiv. Valjda se smatra za logično da oni koji predano rade prihvataju i nagradu za svoj rad. Takve principe poštuju mnogi, naročito oni na posebnim pozicijama. Već dugo nije tajna da

ljude sa više nagrada i priznanja više cene, bez obzira na objektivni istinski kvalitet njegovog rada.

Jedna poznata britanska filmska producerska kuća ima običaj da svake godine nagradi najbolje prema njihovom izboru. Oni su se već godinama vodili principom da ko god predano radi negde bar u podsvesti želi nagradu i samim tim se samokandidovao za nagradu. Jednostavno bi grehota i sramota bilo odbiti takvu nagradu tek onako, iz dosade. Jedan od takvih ljudi, koji nisu imali izbora sem da prihvate nagradu bio je Džejmi Pjulis, manje poznat a više iskusan režiser iz Birmingema. Imalo je ljudi koji su za njega čuli ali manje nego kod ostalih režisera njegovog ranga. Nikada nije primio nikakvu nagradu za sve ove godine rada. Niko ga nije pohvalio nikako drugačije sem aplauzom i ponekom časom starog viskija. U toliko je ova nagrada i bila bitna za Džejmija, bila je neka vrsta potvrde da u životu radi dobar posao. Sledovala ga je nagrada za poseban doprinos kulturi, specijalno priznanje za sve što je radio godinama unazad, teško bi bilo očekivati da će opet imati priliku da primi neko slično priznanje. Već godinama se ceremonija godišnje dodele nagrada te producerske kuće održavala se u jednoj ogromnoj pozorišnoj sali u Londonu. Pored toga što je to bila jedna od većih sala u celoj Britaniji svake godine je sala bila puna do poslednjeg mesta, ogroman broj ljudi interesovao se za ceremoniju iz godine u godinu. U toj sali se aplauz čuo kao grom, naročito tog dana kad je organizovana godišnja dodela nagrada i priznanja. Zapravo to bi se pre moglo nazvati godišnjom smotrom svega što je ta kuća uradila u proteklih godinu dana, svojevrsan rezime godine koji je publici svake godine bio sve zanimljiviji. Na samom početku su vlasnik, direktor i ostali funkcioneri držali užasno duge i dosadne govore koje nisu mogli ni da nauče napamet već su čitali sa papira zamuckujući na svakoj drugoj reči. Za Džejmija cela ceremonija je trajala kao godina, nije mogao da dočeka da izađe na binu, primi to priznanje i vreti se u publiku. Kada su konačno stigli do tog dela kada vlasnik producerske kuće uručuje priznanja voditeljka je najduže čitala Džejmijevu biografiju, detaljan prikaz svih njegovih poslovnih i drugih aktivnosti u životu, spisak je bio impozantan. Već dok je voditeljka bila na polovini čitanja njegove biografije aplauz se čuo u sali. Pravu ekstazu doživela je publika kada je Džejmi uleteo na binu, na brzinu zgrabio nagradu jedva se rukovavši sa direktorom, spustio je na pod do njega malu statuu i diplomu i počeo da aplaudira zajedno sa publikom. Iako je običaj bio da publika stoji i aplaudira zaista dugo, nije baš bilo uobičajeno da i onaj koji je dobio nagradu aplaudira sam sebi. Čak su ga ovi iza njega, ostali laureati i funkcioneri, gledali kao da je skrenuo pameću pa zato sam sebi aplaudira. Dok je udarao dlanom o dlan što je jače mogao suze su mu kao potok lile niz obraze. Nikada ranije nije toliko udarao i nije mu padalo na pamet da stane, da obiše suze. Tek nakon što je posle dugih pet minuta aplauz utihnuo i sala polstala jezivo tiha pa i nakon što je Džejmi završio sa aplauzom i obrisao suze. Dugo mu je trebalo da se sabere. Nije imao snage da govori neki dugačak govor, nije ni želeo. Samo se primakao mikrofonu i kroz suze viknuo.

-Hvala vam za ovo, za ovaj aplauz. Hvala što ste mi pomogli, večeras sam uspeo.

Rekavši to Džejmi briznu u plač a publika ga pozdravi aplauzom i dok je izletao sa bine. Vratio se u publiku, tamo je sedeo par minuta ali pošto ipak nije mogao da obuzda suze koje su lile sve jače i jače trčeći je izašao napolje. Nakon svečanosti nije razgovarao ni sa kim skoro mesec dana, o ovom događaju novine su pisale danima. Jedva da je izlazio iz kuće, živeo je sam sa majkom i gosti mu nisu često dolazili i nije imao potrebu da obješnjava događaj na dodeli priznanja. Ni najbolji rijatelj, sa kojim je odrastao, ga nije posećivao puni mesec i po. Ali čim su se sreli, prvo

što ga je ovaj pitao je bilo pitanje vezano za onu noć. Samo sećanje Džejmiju je teralo suze na oči ali ga je činilo ponosnim.

-Ponosan sam na tu noć. Svi su mi aplaudirali, svi sem moje majke, koja je i ako u kolicima potpuno nepokretna došla da me gleda. Svi su aplaudirali jedino ona nije, ona je plakala od sreće a ja sam joj aplaudirao. Dok sam njoj aplaudirao svi ostali su mi pomagali i bio je t jedan veliki aplauz za moju majku. Ponosan sam na to što mi je cela sala pomogla i aplaudirala mojoj majci.

ESEJ

Zorica Babić

ČOVEK SA SEDOM BRADOM

KRITIČKA PEDAGOGIJA „ČOVEKA SA SEDOM BRADOM“:

Paulo Freire, *Pedagogija obespravljenih*, „Eduka“, 2018.

Brazilac Paulo Freire važi za osnivača kritičke pedagogije, a njegova *Pedagogija obespravljenih* smatra se temeljnom i kulturnom knjigom. To je njegova treća knjiga, pisana za vreme izgnanstva, koje je trajalo punih šesnaest godina. Na portugalskom će se pojaviti tek 1975, posle prevoda na mnoge svetske jezike. Knjiga je bila zabranjena u Južnoafričkoj Republici, za vreme Aparthejda. Ali i u Arizoni, početkom ovog veka, za učenje u državnim školama.

Po obrazovanju pravnik, poreklom iz porodice iz srednje klase, koja je naglo osiromašila posle smrti oca, napušta zvanje advokata nedugo nakon prvog slučaja: obratio mu se kreditor koji je hteo da konfiskuje opremu zubaru čija je ordinacija jedva preživljavala. Doktorirao je 1959. sa temom „Savremeno obrazovanje u Brazilu“. Posle toga, postaje direktor narodnog univerziteta pri Univerzitetu u Resifeu. Već tada, počeo je da primenjuje nove metode u opismenjavanju. Naročito efikasnim se pokazao njegov program u opismenjavanju poljoprivrednih radnika: učinio je to za četrdeset pet dana. Kolin Lenkšir primećuje da Freire „postavlja pismenost kao sredstvo izražavanja naših namera, kreativne snage i kritičke perspektive“ (u Zborniku *Kritička pismenost: Politika, praksa i postmoderna/ Critical Literacy: Politics, Praxis, and the Postmodern*, State University of NYP, 1993.). Neki mu zameraju, u ovom slučaju, da preuveličava važnost reči i smatraju da to dolazi iz hrišćanstva. No, treba napomenuti da je tu reč uglavnom o nepismenim ljudima, i da mi koji smo pismeni i bombardovani informacijama, zaboravili važnost reči. Zaboravljamo da je čitanje, pa onda i pisanje bilo otvaranje mnogih i neslućenih svetova. Osim toga, on je reči smatrao posebnom vrstom prakse, i sam je živio ono što je govorio. U tom smislu, smatramo da su te kritike neopravdane.

Svoj metod nazvao je osveščivanje (*conscientization*: razvijanje kritičke svesti) i praksa oslobodilačkog obrazovanja. Inače, Piter Meklaren, njegov američki učenik, u knjizi Če Gevara,

Paulo Freire i pedagogija revolucije smatra da su „kritičku pedagogiju razvili obrazovni radnici i istraživači u pokušaju da eliminišu nejednakosti zasnovane na društvenoj klasi”. Veoma uspešno je opisao osobine tlačenih i njihovo mentalno stanje. Pri tome se oslanjao na Hegela, mladog Marksa, Frojda i Froma. Ali ne Froma ego-psihologa, nego marksistu i Rajhovog „sledbenika“ (Boris Bratina je primetio u tekstu „Totalni rat” da From zapravo preuzima ideje od Rajha, ali im ne navodi izvor, a ponekad i eksplicitno kritikuje Rajha. Reč je, uglavnom, o Fromovom shvatanju agresivnosti i ljubavi. Kamen spoticanja između Frojda i Rajha bio je u Frojdovom naknadnom ubacivanju nagona smrti, koji je za Rajha apsolutno neprirodan, i sasvim sigurno proizveden velikim tlačenjem, pod čijim pritiskom žrtva gubi prirodne instinkte, želju za životom).

Mnogi su već primetili da je Freireov metod mozaik mahom srodnih teorija, iz različitih disciplina, ali da je uobličen, a naročito sproveden na originalan način. Ono što karakteriše obespravljene je strah od slobode, emocionalna zavisnost, rascepljenost, identifikacija sa agresorom, krotkost (ovo dovodi u vezu sa verom, nije jasno da li i sa religioznošću), fatalizam, samoprezir. Cilj je sasvim ispravno postavljen: dostizanje celovitosti i „sticanje veštine percepcije društvenih, političkih i ekonomskih protivrečnosti, i preuzimanje odgovarajućih koraka protiv obespravljujućih elemenata stvarnosti”. A zadatak učitelja, pozivajući se na Lukača iz knjige o Lenjinu, definiše kao: „masama objasniti njihovo vlastito delovanje”. U toku rada, Freire je postao svestan da nisu sva obespravljivanja klasna. Lekom je smatrao uviđanje ranjivosti obespravljivača. Ali to ne znači, kao što se često dešava, da treba nasedati na tiraninovo „glumljenje ranjivosti“, pri čemu on traži samilost od potčinjenih koji su „laki na bol drugog”, nego na shvatanje da agresor nije svemoćan: upravo se agresorova manipulacija sastoji u tome da tlačenog uveri da je sam nemoćan, a on svemoćan. U tom smislu bi se Freireu mogla zameriti nedovoljna preciznost. Novo je to što je u opismenjavanju upotrebljavao reči koje su važne za njihovo iskustvo, dakle, ne samo da im nije nametao vrednosti porobljivačke klase, nego ih je učio da stvore i izraze sopstvene vrednosti. Deo tog rada je svakako terapijski. Davao im je reči koje su im poznate, ali i one koje su u njihovom životu prećutane. Da li i nepoznate? S tim u vezi je i ono što je Freire nazivao „kultura ćutanja”. To bi otprilike odgovaralo tabuu kod Frojda. A jedan od tabua bilo je siromaštvo. Trebalo je taj tabu srušiti. Po tom tabuu siromašni su lenji, nepošteni, a nekad i manje inteligentni. Freire je shvatio da su obespravljeni usvojili duboko negativne predstave o sebi: predstave koje je stvara i nameće tlačilac.

Indikativno je da je Če Gevaru smatrao otelotvorenjem revolucionarnog praksisa. Pohvale je primio i „gerilski sveštenik“ Kamilo Tores, i to zato što je pun ljubavi. Inače, Kamilo je poznat još po tome što je pokušavao da pomiri marksizam i „teologiju oslobođenja“, tzv. Crvenu crkvu. Osim uticaja Marksa i marksista, najbolji poznavaci ga dovode u najčvršću vezu sa Gramšijem, znatan je i uticaj praksisovaca, Karela Kosika, Gaja Petrovića. On skoro isto kao oni definiše praksu. „Oslobođenje je praksa: delanje i promišljanje ljudi kako bi mogli da preobraze svoj svet“. I: „Kao preoblikujuća i kreativna bića, ljudi, u svojim neprekidnim odnosima sa stvarnošću, proizvode ne samo materijalna dobra – opipljive predmete – već i društvene institucije, ideje i koncepte“. I na kraju, smatra da ljudi neće biti slobodni sve dok ne postanu vlasnici sopstvenog rada. A to, uglavnom, nije slučaj.

Poslednjih godina, ili decenija kritička pedagogija doživljava krizu. Sam Freire je rekao u knjizi Pedagogija nade, a on je između ostalog zagovornik ljubavi, nade i sabornosti, da je kritička

pedagogija prečesto pripitomljena i da joj nedostaje društvena kritika i revolucionarni program. Ostali, pre svih cpomenuti Piter Meklaren, posle njegove smrti, primećuju da njega i Če Gevaru privajaju da bi ih koristili u reklamne svrhe. Nisu u pitanju samo površnost i obesmišljanje, nego i kad ga umesno „propovedaju”, ne žive ga. A teorija bez prakse je ništa. Piter Meklaren sažima to ovako: „poslednjih godina je toliko psihologizovana, toliko liberalno humanizovna, toliko tehnologizovana i konceptualno postmodernizovana, da njen sadašnji odnos prema široj oslobodilačkoj borbi delije istanjen, ako ne i potpuno prekinut.... Drugim rečima, kritičku pedagogiju je prisvojio liberalni humanizam i pretvorio u mešavinu poluintelektualnog preduzetništva prigradskih sastanaka i prozelitizma nedeljne škole” (*Če Gevara, Paulo Freire i pedagogija revolucije*, „Eduka“, 2013, 175).

СВОЈ / ТУЋИ У ЛЈЕТОПИСУ МУЛА МУСТАФЕ БАШЕСКИЈЕ

Љетопис Мула Мустафе Башескије, писан у 18. веку, представља изнимно привлачан и богат ресурс за имаголошка истраживања. Међутим, и поред те чињенице, постоји само један рад који је ово дело проучавао са овог аспекта. То је рад „Слика другог у Љетопису Мула Мустафе Башескије“ Ведада Спахића и Сенахида Халиловића, који су се бавили проучавањем другости коју можемо окарактерисати као спољашњу другост. За разлику од њих, ми смо овај рад конципирали на другачијим основама, проучавајући унутрашње друге, изостављајући ентитете који су већ обрађени у раду споменутих аутора. Покушали смо одговорити који све ентитети другог постоје у *Љетопису*, како се слика другог формира и у односу на шта. Истраживање смо базирали на бинарним опозицијама идентитет/алтеритет, тј. на опозицијама свој/туђи. Закључили смо да су сви они дати као алтеритет у односу на летописчев идентитет, како индивидуални тако и колективни.

Кључне речи: имагологија, идентитет, алтеритет, слика другог, *Љетопис* Мула Мустафе Башескије

Уводне напомене

Љетопис Мула Мустафе Башескије, писан у 18. веку, представља изнимно привлачан и богат ресурс за имаголошка истраживања[1]. Међутим, и поред те чињенице постоји само један текст који *Љетопис* сагледава са тог имаголошког аспекта. То је рад Ведада Спахића и Сенахида Халиловића „Слика другог у Љетопису Мула Мустафе Башескије“. У овом раду, који је објављен 2006. године у склопу зборника радова „Слика другог у балканским и средњоевропским књижевностима“, Сенахид Халиловић и Ведад Спахић покушавају показати с којих то идеолошких полазишта и под којим историјским и друштвеним утицајима је обликована слика другог у делу Мула Мустафе Башескије. Покушавају одговорити на питање какву то слику другог *Љетопис* гради. Своје поље истраживања и проучавања заснивају на ужем имаголошком смислу обрађујући следеће ентитете:

1. Иноверце (босанске католике, православце, Јевреје),
2. Војне и политичке непријатеље Османског царства (Аустријанце, Русе, Црногорце),
3. Небосанце (Турке и Арапе)..

Иако свој рад заснивају на ужем имаголошком смислу, морамо напоменути да ови аутори дају класификацију другости које у Љетопису препознају, па тако у ширем имаголошком смислу као друге наводе: жене, власт, сељаке, луђаке и божјаке. Међутим, приликом ишчитавања Љетописа приметили смо да њихова класификација није потпуна. У Љетопису се назире још један ентитет другог који егзистира на страницама Башескијеве хронике. Тај ентитет чине кадићевци или кадизаделије. Заиста је пуно бележака који се на ову групу односи, па се морамо запитати зашто их ови аутори изостављају приликом формирања класификације? Када су жене, сељаци и луђаци/божјаци у питању, иако их спомињу, ни њима не посвећују своју пажњу, већ тек у виду једне реченице дају неку врсту објашњења зашто су и у односу на шта сагледани као друго. Када је власт у питању, никаквога објашњења нема. Ове ентитете аутори не обрађују. Разлог назиремо у самом одабиру ентитета за проучавање, јер сви ови ентитети, који споменути аутори обрађују, се могу окарактерисати као спољашњи други из разлога што нису део летописчевог идентитета. За разлику од њиховог текста, наш рад иде у другом смеру. Док су се они бавили истраживањем других које можемо назвати спољашњи други, ми се бавимо истраживањем ентитета који се могу дефинисати као унутрашњи други, јер између летописаца и њих постоји нека врста повезаности. Дистинкцију спољашњи други / унутрашњи други смо формирали у односу на Башескијин идентитет. Док унутрашњи други представљају део Башескијиног идентитета и са њим су повезани на више начина (припадају истој нацији, вери, деле исти животни простор и заједно чине колективни идентитет његове заједнице) спољашњи други представљају супротност али и непознаницу његовом идентитету.

Ово истраживање заснивамо на бинарним опозицијама идентитет / алтеритет и покушавамо показати ко се доживљава као свој са којим се дели осећај припадништва, а ко се доживљава као туђи, тј. други; шта је то што утиче и одређује Башескијин поглед када су његови сународници у питању; како се слика о њима ствара и шта утиче на њено конструисање. Није нам циљ да конструисану слику свог и туђег посматрамо у односу према некаквој вечитој и универзалној истини, већ према особинама културолошког контекста у коме се она јавља.

Иако је Башескијин *Љетопис* доживео неколико издања, истраживање смо спровели на издању које је изашло 1987. године. Изузев ентитета које су Халиловић и Спахић обрађивали, као и ентитета: жена, власт, лудаци (који такође припадају категорији унутрашњи други а које због простора нећемо обрађивати) своје истраживање базирамо на проучавању два ентитета, тј. на проучавању сељака и кадићеваца, тако да се надамо да ћемо овим радом осветлити одређене делове ове хронике, изнети информације о којима споменути аутори нису говорили, и дати допринос овој дисциплини.

Свој / туђи у *Љетопису* Мула Мустафе Башескије

Ишчитавајући *Љетопис* можемо наићи на разноврсне податке, па између осталог и на податке о животу и раду летописца. Те податке нам оставља он, водећи се принципом који је поставио на почетку овог дела, да ће све бележити објективно, што читалац и може видети и закључити након читања ове хронике. Међутим, поред те објективности, примећујемо његову везаност (свесну или несвесну) за сопствену класу, веровање, социјални положај или просто за све оно што сваког чини чланом друштва. Све то непрестано утиче на његов рад. Читајући белешке које се односе на летописца, али и све остале које својом садржином представљају и имплицитно говоре о начину његове перцепције, доживљавању света и људи, његовим ставовима, који нам говоре о психолошком, идеолошком и моралном стању, добијамо једну целокупну слику овог човека. Добијамо једну моралну, идеолошку, политичку, социјалну, психолошку карту човека који бележи дешавања у шехер Сарајеву. Управо захваљујући тој карти која носи сва обележја сполног, социјалног, религијског и културног идентитета летописца можемо схватити на који начин се граде ентитети *другости*.

У односу на то, да ли то Ја, које може бити индивидуално или колективно, са другима дели осећај припадништва некој скупини, заједници, слоју, сталежу, групацији итд., или не, у тексту се назиру две слике: слика свог и слика туђег, тј. другог. Ти ентитети *другости* у ширем имаголошком смислу се могу издиференцирати на следећи начин: жена као друго; власт као друго; сељаци као друго; кадићевци као друго; лудаци; иновјерци (босански католици, православци, Јевреји); војни и политички непријатељи Османског царства (Аустријанци, Руси, Црногорци); небосанци (Турци и Арапи)[2], од којих ће овде бити обрађени следећи ентитети: сељаци и кадићевци.

Сељаци као друго

Пратећи сва дешавања у Сарајеву, Башескија нам даје слику једног времена, слику шехер Сарајева 18. века. Међутим, својим садржајем и начином на који је сама садржина овековечена, *Љетопис* Мула Мустафе Башескије није тек документ о Сарајеву из друге половине 18. столећа, него је и незаобилазно штиво о судбинама и наравима људи с ових простора. Иако су странице ове хронике пуне различитих бележака које се односе како на свакодневна тако и на несвакидашња догађања, велики део свога *Љетописа* Башескија посвећује смрти, тако што наводи имена умрлих за сваку годину. Тако је током педесетак година записао око 4.000 особа, и то углавном одраслих мушкараца. Описи умрлих особа су веома интересантни. О умрлима износи све оно што их у бити чини, наводећи како врлине, тако и мане. Наводи њихова добра дела, али и ружно понашање и недела која су појединци чинили не водећи се оном чувеном „о умрломе све најбоље“. Амир Љубовић и Сулејман Грозданић су у праву када кажу да је заиста невероватно колико је занимљивих

и различитих портрета и типичних ликова Мула Мустафа Башескија дао у свом *Љетопису*, типичних како за његово време, тако и за сарајевску чаршију:

„Они су тако упечатљиво и сликовито представљени у свеобухватној скали најразличитијих стања, карактера, судбина, од богатих, угледних, образованих, умних, јаких, здравих, силних, до сиромашних, ништавних, неуких, блесавих, слабих, болесних, нејаких, обесправљених, затим благих и племенитих, грубих и себичних, дакле из свих социјалних слојева и људских карактера у најширем смислу.“ (Љубовић, Грозданић 1995: 162)

Башескијина моћ запажања карактеристичних детаља својих личности је заиста велика и управо захваљујући томе сваки портрет је жив, сликовит и људски издвојен и представљен.

Осим што даје податке о својим суграђанима, Башескија записује и податке који се односе на његов живот и рад. Иако у фрагментима и на различитим страницама хронике, Башескија нам даје своју аутобиографију која нам помаже да схватимо на који начин је перципирао себе и све оно што га окружује.

Ишчитавајући податке о летописцу, сазнајемо и о његовом образовању. Сазнајемо да је почетно образовање стекао у мектебу код хоџе Сулејман-ефендије Арнаута, да је 1757. године постављен за сибијан-муалима (учитеља муслиманске основне школе) у мектебу код Ферхадије џамије, да је дужност имама и хатиба Бузаци хаџи-Хасанове џамије примио две године касније и да 1763. године постаје народни писар што постаје и његово главно занимање. Летописац превазилази раније стечено образовање настојећи да га усаврши слушајући предавања о шеријатском праву и астрономији код Мехмед-Рази Велихоџића, мудериса Гази Хусрев-бегове медресе. Та његова потрага за знањем иде и даље од тога па сазнајемо и да је изучио мистицизам. Сазнајемо и то да је Башескија са својим пријатељима, ученим људима, присуствовао и различитим састанцима и сохбет-халвама где су читали књиге. Тим дешавањима којима су присуствовали учени људи придодаје много важности што можемо видети у опису једног теферича:

На Опхођи приредише ћебеџије кушнаму-теферич на којем је уписано око стотину калфи. Позвано је десет до петнаест софри узваника из Сарајева и са стране. Осим мајстора и башескија, позвано је и неколико учених људи. Позвана је и моја маленкост, па сам избројио алаје. Уз баклаву смо јели и три врсте обојеног пилава: црвени, жути и бијели. Тако смо се четири-пет дана провеселили. Нека се зна да је сунце тада било у звијезђу Ваге. (99) (Подвукла А. П.)

Према ученим људима се односи на веома специфичан начин. Осим што их посебно истиче када год има прилике за то, Башескија нам даје и биографије учених људи свога доба.

„Сада ћу укратко описати учене људе, улему нашег шехера у овом времену да би се они који буду гледали ову збирку након мене мало забавили и овим окористили“.[...] (184-190)

Тај попис и биографије учених људи међу којима убраја и себе, што је и више него очигледно, јесте веома интересантан. Захваљујући томе, сазнајемо ко је најбоље познавао стилистику, шеријатско наследно право, астрономију, граматику, синтаксу итд.; ко је најбоље састављао фетве, ко држао вазове а ко пак писао најбоље песме. И у Некрологији зна посебно истаћи ученост, познавање турског или арапског језика, леп и паметан говор и слично, као једну од веома битних особина која је красила дату особу.

Управо овој групи супротставља сељаке. Њих представља тако што их даје као опозите људима из града (супротставља село и град) и као опозите ученим људима. Док смо горе имали пример теферича којем су присуствовали како људи из града тако и учени људи, па и сам летописац као припадник те групације, којем је због званица и посетилаца дата посебна важност, на једном другом месту наилазимо на један други теферич који је описан на сасвим другачији начин.

„Ковачки еснаф одржао је свој теферич кушнаме на Ковачима. На теферичу су отишли 23. агистоса, у четвртак, али им вријеме бијаше кишно, а касније и лијепо, док је на дан прије завршетка теферича пала неописива киша праћена јаким вјетром. Нека се зна још и ово: Међу ковачима су већином људи који су дошли са села и ту научили ковачки занат, а међу њима нема госпде, паметних и одгојених људи, па они и не умију госта дочекати како треба нити га знају позвати на „велики пилав“. Зато им бијаше мало посјетилаца. Тако су њихови гости и узваници лутали око шатора, јер их ковачи нису знали лијепо дочекати и уконачити.“ (167) (Подвукла А. П.)

У овом податку се уочава представљање сељака које је изграђено на фону стереотипних представа. Иако те речи изговара летописац, уочава се да је њихово осликавање у ствари одраз мишљења масе, која их и доживљава као супротност госпде, паметних и одгојених људи. Разлог слабе посећености теферича Башескија не види у лошем времену већ управо у сељацима који не умеју дочекати госте. Горе наведени и овај теферич Башескија супротставља још по једној ствари у којој уочавамо конфронтацију госпде и сељака. Док при представљању горе наведеног теферича каже: „ Уз баклаву смо јели и три врсте обојеног пилава: црвени, жути и бијели“, исказује како госпда зна лепо дочекати и услужити код овог теферича каже да сељаци не знају ни „ позвати на велики пилав“.

Госпди из града, којој и сам припада, Башескија супротставља сељаке и по изгледу и одећи, што можемо видети у примерима који слиједе:

„Реџић (Рецо-огли), сељак. Имао је одјећу и лице сељака. Бијаше снажан, нимало се није устручавао од пролијевања крви. Случајно је једном у Дубици у војсци убио једног човјека и затим побјегао у Сарајево, али га у Барама код Сарајева колукчије убише из пушке“.(272) (Подвукла А.П.)

„Салих Тајеран,из неког села код Крешева, делија, крупан човјек у сељачкој ношњи. Облачио је сукнени копран, а понекад би га пребацио преко рамена“.[...] (226)

Међутим у већини бележака које се на сељаке односе, тежиште је померено на њихове интелектуалне способности које по летопишчевим речима и нису велике, као и на њихов говор.

„Делија Мујо, имао 95. година, сељак, а настанио се у Сарајеву; говор му и бијаше као у сељака. Често је сједећи пјевао сеоске босанске пјесме. Дружио се стално са сељацима. Није био какве памети“. (343) (Подвукла А. П.)

„Мустафа-баша, мутапчијски ћехаја, сељак, који се мијешао у одређивању цијене намирницима, човјек у годинама, непаметно би говорио. Лежао је у болести двије-три године. Био је сиромашан, из 50. цемата“. (308) (Подвукла А. П.)

Једна од најоштријих бележака која се односи на сељаке јесте белешка:

Старац Мрав-хоџа, популарни нусхаџија. Међутим он ниједног писма није познавао. Али сељаци и жене то не могу учити и не разликују знање и незнање, и тако је Мрав-хоџа помоћу њих живио. (321) (Подвукла А. П.)

Овде су сељаци представљени као тоталне незналице којима се може манипулисати. Примећујемо да су у овај кош незнања смештени и сељаци и жене што је веома чудно јер у *Љетопису* Башескија износи податке који говоре да је било и писмених и учених жена. Али ту се опет ради о одређеним предрасудама које су владале у то време, које можда још увек и владају, а којима су жене и сељаци сагледани као они чија интелектуална способност и није велика.

Када је овај ентитет у питању, можемо констатовати да њихово представљање није само резултат различитих стетреотипа и предрасуда већ и дугог процеса пажљивог посматрања и упоређивања са људима из града. Када предствља појединца, летописчеве речи се често односе на масу. Та представа је дата као карактеризација тих људи. Даје се нека глобална слика људи са села, њихове физичке као и менталне способности. О њиховом свакодневном животу нема података. О њиховим женама нема информација. Али из онога што је дато можемо закључити да су управо због одређених стереотипа, предрасуда и због урбане самосвести летописца сељаци дати као друго и да у тој функцији живе на страницама ове хронике.

Кадифевци као друго

На различитим страницама *Љетописа* Башескија даје различите податке о себи. Између осталог сазнајемо да је код шејха Хаци-Синанове текије хаџи-Мухамеда изучио мистицизам (тесаууф) и ступио у дервишки ред Кадерија. Осим тог, Башескија спомиње и друге дервишке редове и то највише у Некрологији као једно од битних својстава које су одређивале дату особу. Поред дервиша, тј. суфија, који ислам поимају кроз учење тесаууфа (исламског мистицизма), у то време је постојала и друга струја, супротна суфијској, коју су чинили ортодоксно настројени верници који су неке верске праксе сматрали удаљавањем од правоверја па је њихово деловање било усмерено ка чишћењу ислама од свих облика новотарија. „Новотаријама су“, по речима Кериме Филан (2009: 164), „сматрали начин на који суфије очитују побожност, због чега су оптуживали суфије да се удаљавају од изворног ислама“. У својој меџмуи Башескија није скривао

нетрпељивост према верским занесењацима, фанатичима или како их он још назива кадизаделијама. Прва Башескијина белешка у којој спомиње кадизаделије потиче из 1766. или 1767. Показује да:

„Појавила се група фанатика, а саграђена је и медреса Инадија. То бијаше повод за разна оговарања и смутње међу свијетом. Вођа секте фанатика бијаше Емир-ваиз, из Амасије“. (71)

На више места спомиње кадићевце (кадизаделије), а и међу умрлим особама наводи појединце који кадизаделијама припадају, као и оне који их симпатишу и подржавају, као на пример:

„Ахмед, казанџија, кадићевац (кадизадели), имам“. (147)

„Омер-хоџа, софија, кадићевац, незналица. Умро је као бедел у Меки“. (248)

„Старац Мустафа Гушо, табутџија коме су били драги кадићевци“. (131)

Оваквих и сличних података има дуж целог *Љетописа*, па је неминовно поставити питање: Ко су у ствари ти кадићевци?

Већ у Уводу *Љетописа*, Мехмед Мујезиновић (1987: 10) констатује да Скерих није у праву када каже да су кадићевци исто што и кадије и њихове присталице, већ да „кадићевци или кадизаделије представљају секту која за себе својата строги исламски пуританизам“. Мујезиновић каже да се „идејним претечом секте сматра Мухамед, син Пир Али Биргивије (1522-1572), који је аутор познатог дјела „Биргивије“, које је и у нашим крајевима међу муслиманским становништвом стекло велику популарност, а да је стварни оснивач секте Кадизаде Мухамед (1582-1635), ученик Биргивије“. Истог је мишљења и Керима Филан, која се бави проучавањем ове групације у свом раду „Суфије и кадизаделије у османском Сарајеву“. Из овог Кериминог текста (2009: 165-166) сазнајемо да су тај назив кадизаделије понели по учењаку Кадизаде Мехмед-ефендији, чији је духовни узор био Мехмед-ефендија Биргиви, који своје ставове и промишљање наслања на учење Ибни Тејмије (1263-1328) и његовог ученика Ибну'л-Кадјума ел Џевзије (у. 1350.), као и неких других учењака. Кадизадеово учење се заснива на томе да новотарије (бид'ат) представљају сви елементи у исламској верској пракси који нису постојали у време Посланика и његових првих следбеника; да су оне удаљиле ислам од његових извора и да се тих пракси ислам мора ослободити што пре. Међу тим новотаријама које Кадизаде и његов духовни вођа Биргивије критикују јесу праксе неких суфијских братстава, у првом реду музика и ритмички покрети као саставни дио манифестирања побожности.

Разлог што су кадизаделије добили назив по Кадизадеу био је тај што је „он почетком 17. столећа покренуо вјерски живот у пријестоници на начин који ће чак довести до интерконфесионалног раздора што ће потрајати не само за његова живота него и у наредним годинама“. Након његове смрти нови снажан вал кадићевског покрета десио се под вођством Устуванија Мехмеда (у. око 1660.), који је такође био успешан проповедник. Након Устуванија, којег су власти протерале на Кипар, кадизаделије добијају новог вођу Мехмед-ефендију Ванија, са којим су по трећи пут снажно обележили верски, социјални и културни живот у Истанбулу, уз још већи утицај на двор. У том великом утицају на двор

Керима Филан види узроке краха кадизаделијског покрета. Разлог њиховог протеривања не само из Сарајева него и из престонице било је то што су наговарали поход на Беч 1683. године уверавајући султана и великог везира да је то право време за победу. Њихова прогноза није имала упоришта. Након пораза Османлија у походу на Беч, у престоници се више није догодио велики покрет кадизаделија.

Као што је речено, кадићевци су устајали против свих новотарија. Међутим, иако су били оштри противници дервиша њихово деловање није било усмерено само против њих. Њихова занесеност буквалним тумачењем вере често их је одводила тако далеко да су често утицали и на разна јавна дешавања у граду па самим тиме и на живот људи у граду, што се може видети у следећем примеру:

„Дошли су пехливани, али се у нашем шехеру налазе кадићевци, који су по вањштини и говору праве софије, а у суштини праве чаршијске ћифте. Они одоше у мехкему и, наравно, дозвола пехливанима није дата. А Сарајево је заиста такав град: у њему се налазе кадићевци који, када би Пејгамбер нешто дозволио, из инада би му направили пакост. Ово се догодило десет дана по Алићуну“. (177)

Може се приметити срџба и нетрпељивост у Башескијином говору када су кадићевци у питању, што се и види у наведеном примеру, у којем их нимало није поштедио. Сам опис, интонација којом је наведени податак изречен као и негативна конотација говори да постоји велики јаз између дервиша и кадићеваца. У наведеном примеру примећујемо да својим коментаром Башескија улази и у питање веровања кадизаделија, што је веома необична ствар. Као верник који Бога спознаје кроз учење тесавуфа и који је у своју суфијску праксу увео опомињање себе а и других сталним сећањем на смрт записивајући имена својих умрлих суграђана, морамо претпоставити да је Башескија морао имати мотив да суди о кадизаделијама оптужујући их како ни Посланика не би послушали.

Кадифевци су били толики противници дервиша да је у летописчево време вођена жестока борба између дервиша и ове секте, да је чак од стране екстремиста припадника обеју група долазило и до физичког обрачунавања:

„Затим је од куге умро Вејс, син шејха хаџи-Синанове текије. Када смо га носили пред Бегову џамију, путем је гласно учио тевхид мевлевијски шејх Осман деде и у Сарачима, гдје је била велика стиска услед мноштва свијета, који је пратио спровод, дошло је до несреће, и то овако: Занесењак мула Омер, Путимрак, имам Кебкебирове џамије, напао је на шејх Османа и повикао: „Што се дречиш ти, изумитељу новотарија ?“. Међутим, шејх Осман зачас ухвати овог за његову велику браду и на мјесту га обори на земљу. Истодобно шчепа за браду и Али-башу Скендера. Свијет поче доносити салавате на Мухамед пејгамбера. Маса поче грдити кадићевце и тако оде до Башчаршије.“ (218) (Подвукла А. П.)

Да је нетрпељивост достигала свој врхунац указује нам овај пример, јер се припадници и једне и друге стране нису могли суздржати чак и на таквом догађају као што је сахрана, где се сви морају присетити Бога, смрти и где требају на најбољи могући начин испратити „путника“, а не доводити до сукоба. Уместо скрушености овде наилазимо на дрскост, уместо саосећања на бес, а уместо дове и спомињања Аллаха овде имамо борбу и

истицање себе и својих ставова што никако није исправно нити оправдано јер није ни време ни место за то.

Да су дервиши били нападани од стране кадићеваца, имамо више података.

У белешкама у којима критикује ову струју примећујемо да Башескија о тим људима не говори као о појединцима, он их не именује, него их спомиње као чланове заједнице. У већини случајева Башескија показује да је то струја која је супротна његовој. Јасно се дистанцира од њихових поступака. Отворено их критикује. Отворено ставља до знања да постоји размимоилажење око интерпретирања неких верских питања.

Да ли је аутор овог летописа имао какав обрачун са кадићевцима не знамо, о томе података нема. Али сазнајемо да су дервиши у глобалу имали сукоб са њима, јер су их кадићевци доживљавали као непријатеље, као репрезентаторе новотарија, и да су се жестоко сукобљавали са њима. Башескија их ипак уводи у свој *Љетонис*, и пером и оштром речју се обрачунава са њима. Доживљава их као друго што је сасвим очекивано и представља их као *друго* у односу на себе, у односу на дервише којима и сам припада. Иако су исти народ, исте вере и нације они никада не могу бити једно, они ће за њега увек бити друго, јер по његовим речима „од кадићеваца долазе само потешкоће“.

ЗАКЉУЧАК

Захваљујући перципираним елементима, који се добијају и примају из мноштва утисака, ствара се сопствена кохерентна слика света на основу које се околина разуме. У односу на ту околину формира се идентитет и место у друштву. На основу тог идентитета и места које нам у друштву припада можемо класификовати и проценити друге, тј. њихову етничку, социјалну, културну и идеолошку припадност. Тако је и Башескија, у односу на свој друштвени, социјални статус, у односу на своје интелектуалне способности, своју идеологију, веру, и дао те слике „свог“ и „другог“ које представљају неистражено поље ове јако богате хронике.

Када је Башескијина преоцба света у питању, можемо констатовати да је она одређена и обликована етичким рефлексом, професионалном и верском припадношћу, тј. свим оним чиме је одређен његов идентитет и позиција у друштву. Ишчитавајући белешке које се на Башескију односе, али и све остале, примећујемо да је Башескија код себе градио моралне вредности у духу исламског мистицизма и да је и с позиција тих вредности записивао и коментарисао оно што види и сазна али да су те представе како „свог“ тако и „туђег“ одређене не само с позиције исламског мистицизма већ у односу на све сегменте његовог идентитета, како индивидуалног тако и колективног.

Слике „другог“ које су у *Љетонису* дате у ствари представљају конструкције Башескијиног знања и сазнања. Оне су произашле из стања свести једног посматрачког Ја који извештава о „другоме“. Све те слике о „другоме“, Башескија је неизбежно подложио позитивним и негативним судовима, односно међусобном успоређивању „свога“, онога са

којим дели осећај припадности са онима које доживљава као нешто страно, туђе. Осликавајући друге он сасвим имплицитно даје податке о себи, јер свака слика о другом, страном и туђем, неизбежно предочава и слику о ономе који те друге, стране и туђе представља и осликава.

ИЗВОРИ

Башескија 1987: М. М. Баšескија, *Ljetopis*, Sarajevo: Veselin Masleša.

ЛИТЕРАТУРА

Љубовић и Грозданић 1995: А. Ljubović; S. Grozdanić, *Prozna književnost Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima*, Sarajevo.

Муџезиновић 1987: М. Муџезиновић, *Uvod*, у: М. М. Баšескија, *Ljetopis*, Sarajevo: Veselin Masleša, 5-24.

Спахић 2005: V. Spahić, *Vrt Bašeskija : Ljetopis Mula Mustafe Bašeskije u savremenoj bosanskohercegovačkoj književnosti i književnoj znanosti : intertekstualne i metatekstualne relacije*, Tuzla: Bosnia arts.

Филан 2007: К. Filan, *Mula Mustafa Bašeskija: govor o sebi*, у: *Pregled, časopis za društvena pitanja*, br. 5-6, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 117-143.

Филан 2009: К. Filan, *Sufije i kadizadelije u osmanskom Sarajevu*, у: *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga XXIX-XXX, Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka, 163-186.

Халиловић и Спахић 2006: О. Халиловић и В. Спахић, *Слика другог у Љетопису Мула Мустафе Башескије*, у: М. Матицки (ред.), *Слика другог у балканским и средњоевропским књижевностима*, Београд: Институт за књижевност и уметност, 173-181.

Шабановић 1973: Н. Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima (Bibliografija)*, Sarajevo: Svjetlost: Izdavačko preduzeće.

OWN / ALIEN IN MULA MUSTAFA BAŠESKIJA'S CHRONICLE

Summary

Mula Mustafa Bašeskija's Chronicle, written in 18th century, provides an abundance of material for imagological research. However, beside that fact, there exist only one work which this work

had studied from this aspect. That is work “The image of the other in Mula Mustafa Bašeskija’s Chronicle” of Vedad Spahić and Senahid Halilović, who conducted research only in narrow imagological sense. Unlike them we have conceived this work in a different way. We tried to answer which entities of others exist in *Chronicle*, how the image of the other is made and in comparison with what. The research was based on binary oppositions identity/alterity namely on oppositions own/alien. All of them are given like alterity in front of chronical identity both individual and collective.

Key words: imagology, identity, alterity, the image of other, Mula Mustafa Bašeskija’s Chronicle

[1] У свом делу *Врт Башескија* Спахић (2005) констатује да тек одговор на питање зашто је, како и у којој мери категорија *другог* присутна у тексту даје могућност разумевања поетичких и реторичких одлика *Љетописа*. Та његова констатација нам говори о два јако битним стварима: о богатству ове хронике када је имаголошки материјал у питању и о важности и неопходности таквих (имаголошких) истраживања.

[2] Приликом формирања ове класификације за примјер нам је послужила класификација коју су дали Осман Халиловић и Ведад Спахић у свом делу *Слика другог у Љетопису Мула Мустафе Башескије*, која садржи све ове ентитете осим ентитета кадићеваца.

Danica Vukićević

KRATKO

Patetika

Tolika grubost da prerasta u patetiku.

Ko je najveći

Ona. Ona. Jedina. Najveća. Marina. Majka. Svih nas.

Nametljivost

Neko je ima. Neko je nema. Nametljivost je dobra.

Bes

Šta je ovo, svi me sinuju. Postajem nevidljiva.

Bez

Kako ti ne dosadi da budeš bez novca. Sve vreme. Kako ti samo ne dosadi. Promeni se, pomeri se.

Nešto

Neke stvari radim kao da sam slepa. Ali skoro nikada kao da sam gluva.

Beskraj

Postoji li beskraj netalenta.

Danima

Nosim iste gaće. Ne znam otkud ovaj zakon.

Uigrani

Radila sam za privatnu firmu dve godine. Saradnja je bila iznadprosečna, honorar mlak. Bila sam opuštena, mislila sam da sam prihvaćena, čak sam s vlasnikom pričala o svemu i svačemu kada je bio raspoložen za razgovor. On je bio majušan u velikoj fotelji, sto i kancelarija behu takođe veliki. Imao je i vernu, krupnu, saradnicu.

Jednog dana pozvali su me u prijemnu sobu, posadili na nisku fotelju a njih dvoje (dir. i sar.) sedoš naspram mene u visoke stolice. U šećernom oblaku verbalne paljbe ne čuvši ni reč osetila sam da je vreme da smesta odem jer sam bila toliko ispod nivoa njihovih očiju, veoma nisko u odnosu na njih baš zbog tih očiju iznad mojih. Sigurno su bili veoma zadovoljni. I ja bih bila da sam uigrana.

Razgovor

Kao da smo nagluve i kao da se slabo poznajemo. I moramo da se čujemo bar jednom nedeljno ili češće jer se ne viđamo ni jednom nedeljno. Istamajka istiotac. Kako je B. Zašto niste ponovo zakazali. Radićeš celo leto. Ne želim da je vidim, smučila mi se. Ne znam šta je značilo to što si mi prošli put rekla, samo razmišljam o tome. Pokušavam da razumem. Često si neprijatna, brecaš se.....krrrrrrrrr... krrrrrrr...

Kina

Kada je oputovala, mislila sam ostaće najmanje godinu dana. Čak sam maštala da i ja dođem, da zajedno radimo. A onda, počele smo da se dopisujemo: oni jedu koske. Nema mesa. Radim dvanaest sati, kamere su svuda. Deca me grle. Neću moći ovo da izdržim. Vraćam se. Imam četrdeset četiri kilograma, stvari korodiraju, vlaga je užasna, žabe ogromne.

Zaborav

Šta je sa Haitijem.

Kuvar

Od mene ne očekuje da skuvam nešto lepo. I uvek se iznenadi.

Ironično ili simbolično

Baš na rođendan, iako po planu, sav novac s računa biće skinut, sva zarada. Preusmerena sredstva na partiju stambenog kredita u švajcarskim francima.

Nepoverenje

Sve što sam pokazala kao gest prijateljstva i lojalnosti potrebno je iznova pokazati kako bi ona bila sigurna da nisam izdajnica jer mene zaboravlja a sebe ne.

Ostati bez posla i prihoda

Tu se ništa ne može. Do narednog posla.

Sve je tako lepo

Službenik Ministarstva dosade.

Laganje

Slažemo se s njom da se ne bismo svađale jer bismo se sigurno posvađale ako se ne bismo slagale s njom. I puštamo je da o svemu iznosi svoje mišljenje s kojim, ma šta mislile, moramo da se složimo. Čak i tako, bes u njoj se ne stišava, širi se na sve strane kroz sve pukotine. Naporno je ćutati i biti loš naživo.

Pitanje

Da li možemo da volimo osobu koja ima loše mišljenje o nama.

Redovno

Molimo izmirite dug u roku od šest dana i izbegnite...

Dok sam živa i kasnije

Zlata i ja smo bile savršena kombinacija. To što je umrla nije nas razdvojilo. Saradujemo. Trajno.

Čudna žena

Ona me vodi na piće. Vodi na lake ručkove. Nalazi mi poslove. Kaže, i ovako i onako, sve će se dobro završiti.

Jer znam, nama ne treba istina

Kako da opišem naš odnos. Preko emocija. One su zamrznute i ne razvijaju se sem prema ozlojeđenosti. To je sudbina mnogih dugotrajnih veza... Ostane nešto neraščišćeno, neki neprijatni ukus, kamenčić pao s plafona u čaj koji sam popila. Nemogućnost da se kaže: Lažeš. Ili: Ne želim da slušam o tome... Jer znam, ne treba nam istina...

Ruke Žikice Simića

Samo se sećam kako je Miloš rekao da kada je išao u CZ gde su radili Zlata i Žikica da preuzme ulje onih teških godina kada nije ničega bilo da je pošto se rukovao sa Žikicom primetio kako on ima male šake, ručice.

Neoprostivo

Nekoliko dana pred smrt, Miloš, uvek živog duha, dozivao je Martu da dođe do njega, *Miculina Miculina*, a ja je nisam odvela do njegove sobe u kojoj je ležao i dozivao četvorogodišnje dete, samo da je vidi i kaže joj nešto smešno i lepo.

Meko

Pošto je pročitala moju proznu knjigu, rekla mi je *Ništa posebno*. Od onda govorimo *ništa posebno*, bez povoda ili ironično, i to je jedna od omiljenih kućnih šala već godinama.

Tajna

Pojavio se i zauzeo busiju. Služio se svim sredstvima kako bi održao svoj status. Nije morao da radi već je samo pisao. Niko se nije čudio tome jer je on umeo tako da se predstavi kao da je bogomdan i kao da je veliki. Ne zna se da li on stvarno veruje u to, da je veliki, ili se samo služi time kako bi pribavio što veću materijalnu korist.

Filter

Trima osobama istog domaćinstva otkriven je pesak u bubrežima. Kako ne bi propali od bubrežne insuficijencije nabavili su bokal za vodu s filterom, ruske proizvodnje. Retko su menjali filter a bubrezi su ih s istom učestalošću boleli čim pesak krene.

KRITIKA

Milica Nikolić

O ŽELJANI VUKANAC

Migracije talasanjem

(Željana Vukanac, *U talasima tela*, Beograd, Književna radionica Rašić, 2020)

Pesnička istina

Od Starog zaveta i izabranog naroda, pa dalje kroz brojne istorijske primere, na svetu je sve do danas prisutna tema izbeglištva. Ako bismo nešto želeli da saznamo o toj temi u kontekstu balkanskih prostora, a da u isto vreme ne budemo ni distancirani ni ostrašćeni, da ne zauzimamo ničije strane, već da se unesemo u mogućnosti ljudskih sudbina (što i jeste doprinos i jedna od funkcija književnosti!), ako bismo želeli da izmaknemo predrasudama, nacionalizmima i patetičnom, a dođemo do autentične spoznaje, onda bi jedan od puteva mogao biti iščitavanje zbirke pesama *U talasima tela* Željane Vukanac.

Pesme iz ciklusa koji se bavi ovom značajnom temom su odležale, dovoljno da pakupe sadržajnost prošlosti, a takođe i da sve ono što je u njima lično i intimno postane univerzalno lepo i značajno. Ove pesme otvaraju zbirku, a u prvom, kao i u svim ostalim ciklusima, osnovna tendencija je vredno i temeljno prikupljanje i sklapanje sopstvenog identiteta, sliku po sliku, spoznaju po spoznaju, reč po reč. Samopotruga i samosklapanje su procesi koje pesnikinja vrši pedantno, kroz sve slojeve i faze postojanja, preko susretanja sa prošlošću, mapiranja sebe, upoznavanja nerasvetljenih unutrašnjih kutkova, do nekih novih životnih migracija, ovog puta biranih. Zato zbirka sadrži pesme najraznorodnije tematike – porodične, zagledane u prošlost i u sopstveno poreklo, ljubavne i refleksivne, koje osvetljavaju put samospoznaje i razumevanja civilizacije u kojoj živimo. Kao što se to čini i u realnom životu i u bildungsromanu, kao

uostalom i u psihoanalizi, i pesnikinja kreće od temelja i od prvih cigli sopstvene istorije, od „žegarskih polja”. Pri iščitavanju pesama iz zbirke *U talasima tela* presreće me Andrićeva misao da se prava istorija čovečanstva ne nalazi u podacima i činjenicama, već u bajkama, većitim pričama koje čovečanstvo sebi ispreda. Tako se i u pesmama Željane Vukanac, kroz rekonstruisanje lične istorije, dolazi do istine jednog sveta.

Jednačina tela i poreklo

Egzaktne kombinacije gena i hromozoma nas sabiraju u telo koje jesmo, tačno ono koje „pokušavamo da istrljamo u kuhinji pod mlazom vode”, ono koje samo sebe otkriva u talasanjima, koje je obeleženo „stoletnim umornim pogledom”. Telo je istina. Telo „koje nosi dušu”, puteno, ranjivo, nezgrapno, dirljivo, ono je kutija u kojoj smo bačeni u svet. Telo je jedan od ključnih pojmova zbirke. Ono ima dvogubo, ambivalentno značenje. *U talasima tela* nas, s jedne strane, podseća da je istina našeg tela u vremenu i prostoru takođe i istina našeg bića. Zajedno sa konkretnim telom dati su nam i domovina, mesto i vreme rođenja, podneblja u kojima smo proveli detinjstvo ili ona iz kojih su potekli naši preci. S njima smo, kako se igrivo potvrđuje u pesmi „hronologija”, skopčani i sabrani, poput brojeva na porodičnoj grobnici, gde je svaki član „rođačke jednačine” tek jedan klin. Zbog toga telo ima svoju gravidnost, fiksira nas na mestima gde smo proveli život ili gde smo ga mogli provesti. Telo je u isto vreme i fluidno, ono je u talasima; uprkos svojoj težini i tome što nije ni blizu providnog, ono nas nosi i talasa i njegova istina i jeste u pokretu, što nam naslov zbirke i sugeriše.

U pesmama često nailazimo na toponime. Poput čioda na pluti se zabadaju u konkretno geografsko podneblje, a u stvari kreiraju u svesti čitaoca pesničke slike. Tako se u pesmi „o nepoznatom” javlja tema migracija, gde se od „hladnih velebitskih voda” autobusima kreće „ka nepoznatom” i na kraju stiže, i kako to lirsko ja ironijski primećuje, pronalazi svoje mesto „pod gazelom”. U pesmi „ravnica” pominju se „žegarska polja” koja stoje na suprotnoj strani u odnosu na „ravnodušnu ravnicu”. Babi, o kojoj je reč u ovoj pesmi s elementima naracije, draža su baš ta polja, kao i kamen koji bi mogla iz njih iskopati od plodnih njiva žita. Katarza u pesmi „dugo telo jablanovo” krije se u bolnoj ironiji i lucidnoj svesti izraženim u drugoj strofi pesme gde saznajemo da je upravo jedna velika opasnost i neizvesnost, kakva je bila napuštanje doma i odlazak u nepoznato, možda upravo spasila ukućane od druge opasnosti: „sreća je bila jedne duge letnje noći/ kada je pod teretom bure/ dugo jablanovo telo puklo/ palo preko dvorišne ograde/ i odnelo sa sobom deo krova/ da su ukućani već odavno prešli drinu/ u sličnom naletu oluje.”

Na toponime nailazimo i u poslednjim ciklusima zbirke – „uskršnje jutro u kelnu” i „varšavske prodavnice” u kojima se selimo iz jugoslovenskog u evropski kontekst.

Iako su pomenuti toponimi konkretno određiva mesta na mapi bivše Jugoslavije (ili šire) i na osnovu njih možemo rekonstruisati kretanje zamišljenih subjekata na koje nailazimo u Željaninim pesmama, oni imaju drugu funkciju. Toponimi nisu napisani velikim početnim slovom. Kao i imena svih pesama u zbirci, napisani su malim slovom. Drina, Gazela i most ispod

nje postaju međe i odrednice jednog poetskog sveta. Čak i da ne znamo da uperimo prstom na neke od pomenutih toponima na geografskoj karti, mi shvatamo da su ti napušteni prostori definišući za likove koji promiču kroz pesme i da su ih duboko determinisali.

Osim toponima, u pesmama nailazimo na čitav korpus reči i motiva-signala, koji su prepoznatljivi i povezuju svet pesama sa određenim kulturnim i istorijskim miljeom.

U pesmi „zidovi” njih je „djed rukama dizao” kako bi odoleli „vjetru, kiši, minama i vatri”. Oko tih zidova narašće drač i smokva. Motiv mina i odabranih mediteranskih biljaka imaju asocijativnu moć koja bez ekspliciranja, sugestivnim jezikom lirske pesme, upućuje na kontekst o kom znamo iz istorije ili ljudskih sećanja. Ono što je u ovoj i u drugim pesmama bitno jesu osobine „glavnih junaka” ovog ciklusa. O mentalitetu „djeda”, babe, mame i tate saznajemo na osnovu uspele izabranih pesničkih slika. „Djed” je zidao sa svešću o opasnosti, on je uporan i ponosit, što saznajemo iz poslednjih stihova pesme: „da će se jednog dana stati pod njih i znati/ da ovo meso što stoji pravo/ od tih stabala je načinjeno”.

Čitajući pesmu „šlape”, prisećam se ideje Mihaila Epštejna o Lirskom muzeju koju razvija kroz nekolicinu eseja u svojoj knjizi *Posle budućnosti*. Muzej koji on naziva lirskim je zamišljeno mesto na kom bi sve stvari i predmeti uzeti iz čovekovog života imali svoj sopstveni, a takođe i učestvovali u kreiranju smisla čovekovog života. Kao što to Epštejn primećuje, čak i jednu omotnicu bombone možemo prepoznati „kao mali, ali značajan deo sopstvene sudbine.”^[1] Na savremenom đubrištu, koje je produkt masovne hiperprodukcije, poslednjih barem pola veka se gomilaju napušteni predmeti, beznačajni i ničiji. Baš zbog svesti o tome, a pogotovo zbog upotrebe lokalizma u svom nazivu, pesma „šlape” se čini još dubljom i dirljivijom. Pesnikinja bira za „junaka” ove pesme duboko intiman predmet, šlape, papuče u kojima su hodali preci lirskog ja iz pesme i, izvukavši baš taj predmet iz bunara sećanja i ormara, pa ma koliko ta asocijacija nosila nešto bolno, jer „njihove bosc kosti sada ljube žegarsku zemlju”, ona ne propušta da ukaže na značaj odabranog predmeta – „da nema šlapa u vrhu ormara/ stvari bi mogle da budu bilo čije”. Upravo ta *stvar* svedoči o konkretnim ljudima i njihovim identitetima. Šlape su pripadale precima kojih se neko seća, a ne ma kome.

U pesmi „o daljinama” pesnikinja ispituje temu porekla i odrastanja. Ko svoje poreklo ne vezuje za urbani gradski ambijent, već za „široku tromu reku”, „guste šume” i „gole stene što se cakle usred leta”, verovatno se znatno teže „presađuje” u neku novu sredinu. Za zemlju na kojoj živimo dublje nas veže snažan doživljaj prirode i uska povezanost s njom nego saobraćajne gužve i sivila, odrođenost od sebe i ljudi.

Ono što Željenu Vukanac izdvaja među modernim pesnicima s naših prostora, možda upravo ima veze sa autentičnim tematsko-motivskim korpusom o kom je gore bilo reči. Da bi jedan pisac ili pesnik bio bremenit, da bismo osetili da je nosilac sopstvenog, autohtonog sveta, opojnog i punog značenja, izgleda da je potrebno da ima svoju pesničku domovinu, izvorište motiva i pesničkih slika zbog kojih postaje prepoznatljiv i zbog kojih i jeste pesnik. Ta se domovina može, a i ne mora, poklapati sa nekim realnim geografskim podnebljem. Tako „velebitski krš” ili „žegarska polja” u Željaninoj poeziji postaju znakovi pesničkog sveta koji čitalac uči da dekodira.

Lirsko/epsko ja

Lirsko ja je promenljivo, turbulentno. U zbirci je prisutno višeglasje. „Ja” skače iz jednog u drugi gramatički broj, nekad je zagledano u sebe, nekad nastupa iz „mi”. Ponekada lirsko ja stoji sa strane i posmatra i beleži, pa iako je jezik duboko metaforičan i lirski, primećujemo i nešto epsko. Ti epski, narativni elementi su posebno prisutni u prvom ciklusu zbirke *U talasima tela*. Čitajući pesme iz ovog ciklusa nailazimo na veliki broj pesničkih slika i imamo utisak da se sve one uvezuju u integralnu priču. Tako se upoznajemo sa likovima roditelja, babe, „djeda” i ostalih i, čitajući o njima, saznajemo da je tema ciklusa napušten dom i sudbina članova porodice koji su se, već duboko definisani podnebljem iz kog su potekli, našli na nekoj „ravnodušnoj ravnici” i „jugoslovenskim poljanama”.

U pesmi „jesenje popodne” pesnikinja ne želi da izdvoji lirsko ja iz mase opisujući posledice civilizacije koja je učinila da nam „nešto izmiče” i da zato nismo u stanju da sagledamo ništa što je izvan i iznad nas. Nebo je iznad, a oko nas su „zeleni divovi”, odn. šume, ali mi, odrođeni od prirode i od samih sebe, u ovoj tmurnoj viziji čovečanstva ni ne znamo da smo ravnopravni učesnici u uništenju i gluposti. Ta neosvešćenost je najizraženija kroz poslednje stihove – „kada budemo motali svilu poslednjih buba oko svojih pilećih vratova”.

U pesmi „osvajanje sebe” skiciran je lik subjekta koji nastoji da se suoči sa svetom koji je sav u kretanju i kog odlikuje dinamičnost, razmena i neprestana promenljivost. Možda to i jeste izazov življenja u eri globalnog sela, masovnih migracija, dinamičnog životnog stila. U današnjem svetu, u kom ustaljeni obrasci življenja na jednoj lokaciji zasigurno više nisu *modus vivendi*, suočavamo se sa neprestanim „malim borbama” i dinamikom „zbog koje ne znaš šta bi”. Pesnikinja kroz ovu temu ispituje kakvu vrstu adaptibilnosti od sebe zahteva subjekat koji prolazi kroz neprestane migracije, a takođe i gde se nalaze stožer, oslonac i dom? Pošto domove moramo tražiti u sebi, izgleda da ključ postaje prepuštanje nečemu što bih nazvala – migracije talasanjem. Naše telo ne sme biti samo sebi breme iz kojeg god razloga ono bilo u pokretu.

Jedna od značajnih osobina pesama Željane Vukanac jeste moć da nas ošamare. To se dešava u trenucima kada se svet pesme odjednom iz područja estetskog premešta u područje egzistencijalnog, kada iz bonace lepog pređe u buru bivstvujućeg i potopi čitalački komfor. Takav doživljaj, doživljaj straha i drhtanja, pruža nam pesma „u krug u krug”. Pesnikinja poziva na sklanjanje koprene s očiju, i samoj sebi i svojim čitaocima oduzimajući mogućnost samoobmane. Treba skupiti hrabrost i složiti se s njom da je „pridržavanje za nešto čvrsto samo iluzija” i da se prostor našeg života i postojanja često zaokružuje na surove i brutalne načine, one koje nismo planirali i od kojih nas ni sav oprez ne može spasiti.

U pesmi „odrastanje” lirsko ja okreće objektiv ka unutra. Trenutak u kom pojedinac uviđa da je smisljeno „biti čist biti ispeglan biti lep” je i trenutak u kom se prerastaju mladalačka pobuna i nered, koji su u određenom periodu neophodni, a time se i kreće ka hrabrosti da se odraste drugačije nego što su nudili uzori iz detinjstva i da se na kraju, poput lirskog ja, rasprostire kosmopolitski po celoj zemljinoj kugli.

Ljubav nije poslušnost, već smelost

U talasima tela sadrži veći broj umetnički uspehlih ljubavnih pesama. Izdvojiću „letovanje” koju smatram jednom od najboljih pesama u celokupnoj zbirci.

Pesma „letovanje” se pojmom ljubavi bavi na ontološki način. Čovek na ovom svetu postoji na nekoliko ravni – fiziološkoj, gde je upućen na namirivanje potrebe za hranom, snom, itd, socijalnoj, gde je zaronjen u društvene odnose i njihovu toplinu i metež u isto vreme, i ontološkoj, gde zadubljen u suštinska pitanja o sebi i kosmosu traži odgovore i osmišljava svoj život na duhovnoj ravni. Ljubav nadskače socijalnu ravan. Ne samo da se stavlja iznad nje, nego je ljubav neuklopiva sa raznim ulogama i dužnostima – društvenim, porodičnim, političkim – koje čovek tokom života preuzima. Pesnikinja se pita „ko će nam školovati decu/ ako se utopim u tvom telu”, zatim „ko će kuvati ručak/ i kupati roditelje / ako zaboravim ko sam i umrem od tvog daha/ otrujem se milinom”. Uviđamo da se dužnosti koje imamo prema drugima iz nekog razloga ne mogu uklopiti sa prirodom ljubavi, koja je sveobuhvatna i traži celokupnost naših bića. Nikolaj Berđajev u svojoj knjizi *Smisao stvaralaštva* pravi razliku između porodice (braka) kao svetovne institucije i polne ljubavi. On primećuje da „ljubav ne podleže nikakvom prilagođavanju” i da u „ljubavi nema perspektive života prilagođene ovom ‘svetu’”. [2] On smatra da „ljubav nije poslušnost – poput porodice, već smelost, slobodni polet.” [3] Dužnosti koje imamo prema porodici pesnikinja dalje pojačava građanskim dužnostima. Kontrast u sledećim stihovima, kojima se pesma i završava, nespojivost političkih dužnosti i „beskrajnosti” koju pruža ljubav, čini ih jednim od najsnažnijih uzleta misli i izraza u ovoj zbirci: „ko će glasati ako u tebi ne poželim pobunu / zbog čistote / beskrajnosti”.

Kako to uočava Berđajev „u porodici postoji teret dobrobiti i bezbednosti, strah od budućnosti, breme, isto kao i u drugim oblicima prilagođavanja – u državi (...)”, dok se samo „u ljubavi pobeđuje tegobnost ‘sveta’”. [4] Zato nas ova pesma postavlja pred jedno od najvećih pitanja – kako izabrati između sopstvenih slobodnih poleta i dužnosti koje znamo da imamo i kako ih, između ostalog, sklopiti u jedan život u kom nam je suđeno da se premeštamo s jedne na drugu ravan, iz očekivanja od sebe i drugih u prostore slobode. Možda je baš u pobuni odgovor. Ali ne u onoj mladalačkoj, o kojoj je reč u pesmi „odrastanje”, niti u političkoj, već u pobuni protiv zaborava porekla i sopstvene istorije, zbog čega je pesnikinja istrajno ispituje i fiksira u svojoj zbirci *U talasima tela*, kao i u ljubavi, umetnosti samoj po sebi, koja se suprotstavlja tegobnom i prolaznom svetu svojom čistotom i kosmičnošću.

[1] Mihail Epštejn, *Posle budućnosti I*, Beograd: Draslar partner, 2010, str. 75

[2] Nikolaj Berdjajev, *Smisao stvaralaštva*, Beograd: Brimo, 2001, str. 165.

[3] Isto, str. 171.

[4] Isto, str. 171.

Bojana Milosavljević

O MARIJI DRAGNIĆ

Čitam, dakle, postojiš

(Marija Dragnić, *Konfabulacije*, PPM Enklava, Beograd, 2019)

„Kakvi mu se to okrnjci kližu i nižu pod nepcem, na jeziku? Kakvi drndavi suglasnici, kakvi unjkavi, iskidani, urlikavi, vabeći-mameći, vrskavi, soptavi, lelekavi, meketavi izduvci? Drži se za glavu, hoće da mu se raspukne. Svaka reč traži izlaz, svaka hoće da izda i ocrni. Za reči se kažnjava, a tako lako izlete. Zar je on šta rekao? Zar on ima išta da kaže? Ne, naprotiv, to se reči govore u njega, one spolja prodiru kroz prozore njegove glave oči i uši, vijaju se ovde u promaji i, potiskivane drugima, uvlače se u skrivene šupljine da se zalegnu i zamru. Ali ne da budu zaboravljene, da dadu mira.“ (Tišma 2015: 48-49) Čini se da informacije koje Tišmin sveznajući pripovedač daje o Eugenu Pataku, odnosno njegovom odnosu prema rečima, koji je mahom egzistencijalistički određen, savršeno odgovaraju definisanju semantičke, strukturne i tematske strane zbirke Marije Dragnić – *Konfabulacije*, u izdanju izdavačke kuće *PPM Enklava*, za koju je 2018. godine autorka osvojila prvo mesto na *Ratkovićevim večerima poezije*. Svaka napisana reč pokušava da pronađe svoje mesto unutar zbirke. One su dvostruko određene – stoje naspram pesnikinje, ali i naspram čitalaca, čekajući pogodan trenutak da prodru u njihovu maštu i tu zalegnu. Ne žele da im daju mira, naprotiv. Nastoje da ih pokrenu da postanu deo igre, čija je pravila Marija Dragnić, kroz iskaze svojih lirskih subjekata, unapred odredila. Reči su *iskidane* i *drndave* jer se pesničke slike brzo smenjuju jedna za drugom, ostavljajući za sobom praznine koje bi svaki čitalac trebalo sam da popuni. Neobičnog i intrigantnog, pomalo egzotičnog naslova, ova pesnička zbirka mlade autorke predstavlja autentičan spoj izmaštanih, doslovnih i metaforičnih slika, lirskih dnevnika, filozofskih promišljanja, žanrovskih eksperimenata i igre između dve stvarnosti.

Prvo pitanje koje postavlja ova zbirka vezano je za naslov zbirke, a samim tim istovremeno i za poziciju čitaoca. Da se očekuje povećana aktivnost recipijenta, upravo je signalizirano naslovom. Termin konfabulacija podrazumeva proces dopunjavanja praznina koje pojedinac ima u sećanju, i to izmišljenim ili fiktivnim epizodama, fantastičnim pričama ili detaljima. Prelaskom sa spoljašnjeg na unutrašnji pristup proučavanja književnog dela, kako je to nauka o književnosti pokazala, procesu čitanja i čitaocu dato je značajnije mesto u recepciji književnog dela, a ovoga je autorka i te kako svesna, i to znanje koristi u želji da aktivira čitaoca i imenuje ga kao podjednako važnog člana nastanka i kasnijeg postojanja njene poezije koliko je i ona sama. Stoga će stvaranje mnoštva mesta neodređenosti u pesmama imati za cilj ostvarivanje čitaočeve

veće angažovanosti, odnosno, predstavljajući poziv da se praznine ispune čitalačkom maštom i refleksijom, što će omogućiti postojanje neraskidive veze između autora i čitaoca, u kojoj obe instance imaju stvaralačku moć. Sa druge strane, naslov knjige je istovremeno tehničke prirode, jer je u pitanju termin zastupljen u medicini i srodnim naučnim disciplinama, koje pod pojmom konfabulacije podrazumevaju ne samo analiziranje stanja bolesnika koji je, usled moždanog oštećenja ili demencije, izgubio pamćenje, već i otkrivanje načina na koje pojedinci uspevaju da ovako uzrokovane pukotine u sećanju ispune mešanjem imaginacije i memorije. Zbog toga je ova zbirka svojevrsno zanatsko delo, jer u njemu pesnikinja čitaocu metaforički objašnjava *posao* koji treba da obavi prilikom čitanja *Konfabulacija*, ukazujući na vezu između pukotina u pamćenju bolesnika, koje on sam ispunjava, i pukotina koje je ona sama stvorila u tekstu, za koje očekuje da ih čitalac dopuni. Ona insistira na važnoj ulozi ljudske imaginacije za svet književnosti i uopšte njen nastanak. Mesta neodređenosti omogućila su idejama koje nastaju u sferi čitaocove podsvesti da prodru u pesničku fantaziju autorke. Bez takvih aktivnosti zbirka ostaje nepotpuna. To je, na primer, vidljivo u čestim pitanjima koje lirski subjekti postavljaju, a na koje nikad ne daju odgovore: „da umiriš savjest / ubrzavaš / prepone postaju previsoke / za tvoj slab odraz / sjetiš se / naskačeš na Boga / niski majušni džokeju / koliko je skokova potrebno / da se umori tvoj konj? / uporno se kladim / na tu izmučenu životinju“ (12); „prljavo je / vidi ti se sve / dok ti preskačeš sebe / i pobogu ženo / žulja li te imalo taj tvoj Bog? (13). To nisu retorička pitanja; čitalački odgovori su neophodni kako bi svaka pesma dostigla onaj zadovoljavajući stepen jasnosti, koji dalje umnožava i usložnjava značenja. Na čitaocima je da daju odgovore na pitanja, ne bi li shvatili ostatak teksta. Pukotine postoje i između strofa. Naime, pesničke slike se ponekad smenjuju bez reda, dinamično i neočekivano, te ukoliko čitalac međuprostor ne popuni sopstvenom imaginacijom, tajna koju pesma sadrži ostaje neotkrivena: „prevrнула sam cijelu torbu / i našla da ne fali ništa, / baš sve je bilo na mjestu: / novčanik, parfem, četka, četkica, / prljav veš, nekoliko knjiga / i stid // na plastičnom livu jedne od replika / čovjeka koji pati, / i koji se još uvijek dobro prodaje. / na tržištu vlada velika potražnja / za opšteprimjenljivom plastikom“ (38).

Konfabulacije obuhvataju 34 pesme čiji naslovi, uvek malim slovom obeleženi, izrečeni kroz reč-dve (*zoo balada, hit me, hepiend, po pozivu*), izraze ili sintagme (*soba u kojoj se završava svijet, nakon što je odbila da se odrekne krila, terorizam samoće ili šizofrenija na opštem mjestu*) ili pak čitave rečenice (*brat i ja bismo se često potukli za manju polovinu jabuke, i potpuno zaboravili na glad. davno je to bilo, trka s preponama ili zašto ne nosim bijelo u bijelom gradu, pustila sam gavrana micu kroz prozor i mama je rekla da će ga to izvjesno ubiti, ded je jednom ubio poskoka koji mi je prepriječio stazu...*), predstavljaju njihovu suštinu. Ipak, teško je precizno odrediti o čemu Marija Dragnić peva, posebno što na prvo čitanje sve deluje neverovatno konfuzno. Svaka pesma sadrži autentičnu poetsku sliku, za koju je inspiraciju autorka, kao što i sama u više navrata ističe, pronašla u spoljašnjim, svakodnevnim dešavanjima, kao i emotivnim, životnim iskustvima, i koje je, u duhu sopstvene poetike, transformisala u poeziju koja je postala mnogo više od banalnih intimističkih ispovesti. Nemogućnost pesnikinje da se odluči za jednostrano i dosledno pevanje ogleda se u ambivalentnoj poziciji lirskog subjekta. Naime, postojanost lirskog subjekta u prvom licu jednine ženskog roda narušava neočekivano pojavljivanje glasa u muškom rodu, takođe u prvom licu. Pokazavši da u postmodernističkoj poetici i identitet *onog koji peva* može biti nepostojan, odnosno da ženski subjekat lako može progovoriti iz muške perspektive, autorka uspeva da sruši sve predrasude o razlikama između muškaraca i žena i da ih u pevanju izjednači. Nedoslednost u rodnom određenju lirskog subjekta odgovara u potpunosti suštini konfabulacija. Smenjivanje muškog i

ženskog glasa zaustavlja na trenutke pevanje u trećem licu, koje unosi dozu objektivnosti. Ostaje pitanje da li višeglasje zaista postoji u zbirci ili je promena roda nesvesni postupak autorke, kombinacija njenih razmišljanja i emocija u datom trenutku. Kao i muški glas koji se pojavljuje kao pesnik, koji će pisati *kratke pjesme, kako bi vježbao preciznost, i pisma svojim ljubavnicama usnulim uvijek daleko od središta borbe za život ili život*, ženski glas takođe piše poeziju. Ona se, međutim, češće obraća svom ljubavniku ili o njemu peva, dok se on osvrće na svoje doživljaje koji postaju povod da razmišlja o njoj. Ta dvostruka, a možda bi adekvatnije bilo reći i trostruka pozicija zaista stvara višeglasje, jer je nemoguće zanemariti veze koje postoje između njih i perspektive iz kojih se o svemu doživljenom peva. Osim u gramatičkoj kategoriji, smenjivanje i prelivanje iz jednog u drugi glas ostvaruje se i u književnom izrazu lirskih subjekata, koji je u direktnoj vezi sa pomenutom žanrovskom hibridnošću zbirke. Prelivaju se značenja reči, rečenica, pesničkih slika, predmeta i pojava. Zbog toga ovaj lirski tekst gubi jasne konture usled prelivanja i mešanja, te se celokupno delo ne pojavljuje kao jednoznačna, hermetična tvorevina, jer iz njega proističu mnogostruka značenja, mogućnosti interpretacije i analize. Zatvorenost *Konfabulacija* je prividna; u njima, s razlogom, postoje pukotine.

Svaka pesma u zbirci predstavlja celinu za sebe, s tim što se u kompoziciji zbirke lako može uočiti veza među pesmama, i to posredstvom istovetnih motiva, ideja i detalja. Organizovane u tri tematske celine, koje nemaju posebna obeležja i koje bi čitaoci sami trebali da uoče, *Konfabulacije* problematizuju i preispituju status poezije, razotkrivaju tzv. pesnike-gorile, otvaraju pitanje o postojanju Nove Španije, kojom je lirski subjekat očaran, uvode ideju o *crnim prstima poezije* konfrontiranim *belim prstima*, kao i *crnim prstima ljubavnika* koji su neretko komplementarni sa *belim prstima lirskog subjekta*. Marija Dragnić kroz simbole demistifikuje sva emotivna stanja pojedinaca, posebno ona potisnuta, isprovocirana, društveno nametnuta. Pokušava da pronađe uzroke u otuđivanju ljudi, greškama u komunikaciji. Usuđuje se da otvori pojedine teme koje su društveno intrigantne. Premda većina pesama podrazumeva univerzalnost, potraga za sopstvenom individualnošću ne izostaje. Na primer, u pesmi *uvijek nadohvat ruke*, iako se naizgled promišlja samo o složenom odnosu između žene i muškarca, uplitanjem figure pesnika tekst od ispovesti postaje potreba za otkrivanjem sopstvenog identiteta: „nije osjetio / kad je spustila dlan / na njegovu šaku / ispod koje je izlazila / uvijek nova / onakva kakva / voli da bude / baš onakva / kakva jeste / mislila je / i u nju tiho / kao da ne čuje on / ša pu ta la la / ti si moj / ti si moj / omiljeni pjesnik“ (33).

Osim toga, Marija Dragnić nije samo pesnikinja, ona je istovremeno i pripovedačica. U *Konfabulacijama* ona pokazuje da ne postoji jasna granica između poetskog i proznog izraza. Briše je slobodnim pričanjem u slobodnim stihovima, koje je već postalo karakteristično za *postmoderni(ji) diskurs* srpske poezije. Na trenutke njeni stihovi kao da prate poetsku liniju Milene Marković, Ane Vučković i Gorana Korunovića svojim vokabularom, izrazom i tematsko-motivskom strukturom.

Autorka u više navrata podvlači značajnu istinu svoje zbirke – ne postoji ništa što je realno, sve je plod imaginacije, iako poreklo vodi iz stvarnog života i spoljašnjih impulsa; „...u stvari je svako izmišljanje unapred bilo opterećeno; moglo se izmišljati samo onako kako se događalo, i nikako drugačije.“ – zbirku stidljivo otvara kratak citat Biljane Jovanović, *buntovnice s razlogom*, o načinu ljudskog izmišljanja, odnosno ideji da poreklo naše mašte treba tražiti u stvarnosti. Svoju fascinaciju radom ljudskog uma i njegovom sposobnošću da zameni teze, izmisli ili izmašta Dragnić ne krije i svesno prenosi u polje razmišljanja lirskog subjekta. Zašto

prva pesma, naslovljena *brat i ja bismo se često potukli za manju polovinu jabuke, i potpuno zaboravili na glad. davno je to bilo.* počinje stihovima „crni prsti tuđe poezije / uprti su put mojih očiju, / povlače se, pa opet upiru, / brzi kao igla / na mašini za šivenje“ (7)? Na te *crne prste tuđe poezije* nadovezaće se *crni prsti mog ljubavnika*, da bi lirski subjekat sam, na kraju, *crne prste rasklopio duž ekrana.* Crna boja postaće lajtmotiv *Konfabulacija*, boja tame, beznađa, nepoznatog i mističnog, neistraženog prostora. U takvoj atmosferi pojaviće se neobična pesma provokativnog naslova, koja će vratiti iskustveno nazad u poeziju – *volim da te gledam: „dok se svlačiš / nad tastaturom tim prozirnim / prstima ispisivala si tako / lako adrese naših / susreta po koži riječi / koje nestaju / za dodirrom kao uvijek / s tvojih dahom što sam ga otključavao (!) bacajući / kalauz u mrak kroz / njega smo plesali nad / opštim mjestima udova / isprepletanih poput stihova / kojima to nikada ne bi / mogla dočarati nikom / drugom spuštao sam / dlan na tvoje O da / bolje čujem koliko si / moja, O da moja / omiljena pjesnikinja“* (40). Iako dosledno sprovedeno opkoračenje otežava recepciju i razumevanje teksta pesme, senzualna igra kojom lirski subjekat zanosi čitaocce jedna je od najvećih vrlina *Konfabulacija*.

Marija Dragnić piše, kako se čini, jednostavnim jezikom karakterističnim za razgovorni stil. Međutim, sve pesničke slike obogaćene su živopisnim, nesvakidašnjim i potpuno neočekivanim detaljima: „uz samo tri zvjerska ugriza / u utrobu sam ti smjestio / detektor / za one koje Bog voli“ (8) ili „da, svakako, doći ću, rekla sam, / i još kada dođem, zapaliću ti kuću / i to sam kazala, / čim sam prekinula vezu“ (22). Iako na momente izgleda da se pesme ne mogu pročitati do kraja, jer ih apstrakcija isuviše pritiska, pesnikinja se trudi da prikaže svakodnevicu običnih ljudi i otkriva je taman onoliko koliko je čitaocu potrebno da bi sam uspeo da dovrši njene (za)misli. Prisutnost jekavskog izgovora umekšava njen izraz i gura u stranu težinu poruke koju prenosi; unosi dozu egzotičnosti u glasu lirskih subjekata, zajedno sa odabirom pojedinačnih reči koje odudaraju od razgovornog stila. A u vezi sa tim odudaranjem jeste i pesnikinjina *gorila* koja se pojavljuje u nekoliko pesama koja je predstavljena kroz ljudske osobine. Još će se u pesmi *video-nadzor u gorilinoj vili* reći da „ne znamo ko ih je pozvao, / ali ostaće tu do kraja knjige. / djeluju ravnodušno, / kao anđeli, ili kamere“ (15). One su nemi posmatrači života i promena koje se događaju. Iako će nekada njihovo prisustvo biti signalizirano samo naslovom (*gorile su odlučile*), one se neće pojaviti, već će treće lice ogoliti odnos muškarca i žene i njihova razmišljanja o *mogućnosti savršenstva utrobnih gravura*. Simbol gorile pesnikinji je dozvolio da o svakodnevnim dešavanjima i međuljudskim odnosima ne peva doslovno, već da metaforički proba da pokaže svu složenost tog dela postojanja.

Vanknjiževna stvarnost prodire u književni tekst vrlo živo i konstantno, i susreće se sa našim pojedinačnim realnostima, koje autorka želi da ogoli do univerzalnih istina. Kreiranje sopstvenog životnog narativa, na kom pesnikinja insistira u pesmama, postaje konstanta *Konfabulacija*. Gotovo metafizičku zamisao o mogućnosti da sopstvenom maštom možemo uticati na praznine koje imamo u sećanju i pamćenju i koje popunjavanjem postaju život Marija Dragnić razobličava, pojednostavljuje, a zatim nadograđuje uz pomoć svakodnevnih prizora iz života običnih ljudi, njihove zapitanosti o sebi i svetu u kome (pokušavaju da) egzistiraju. A celokupan boravak u izmaštanim prostorima *Konfabulacija* čitaocu stavlja do znanja da bi se, tek ako odgovori na postavljena pitanja, možda mogao vratiti sebi.

O VLADANU KREČKOVIĆU

Pariz, Teksas i sve između – poetski prvenac Vladana Krečkovića

(Vladan Krečković, *Pariz, Teksas*, PPM Enklava, 2020)

Mislio sam da je Vladan prozna duša i presrećan sam što nisam bio u pravu.

Razuverio me je kompaktnom, silovitom i lucidnom zbirkom, u kojoj je blista kondenzovano lično iskustvo. *Pariz, Teksas* je zbirka putovanja, gde je promena u prostoru uvek u nadopunjujućem razmimoilaženju sa unutrašnjim kretanjima. Iz tog trenja, odnosa između više (značenja) kretanja, nastaje kramp kamp-prikolice, koji, ako i ne razbija ledeno more u nama, onda nas još jednom podseća da je proces putovanja uvek suvisliji od odredišta. Gajeći nostalgiju kao kućnu biljku, ali ne bežeći od divljenja svetom, Vladan prigrljuje sve ono najbolje iz beat-generacije, trijumfalno uspevši da izbegne sve njene zablude, površnosti i klopke.

Možda su najbolja vrata do njegovih stihova zaobilazna – preko pritajene filmografije zbirke, u kojoj su dozvani Venders, Linč, Vong Kar-Vai, ali i čuveni *Vinipeg* Gaja Medina, koji predstavlja jednu sasvim posebnu geopoetičku kategoriju, dostupnu samo onima koji pate od idealne nesanice. Ono što je zajedničko Vladanovoj zbirci i filmovima svih spomenutih režisera, jeste osobena poetika prostora, koja nam pokazuje kako atmosfera može biti izuzetno dalekosežan književni činilac. Ima tu nečeg od onog Sloterdijkovog zapažanja iz druge knjige *Sfera* gde tvrdi kako je atmosfera *neinformativna* (str. 137) – ne informativna na način nemogućnosti njenog opažanja, već u smislu nesvodivosti na pojedinačne utiske. Atmosfera jeste, stoga, dostupna, gotovo misteriozno, ili u svojoj celini, ili nikako. Jer, ukoliko se samo jedan njen element osamostali, pada cela konstrukcija – a mi, umesto spomenute spoznatljive neobuhvatljivosti, dobijamo neki neodgovarajući surogat. Zato je pokušaj odgovora na neodgovorivost atmosfere jedan od večno nadahnjujućih književnih ideala.

Svestan posredne prirode atmosfere, oživotvorujući okolinu kroz *govor stvari*, Vladan dozvoljava misterijama da dišu. Ne guši ih suvišnostima, niti, toliko danas prisutnom, šupljom škrtošću. I iako pokatkad u dosluhu sa tišinom, put njegove poezije nikad nije usmeren na nerečje, maternju melodiju, ili neku projektovanu drevnost (iako ima razmišljanja o njoj – hlađenje sijalice i prapočetak sveta (56) ili, „desetohiljadugodišnja ljubav” (53)), koliko na

univerzum sadašnjeg trenutka, u svoj svojoj receptivnoj moći. Nema zaumnosti, niti pametovanja, već poziva na sapatništvo, u kojem je ocrtana čitava istorija sastanaka, rastanaka i međuljudskih mimoilaženja što u sećanju imaju samostalne, zasebne živote.

Tako bi u svetlu spomenutih tema, Vladanovoj poetici najbliži bili Ognjen Aksentijević i Maša Seničić, čiji je izraz, doduše, nešto apstraktniji, što svakako ne mora da bude dobro po samu poeziju. Naprotiv, u konkretnosti nekonkretnog, Vladan uspeva da obistini zahtev jednog svog stiha – „Neophodno je pratiti sintaksu zenice.” (12). Ovaj, ne samo autopoetički vredan stih, predstavlja i jedan prijateljski gest, savet za otvaranje sveta stihova koji mame na ponovna čitanja: „sve što kadrira prostor / vitraž je otpada” (10); „Presečena stabla / ostavljala su eho godova” (24); „U julu se noć / navlači preko neba / kao iznošena majica / i zvezde će uskoro / pokazati zube.” (51) ili „Dvorišta su grlila kuće, / simfoniju veša na žici, / lica nepoznate dece / bez osmeha” (55).

Ipak, na tragu moje napomene sa početka, treba primetiti da ima ovde i izrazite prozne siline koja čeka da bude dosegnuta, ali kojoj su stihovi pravi dom. Ipak, kad se dopre do nje, jezgro je opet lirsko, kao kad se zagriže pralina sa tečnim punjenjem. Grle se.

I za kraj, uvek, naravno, ima prostora za dalji pokret, za napredak, i ako iko to zna, to je sam Vladan, koji je načinio neverovatan pomak od svog prvog romana *Aleksa ili kroz snegove i sirene* i postao, već ovom zbirkom, zaista respektabilan poetski glas.

P.S. Jedno od vrlo intrigantnih pitanja za tumačenje (ne samo) ove zbirke jeste na koji se način lirski glas menja u odnosu na tipove prevoza. Sam proces puta kao saznavanja sveta se u poeziji neretko prenebregava, a može predstavljati izuzetno zanimljiv interpretativni činilac. Tako ovde možete pronaći upisane ili neposredno predstavljene: vozove, bicikle, avione, automobile, kao i, kako digitalno, tako i fizičko tumaranje. Ipak, kako to inače biva obećavajućom poezijom, najveći koraci su unutrašnji.

Violeta Stojmenović

O LJILJANI ČUK

Neki drugi mi

(Ljiljana D. Čuk, *Neki drugi*, Partizanska knjiga, 2020)

Devet kratkih priča koje je Ljiljana D. Čuk objedinila pod naslovom *Neki drugi* – jer tako jadni ili gadni, tako očajni ili nastrani, tako poniženi i zavisni ili tako arogantni i autoritativni egomanijaci, tako svedeni na puku telesnost ili na sliku tela, mogu biti samo „neki drugi” (ljudi? neljudi?) – efektno skiciraju različite vrste međuljudskih i društvenih odnosa zasnovanih na predimenzioniranoj volji za moć i potpunom kontrolom, licemerju, sebičnosti, fizičkom i verbalno-psihološkom nasilju, manipulaciji i iskorišćavanju tuđih slabosti i potreba, koliko i tuđih tela. Progovarajući iz nepodnošljive usamljenosti i različitih vidova snažnog očaja i mržnje, pa i swiftovskog gađenja, koje aktuelna društveno-psihološka okruženja proizvode, ove se priče grade oko krokija tzv. menadžera/menadžerki i bezvoljnih radnika (tzv. zaposlenih), neprilagođenih emigranata/emigrantkinja, sado-mazohista, poslušnih supruga, ljubavnica, ćerki i za njih tipičnih situacija i ambijenata.

Pripovedanje je u ovoj zbirci krajnje ekonomično – informacija bez redundancije; rečenice – kratke i odsečne ili grčevite, s ritmičkim ponavljanjima ključnih reči, prilagođene afektima odnosno psihološkom i emotivnom stanju likova-fokalizatora. Samo su dve priče u prvom licu, od kojih jedna ispovedna, a druga – u kvazi-epistolarnoj, tj. formi obraćanja; u ostalim se glas pripovedač(ic)a takoreći izliva iz svesti i tela likova, uz povremene i gotovo neprimetne ironične odmace od tih i takvih junaka. Uz prožimanje naracije odnosno doživljenog i govora likova prepoznatljivim korporativnim/menadžerskim, motivacionim i sličnim instant-frazama i truizmima, novelističku usmerenost ka kraju i obrtu ili poenti koja, u većini priča, predstavlja šokantno ili apsurdno otkriće (Kortasar bi rekao: „nokaut”), zbirka Ljiljane D. Čuk na upečatljiv način komunicira razne vidove apsurdna u savremenom takmičarskom tehno-kapitalističkom svetu, kojim upravljaju aplikacije, opijati (uključujući u to i navodne lekove) i menadžerske vrednosti – uspeh, red, plan i kontrola.

Kao što Dante, uz Vergilijevu pomoć, čitaoce provodi kroz devet krugova pakla, da bi, ponekad saosećajno i s dubokim žaljenjem, a ponekad smatrajući zasluženom surovost i grotesknost dosuđenog oblika beskrajnog ispaštanja, prikazao konačne sudbine svih tipova ljudi i ljudima sličnih bića koja su svojim karakterom i postupcima utelovila neki od mnogobrojnih neiskusivih

i neoprostivih grehova (tj. ono što se u datom društveno-političkom i ideološkom kontekstu smatralo nepopravljivim delom protiv osveštanih poredaka), tako nas i Ljiljana Ćuk provodi kroz devet malih ovozemaljskih paklova, fokusirajući čas mučitelje, čas mučene, ili prebacujući fokus s jednih na druge – nekoliko priča čitaoce uvodi samo u doživljaje i iskustva onih koji pate, u senzacije fizičke i(li) emocionalne iskorišćenosti; s druge strane, nekoliko priča vezano je za pogled na svet i glas onih koji/koje upravljaju životima, osećanjima i mislima drugih, nadziru ih i kontrolišu; prve tri priče sučeljavaju, s manje ili više zalaženja u dubinu subjektivnog doživljaja, perspektive izrabljivača/kontrolora i njihovih žrtvi.

Međutim, kao što je Beatriče – uzor milosti, čistote i duhovne, ne samo telesne lepote – sada zarobljena u obličju klona revoltiranog, agresivnog, samoživog i zajedljivog profila konstruisanog za virtuelnu kvazi-zajednicu („Mi, deca s boravišnom dozvolom”), tako je pervertiran i onaj Danteov vrhovni „nepokretni pokretač” – ljubav koja „giba sunce i sve zvezde” (u prevodu Matea Marasa): likovi u pričama Ljiljane D. Ćuk utelovljuju i(li) trpe samo sado-mazohističke porive, bilo da je reč o odnosu između supružnika, ljubavnika istog ili različitih polova, poslodavcima i zaposlenima, na kraju i roditelju (tačnije, majci) i detetu. Najinteresantnija je, u tom smislu, već spomenuta futuristička priča „Mi, deca s boravišnom dozvolom”, u kojoj se motiv ekonomske emigracije, ovde povezane sa deprivilegovanošću i nesnalaženjem/nenalaženjem sebe u novoj sredini, koristi za tematizaciju samomučenja, nekakvog unutrašnjeg sadomazohizma kao posledice tehnološki i ideološki proizvedenog rasepa ličnosti – junakinja (pripovedačica) postaje žrtva tiranije sopstvenog a nepoznatog, nedokučivog imidža.

Frustriranim i traumatizovanim, bez obzira na to da li svoju frustraciju/traumu doživljavaju u vremenu priče ili u retrospekciji, u nekom sećanju na detinjstvo i ranu mladost, likovima Ljiljane D. Ćuk nisu, dakle, potrebni slikoviti insekti da ih podbadaju i ujedaju do krvi; oni su sami sebi „mušice i ose”, dok se, bez stvarnih ciljeva i ideala, kao i masa onih zaglavljenih u predvorju Danteovog *Pakla*, vrte u krug. A kružnicu tog kruga iscertava svojevolljno ili bezvoljno prepuštanje kontrole nad vremenom i izborima nekom spoljašnjem ili samonametnutom autoritetu: u prvoj priči taj bezbednosni i nadzirući autoritet koji neprestano konstruiše i proverava ekonomiju i dnevni red života pojavljuje se u vidu mobilne aplikacije, a u poslednjoj – u obličju roditelja, tj. majke. Sem što se obe bave efektima i rezultatima, besmislom i eskapizmom dirigovanih i života bez prave privatnosti, obe priče imaju i naslove na engleskom (*Life, Time Menagment*), čime se dodatno ističu i njihova srodnost i efekat zarobljenosti u zatvorenom krugu i suštinska, idejna i tonalna povezanost svih priča zbirke kao epizoda jedne televizijske odnosno serijske antologije (poput *Zone sumrka* ili *Crnog ogleдалa*) ili numera jednog albuma.

To tek nagovešteno jedinstvo u raznolikosti prikazanih stanja i situacija i taj kumulativni efekat priča, doprinose upečatljivosti zbirke – menadžeri iz priča Ljiljane D. Ćuk možda bi rekli da se njima ostvaruje ekonomska dodata vrednost (Economic Value Added ili EVA). A EVA kao Eva, shvatili je kao zavodnicu ili zavedenu, donosi plod spoznaje razlike i stida i izgoni iz raja samodovoljnosti, nevinosti i neupitne vlasti nad svetom i rečju i delom.

DRAMA

Mina Milošević

ZGRADA SOLIDARNOSTI

Radio-drama

LICA

VANJA, 14, harambaša, posesivna, odvažna

JANA, 14, povučena, nesigurna, nežna

STAŠA, 14, hrabra, mrzovoljna, brižna

JELENA, 32, snažna, ranjiva, iskrena

ZORAN, 48, Vanjin otac, naoko umiljat, pun skrivenog besa

DRAGICA, 45, Vanjina majka, glasna, vedra, duhovita

PERA, 17, pijan

BABA, 65, ljuta

1. Ispred zgrade

Vanja, Jana i Staša se smeju.

Čuje se zvuk zvona za interfon.

BABA

Skinite mi se s interfona, nakačili ste mi se na televizor, pa vam je i to malo, ne mogu da živim od glupih reklama za usisivače!

VANJA

Au, jebote, ova baba će da nas dohvati oklagijom kad-tad...

Čuje se komešanje i smeh devojaka.

VANJA

E ajde iza ove zgrade malo na č.

Čuje se zvuk paljenja upaljača

STAŠA

Šta je č?

VANJA

(izvlačeći dim)

Ne znaš šta je č?

JANA

Skraćenica za čurenje. Pušenje.

STAŠA

Otkad koristimo taj naziv?

VANJA

Od juče. Juče sam prvi put usred dana išla na čurenje s Cokom iz trećeg pet. Šalje mi poruku da izađem odmah, raskinula sa Acom...

JANA

Raskinuli su? Stvarno??

VANJA

Da, bre. Prevario je s nekom fuksom na Krstićevom osamnaestom.

JANA

Neeee? Sa kojom?

VANJA

Jao, moram da je pitam opet za ime, zaboravila sam, neka iz Ekonomske. Jadnica neka. Al' ima dobre sise. A mene moja Dragica samo što nije provalila juče, jebote. Ja pošla budala napolje, obukla jaknu, al' gledam šta da kažem, gde idem sad pred ručak, i kažem da idem da bacim đubre, Dragica me gleda kao da sam pala s marsa, kad se razdrala na mene: „TI DA BACIŠ ĐUBRE??? Ne zajebavaj me, Vanja, majke ti, gde si pošla?“ Ja reko: „Mama, odlučila sam da ti pomognem, nije fer, ti sve radiš, ne mogu da te gledam više.“ Ona pukla žena od smeha, kaže: „Vanja, ne zajebavaj me, znam da pušiš, ajde gubi se napolje dok Zoki nije došo i da si se vratila za 15 minuta, neću da ti grejem sarmu stoti put.“ Ja reko: „Mama, nije to...“ Ona me samo pogleda i ja šta da kažem, izašla sam iste sekunde.

JANA

Kakva carica!

STAŠA

Da...

VANJA

'Oćeš cigaru, Staša?

STAŠA

Pa hajde.

VANJA

Jao, jebote, vidi, ladno ovde živi ona Jeca seksi šop. 'Aj da je cimnemo na č, realno.

JANA (uplašeno)

Joj, opet... Šta ako zgrada ima video-nadzor?

VANJA

Jao, bre, Jano, ne seri. Samo nešto kukaš, nema video-nadzor, a i da ima, šta? Što si pička?!

STAŠA (nežno)

Ne brini, Jano. Nema video-nadzora, niko ovde to ne ugrađuje, skupo im je.

JANA

Ja moram uskoro kući.

VANJA

'Ajde, bre, šta si se usrala!

Čuje se zvuk stiskanja dugmeta za interfon.

STAŠA

Jao, dobro, više, Vanja, 'ajde stvarno da idemo.

Čuje se zvuk stiskanja dugmeta za interfon. Čuje se šum sa druge strane slušalice.

JELENA (sa interfona)

Ko je?

VANJA

Zdravo, čujem, prodajete neke gaće ovde?

JELENA

Halo? Šta se dešava? Je l' neko pogrešio?

VANJA

Pogrešila si ti akcenat.

Vanja se smeje.

JELENA

Idi gledaj crtani, dete, i ne smaraj.

VANJA

Možda ja gledam crtane filmove, ali kakve ti filmove snimaš, to je pravo pitanje.

JELENA

Jebaću ti milu majku, samo me čekaj.

Zvuk spuštanja slušalice.

VANJA

Kakva paljevina, tebra.

JANA

Joj bože, ubiću se, ubiću se, ubiću se!

STAŠA

Vanja, stvarno si preterala, brate, šta si to rekla ženi!

VANJA

Pa ko joj je kriv kad prodaje seksi donji veš, šta sad.

STAŠA

Stvarno si debil.

VANJA

JAO BRE, IDE OVA LUDAČA, BRZO, BRE!!!

Čuje se da devojke otrčavaju.

2. U školi

Čuje se školsko zvono i graja srednjoškolaca u pozadini.

VANJA

Gde ćeš, bre, Jano, još nije počeo čas. Čekaj da iščurim ko čovek.

STAŠA

Jano, šta to gledaš?

JANA

Ma naručujem neke čarape preko Kupinda. Vidi.

STAŠA

Uuu, seksi.

VANJA

Daj da vidim. Šta je ovo, ovo prodaje Jeca seksi šop?

JANA

Vidi stvarno, ista adresa gde smo sinoć bile.

VANJA

Pa ako ovo nije znak da ponovo posetimo Jecu, onda ne znam.

JANA

Ne znam baš...

STAŠA

Vanja, zašto bismo opet išle? Stvarno preteruješ, prijaviće nas ako budemo nastavile da se glupiramo ovako.

VANJA

Kenjatorko.

STAŠA

Vanja, nisi peti razred.

JANA

Ja bih samo da uzmem čarape, ne i krivičnu prijavu.

VANJA

Jaoo, daj molim te, ko će da nas prijavi, brate, svi znaju ko je moj tata. Nema zezanja sa Zokijem. Što ste glupe, 'ajde realno da vidimo ko je ova osoba, zar vas ne zanima? Možda dobijemo popust.

3. Ispred Jelenine zgrade

Zvuk paljenja upaljača i izduvavanja dima iz ustiju.

VANJA

Ova cigareta gori tri minuta. Toliko imaš da se popneš do gore, ostaviš joj poruku i vratiš se.

JANA

Moja cigareta gori 7 minuta.

VANJA

Zato što pušiš do kraja ko slepica.

STAŠA

Vanja, brate.

VANJA

Šalim se, ajde, Jano, kreći.

4. Ispred Jeleninog stana

Čuju se koraci po stepenicama. Koraci prestaju. Čuje se kako Jelena plače sa druge strane vrata. Čuje se Janin dah.

Čuju se brzi koraci niz stepenice.

5. Ispred Jelenine zgrade

STAŠA

Šta je bilo?

VANJA

Je l' si ostavila poruku?

JANA

Ne... Plakala je. Čula sam je da plače.

STAŠA

Stvarno?

JANA

Da... Nisam mogla da joj ostavim to, žena je sjebana...

VANJA

Šta pričaš.

JANA

Pa stvarno, ja ne mogu ženu koja je rastrzana još više da mučim zbog toga što prodaje seksi donji veš, nek prodaje, koga briga.

STAŠA

Slažem se. I nije trebalo da joj ostaviš to. 'Ajmo odavde.

VANJA

Dobro, 'ajde, ne treba da je diramo sad, ali sad me jako zanima šta joj se desilo.

STAŠA

'Ajmo.

6. U Vanjinoj sobi

Čuje se smeh Vanje, Staše i Jane iza zatvorenih vrata. Vrata se otvaraju.

DRAGICA

Evo devojke, da ne umrete od gladi.

JANA

Jao, divno. Obožavam ovaj vaš umak.

DRAGICA

Pazi, vruć je pomfrit. Sad će večera.

STAŠA

Joj, ne morate, hvala Vam.

JANA

Ja sam na dijetei.

DRAGICA

Ma 'ajde molim te, kakve dijetei, da mi se osušite tu ko grane.

VANJA

Daj stavi to tu.

DRAGICA

Vidi je, samo se svađa, isti Zoki, sve vam nešto smeta.

VANJA

Hvala, mama!

Zvuk zatvaranja vrata.

STAŠA

Zašto si ti na dijetei?

JANA

Ma, malo samo, moram da skinem stomak.

STAŠA

Ne lupaj, baš si lepa.

VANJA

Pa mogla bi malo.

STAŠA

Prestani, odvratna si! Jano, ne slušaj je, baš si lepa.

JANA

Da, kad je devojka debela, onda joj kažu da je lepa.

STAŠA

Ne. Kad je lepa onda joj kažu da je lepa. A kad su ti pantalone previše tesne, onda ih iseckaš na sitne komadiće, baciš i kupiš nove. I ostatak daš babi za zakrpu.

Vanja se smeje. Jana se nasmeje tiho.

JANA

Ma ti misliš moja baba je naivna, ima ona već pun ormar zaliha za zakrpljivanje.

VANJA

E da vam pokažem šta ću da obučem za rođendan. Dragica me terala da kupim, baš je bila dosadna.

STAŠA

Vau, tako... ne liči na tebe.

VANJA

Što? Baš kida.

STAŠA

Pa ne znam, navikla sam da te gledam u trenerkama, duksevima... Ovo mi je nekako previše... Usko. I ženstveno.

JANA

A dobro, lepo će da ti stoji, ti si zgodna.

STAŠA

Je l' ti se sviđa?

VANJA

Ma... baš me briga. Ima da se doteram za deset pa kad se olešim posle od viskija, bar ću da budem najlepša pijandura na svetu.

Jana se smeje.

STAŠA

Nego, Jano, ti još nisi uzela one čarape što si naručila preko Kupinda?

VANJA

E da, od Jece seksi šop, šta je bilo s tim?

JANA

Nisam još. Mislim da ni neću, glupo mi je.

STAŠA

Pa ona ne zna da smo joj mi zvonile. A i zaboravila je dosad, realno, baš je briga. Izgleda da ima ozbiljnih problema.

JANA

Ma znam, ali nekako... ne mogu.

STAŠA

Ja bih volela da joj pomognemo nekako.

VANJA

E i mene zanima šta joj je. Ako ti nećeš, Jano, ja ću da odem po čarape.

STAŠA

Polako, Vanja, moramo prvo da smislimo šta ćemo da joj kažemo, kako bismo mogle da joj pomognemo...

VANJA

Pa kako da joj pomognemo, moramo prvo da saznamo šta joj je.

STAŠA

To stoji, ali moramo da imamo neki plan.

VANJA

Evo ti plan: dođemo, kucamo, tražimo čarape, a onda i čašu vode, pa dok ona sipa vodu, skeniraš sobu brzinom metka, kad se vrati, pitaš je: „Gospođo, je l' Vama dobro?“, ona te čudno pogleda i izbací napolje dok tražiš popust na lažne kalvin klajn bokserice.

STAŠA

Vanja, prekini da budeš neozbiljna, žena je možda stvarno u opasnosti. Jano, je l' možeš sutra da uzmeš to?

JANA

Ja ne bih da se petljam više...

STAŠA

U redu, onda ću ja.

VANJA

A što ti? Evo ja ću.

STAŠA

Ne možeš ti da ideš, nisi ozbiljna, neću ti dati da maltretiraš tu ženu.

VANJA

Izvini, molim te, ti mi nećeš dati? Ko si, bre, ti da mi nešto zabraniš?

STAŠA

Vanja, nemoj da se ponašaš tako, ozbiljna sam. Nema više zajebavanja, samo joj još to treba. Nabijanje na nos od strane nekih besnih kliniki.

VANJA

Dobro, baš me briga više. Dosadna si.

Vrata se otvaraju.

DRAGICA

'Ajde, spremna je večera. Sve da ste ustale iste sekunde, da nisam čula izgovore. Zorane, 'ajde i ti.

Zoran se smeje.

Sa kompjutera se čuje snimak: „Balkan info: Struka – Prezirem devojke lakog morala, a to proizilazi iz moje ljubavi prema ženama!“

STRUKA (sa kompjutera)

„Moja... neću da kažem mržnja... već... prezir... prema ženama lakog morala proizilazi iz moje ljubavi prema ženama... ja sam jako vezan za svoju majku i jako volim svoju ženu i imam ćerku...“

DRAGICA

Zorane, šta to gledaš?

STRUKA

...jednostavno, uvek sam stavljao žene na pijedestal...

ZORAN

Ma ništa, evo idem.

STRUKA

... svaki put kad bi neka žena radila nešto što se kosi sa mojim ubeđenjem o tome kako žena treba da se ponaša, to bi kod mene izazivalo veliki gnev i burnu reakciju... možda i previše... i... jednostavno sam smatrao da te žene nisu dostojne te, ajde nazovimo je „titule“... I onda sam napravio dve kategorije žena: žene koje volim, koje poštujem i koje cenim – praaaave žene, i one koje pominjem u pesmama kao kurve, kučke, drolje, kako god.“

DRAGICA

'Ajde, gasi to.

JANA (Staši)

Jao, Balkan info... Užas.

STAŠA

A i taj Struka, odvratno.

JANA

Tiše!

STAŠA (šapatom)

Povratiću u tanjir.

Jana se smeje.

ZORAN

Gde ste, bre! Je l' ste se spremile za rođendan? Biće lud provod.

VANJA

Ćale, Bojan iz M-a kaže da je već rezervisano za subotu. Moramo da nađemo drugi lokal, a svi ostali su mi nešto bezveze. Katastrofa.

ZORAN

Rezervisano? Ma sad ću ja njega da okrenem, da proverim malo bolje. Ništa ne brini, sine, slavićeš rođendan tamo.

VANJA

'Ste videle, koji car.

7. Ispred Jelenine zgrade

VANJA

'Ajde, je l' zvoniš?

STAŠA

Ššš!

Čuje se zvuk javljanja na interfonu.

JELENA

Halo?

STAŠA

Zdravo, ja sam poručila one crne čarape. Da se popnem da ih pokupim ili kako?

JELENA

Da, da, popni se.

8. Ispred Jeleninog stana

Čuje se zvuk zvona. Vrata se otvaraju.

STAŠA

Dobar dan.

JELENA

Ćao. Evo, samo da upakujem.

STAŠA

Važi.

Čuje se šuškanje kese.

JELENA

L, je l' tako?

STAŠA

Da, da.

JELENA

Evo izvoli.

STAŠA

Hvala. 200, je l' tako?

JELENA

Da.

STAŠA

Izvolite. Mogu li samo da Vas pitam... jeste li dobro? Je l' ste se udarili negde ili?

JELENA

Hvala. Prijatno.

Čuje se zvuk zatvaranja vrata.

9. Ispred zgrade

VANJA

I??

STAŠA

Evo ti čarape, Jano. Ništa, nije htela da priča kad sam je pitala da li je dobro, zatvorila mi je vrata. Ali... imala je modrice oko vrata.

JANA

Molim?

STAŠA

Da, bilo je modro...

VANJA

Ma ajde molim te, sad baš. To su možda šljive od seksa.

STAŠA

Brate, Vanja...

VANJA

Pa šta je? Je l' neko sad bio tamo osim nje? Je l' joj nešto fali? Otvorila ti je normalno vrata, ne umire očigledno.

STAŠA

Fali joj svašta. Prilično je skroman taj stan, koliko sam mogla da vidim.

VANJA

Stiša, preteruješ. Očigledno se ne dešava ništa strašno. Meni ovo više nije zabavno, samo si smorila.

STAŠA

Ja sam smorila? Ti ovde smaraš svojom potrebom da maltretiraš ljude koji ti nisu ništa krivi!

JANA

Dobro, Staša, polako...

VANJA

Pusti je, Jano.

Čuje se zvuk paljenja upaljača i izvlačenja dima cigarete.

VANJA

Jano, hoćeš da spavaš večeras kod mene?

JANA

Možeee, dugo nismo imale pidžama-žurku.

VANJA

Tebe, Staša, bolje da ne maltretiramo.

10. Na Vanjinom rođendanu

U pozadini se čuje Mimi Mercedes feat. Kaya – Ne možeš da sediš sa nama.

VANJA (dere se)

„NE MOŽEŠ DA SEDIŠ SA NAMAA, NE MOŽEŠ DA SEDIŠ SA NAMAA, NE MOŽEŠ DA SEDIŠ SA NAMAA!“

PERA (17)

SREĆAN ROĐENDAN, VANJAA!!

VANJA

HVALA, PERO!!!

STAŠA

Je l' si se smorila?

JANA

Pa...

STAŠA

Obično kad neko sedi u ćošku i gricka poslednje mrvice čipsa dok masa urla uz neku pesmu, nije mu baš zabavno.

JANA

Pa, to sam ja, jebiga.

STAŠA

Kako je bilo sinoć na pidžama-žurci?

JANA

Ma...

STAŠA

Hoćeš da izađemo napolje da prošetamo?

JANA

Hajde.

11. Na ulici ispred kluba

Muzika iz kluba se čuje sve tiše i tiše, dok potpuno ne iščezne, sa pojačavanjem bata Janinih štikli i Stašinih martinki.

JANA

Žulja me ovo sranje.

STAŠA

Štikle? Je l' imaš nešto da se preobuješ?

JANA

A imam, ali tamo u torbi. Ne vraća mi se sad unutra, joj. Izula bih se da idem bosa, majke mi.

STAŠA

Pa hajde.

JANA

Si normalna?

STAŠA

Šta, ajde, i ja ću.

JANA

Pa da ugazimo u neko staklo.

STAŠA

Pa ajmo po travi ovde u parku.

JANA

Još bolje, da ugazimo u neko govno.

STAŠA

Ma ne seri.

JANA

Ti si luda.

STAŠA

'Ajde malo, prirodna masaža stopala, idemo.

Jana se smeje. Obe se smeju.

JANA

Jao, što mi se č.

STAŠA

Malo preterujemo s tim.

JANA

Hajde samo jednu da podelimo. Imam s ukusom borovnice.

STAŠA

Zašto uopšte to radimo?

JANA

A ne znam. Mama bi me ubila da sazna. Ali malo, eto.

STAŠA

Ja imam neki osećaj kao da sam velika. Veliki su uvek pušili. Sećam se kad sam bila mala, sedela sam u dnevnoj sobi kad god mami i tati dođe neki drug koji je gledao mnogo filmove i pričao o tome i o politici i svačemu, i tad je cela prostorija mirisala na dim, i ja sam sedela ušuškana i slušala ih kako pričaju i sad, kad osetim miris dima, mislim na taj osećaj.

JANA

Au jebote, kakva si ti zavisnica.

STAŠA

Strašno, jednom ću se s nostalgijom sećati ovog trenutka i paliti cigarete. A možda nije u cigaretama, nego u ovoj travi.

JANA

Hm hmhhh?

STAŠA

U nenarkomanskoj travi koja raste u parku iz zemlje.

JANA

Da, daa.

STAŠA

Ok.

Smeju se.

STAŠA

Volela bih da i Vanja može da bleji s nama ovako opušteno. Kad je tu, uvek je neka tenzija.

JANA

A dobra je ona, stvarno, mnogo je volim... ali jeste malo teška. Iskreno, nekad me tako nervira kad mi određuje šta da radim, i stalno je ljubomorna. Nekad... nekad se i plašim. Ponaša se prema meni kao da smo u vezi.

STAŠA

Nije do veze. Posesivna je.

JANA

Misliš da će se promeniti?

STAŠA

Nadam se.

Pauza.

STAŠA

Mene brine žena iz onog stana.

JANA

Jelena. Je l' znaš nešto?

STAŠA

Pa od onog dana ne mogu da se smirim... Stalno mislim o tome. Razmišljala sam da naručim nešto samo da bih je videla još jednom. Iskreno, imam loš osećaj.

JANA

Nemoj da se opterećuješ... nisi ti kriva... ne možeš ništa da uradiš... Ti si dobra osoba, ali svako je odgovoran za svoj život.

STAŠA

Ali da li je tako? Da li zaista svako može da bude odgovoran za sva sranja koja mu se dešavaju, kad živimo u ovako užasnom svetu?

JANA

Nekad poželim da umrem.

STAŠA

I ja.

Pauza.

STAŠA

Idemo sada do nje.

JANA

Molim, sad?

STAŠA

Samo da proverimo, molim te.

JANA

Ubiće nas Vanja što odlazimo s njenog rođendana.

STAŠA

Suviše je pijana da bi je bilo briga.

JANA

'Ajde bar da joj se javimo.

Čuje se zvuk čekanja poziva na telefonu.

VANJA

'ALO.

JANA

'Ej, Vanja. Staša i ja smo malo izašle, vraćamo se za pola sata.

VANJA

GDE STEEEEE, PICKEEEEE.

JANA

Je l' me čuješ? Je l' si dobro?

VANJA

UUUUUHUUUU! Beži bre tamo, Pero. Čujem, čujeeemmmm.

JANA

Dobro, 'ajde, vidimo se.

VANJA

GDE STE POŠLE?

JANA

Idemo do Jelene.

VANJA

Jeca seksi šop?

JANA

Vanja...

VANJA

Drž'te se, dolazi pojačanjeeee.

JANA

Bolje ostani tu, pijana si. 'Ajde ne brini, dolazimo za minut.

Čuje se zvuk prekida telefonske veze.

12. Ispred zgrade

Čuje se zvuk zvonjenja na interfon. Ponovo.

JANA

Možda spava.

Ponovo se čuje zvuk zvonjenja na interfon.

JELENA

Halo... halo... molim vas...

STAŠA

... Tu smo!

JELENA

Dođite gore... dođite... molim vas...

Čuje se zvuk otključavanja vrata.

JANA

Šta ćemo da radimo?? Šta ćemo???

STAŠA

Da zovemo policiju.

Čuje se kuckanje 192 na tastaturi telefona.

JANA

Ali policija nikad i ne dođe. A i kad dođe, nikad ništa ne uradi. A i kad nešto uradi, ne uradi kako treba.

STAŠA

Halo? Molim vas, htela bih da prijavim nasilje nad jednom ženom u Dunavskoj ulici, Zgrada solidarnosti, broj stana... 18. Čule smo ženu kako zove u pomoć... Molim vas, požurite.

JANA

Šta kažu?

STAŠA

Kaže da šalje... ali ne zna kad će stići...

JANA

Šta ćemo da radimo?

Čuje se zvuk auta. Auto se parkira. Čuje se kako se zalupe vrata od auta.

VANJA

'Alo, što me niste sačekale, rekla sam da stižem!

JANA

Jebote, Vanja je stigla.

VANJA

Šta se dešava??

STAŠA

Jelena nas je zvala gore... zvučala je uznemireno, molila nas je da dođemo. Zvale smo policiju.

VANJA

'Ajmo gore, baš da vidim šta je sad.

JANA

Ljudi, ja se plašim.

STAŠA

Pa i ja razmišljam da odemo, ova policija ko zna kad će stići.

JANA

Ali šta ćemo mi da uradimo, može samo ko zna šta da nam se desi, bukvalno može bilo ko da nas prebije, siluje, znači ja ne znam ništa, nemam ni nož, ni suzavac, ni ništa... Ljudi, plašim se.

VANJA

Ma ko će bre mene da prebije??? Ja sam, tebra, trenirala karate osam godina, znači, sve ću da ih salomim. Idemo!

JANA

Ali, Vanja, pijana si kao letva.

VANJA

Ma još bolje, ne odgovaram za posledice, šta se desi u alko...holo..lisanom stanju, ostaje u alko...

STAŠA

Dobro, polako. Ja sam za to da idemo gore, ali polako. Da vidimo šta se dešava. Možda joj je samo pozlilo. Hajde, ali tiho, Vanja, molim te. Ili ostani ispred.

VANJA (šapuće glasno)

Tiho, tiho! Ššššššš!

STAŠA

Izuj te štikletine.

Čuje se zvuk njihovih koraka po stepenicama. Vanja posrne.

VANJA (šapuće glasno)

Čutim, ćutim, šššš!

13. U Jeleninom stanu

Čuje se kucanje po vratima. Čuje se zvuk otvaranja vrata.

JELENA

Tiho, molim vas, samo polako...

STAŠA

Polako, polako, je l' ste dobro? Ko vas je to udario, je l' još tu?

JANA

Pa Vi ste skroz pretučeni... da zovemo hitnu?

JELENA

Pazite, tu je, tu je, spava...

JANA

Polako... sedite tu.

STAŠA

Zvale smo policiju, dolaze...

JELENA

Jao, ne...

STAŠA

Polako, smirite se, mi smo tu, hoćete da sve odemo zajedno negde?

Čuje se zvuk koraka.

VANJA

Stoko jedna odvratna, srediću te, gade...

Čuje se udarac.

JANA

Ne, Vanja!!!!

JELENA

Ne, molim vas!

ZORAN

Alo, šta je to, bre?!!

VANJA

Tata...? Koji kurac, Zorane?!

Čuje se kako Vanja istrčava napolje i zalupi vratima.

ZORAN

Vanja!!!

STAŠA

Jebem ti sve... Stanite po strani.

ZORAN

Šta radite, bre, ovde?? Ko ti je, bre, reko da zoveš, bre, moju ćerku, bre? Pička ti materina kurvinska!!!

Čuje se kako Zoran trči za Vanjom.

ZORAN (iz daljine)

VANJA!!

STAŠA

Polako... sedite, smirite se, ne može Vam ništa, tu smo mi, doći će policija...

JELENA

Ne, molim Vas, njega svi znaju tamo, mene će uništiti, ne, molim vas...

STAŠA

Dobro, sad ćemo da otkazemo... polako...

JELENA

Daće mi otkaz sad, gotova sam... Ma kakav otkaz, ubiće me, ubiće me!!!

JANA

Mi ga znamo, on je tata naše drugarice... Pa kako?

JELENA

Htela sam da ga ostavim, odavno sam htela da ga ostavim, ali zakačio se, svinja, pa ne pušta!

STAŠA

Je l' Vam on sve ovo uradio?

Jelena plače.

JANA

Polako... biće sve u redu.

ZORAN

Vanja, Vanja!!!!

VANJA

Pusti me!!! Beži!!

ZORAN

Vanja, stani! Stani. Sama je to tražila...

VANJA

Jebote, Zorane, imaš ženu i ćerku! Sram te bilo!

ZORAN

Sine, ti znaš da ja tebe i mamu nikad ne bih ostavio... Nikad. Nikad vam ništa nije falilo, i nikad i neće.

VANJA

Pusti me!! Pusti me!!

ZORAN

Polako, sine... polako...

Vanja plače, čuje se da odjednom počinje da povraća.

ZORAN

Napila si se... Polako, polako... Smiri se, sve će biti u redu... Idemo kući, polako... Tata je tu... ne brini, sine... polako...

13. Ispred Jelenine zgrade

Čuju se točkići kofera koji se kotrljaju po betonu.

STAŠA

’Ej! Jano! Ovamo!

JANA

Pa zar ne idemo gore?

STAŠA

Ma da, nego, Jelena mi je rekla da se tušira, pa da sačekamo samo malo.

JANA

Pa ona će da zakasni na autobus?

STAŠA

Rekla je da će uzeti sledeći. Svakako, ne žuri joj se, preselila je sve ostale stvari, ovo su poslednje. Sedi da ti pročitam poruku koju sam napisala Vanji, da mi kažeš da li da izmenim nešto pre nego što pošaljem.

JANA

Uh. Ne znam da li išta da joj šaljemo. Ne javlja mi se na telefon od one večeri.

STAŠA

Baš zato. Slušaj:

„Hej.

Žao mi je zbog svega što se desilo.

Ne mogu ni da zamislim kroz šta prolaziš.

Ne pišem ti da bih ti rekla laži zbog kojih ćeš se osetiti bolje, mislim da to nije ono što prijatelji rade. Ne pišem ti ni da bih te povredila. Pišem ti jer sam tu.

Govorim nešto što svi već znamo i nadam se da to ne dovodimo u pitanje: tvoj tata se zaista poneo užasno prema Jeleni. Znam koliko ga voliš. Znam da je uvek bio tu za tebe. Znam da je ponosan na tebe što si jaka. I on i dalje jeste taj tata. To što ljudi rade loše stvari, ne znači da je sve što rade loše. Ali on mora mnogo, mnogo da se promeni. I odgovornost za to je na njemu.

Važno mi je da ti kažem da mislim da to ne treba da ima veze sa tobom. Ne bih volela da na bilo koji način kriviš sebe zbog toga, niti da se poistovećuješ sa njim. Ti si svoja osoba, i to dobro u tebi može podstaći ljude da budu bolji.

I nadam se da nas nećeš više izbegavati. To je najvažnija stvar koju imam da ti kažem: nedostaješ nam. Niko nema tako dobre fore, iako nekad baš edži. Zbog tebe znamo koja su najbolja mesta za č, zbog tebe smo naučile da igramo basket, zbog tebe nas nije blam da podrigujemo u javnosti. Može se reći da smo te obožavale. Ali ne želimo da te obožavamo. I ne želimo da te izgubimo. Želimo da budemo tu za tebe, želimo da posle svega odemo na dunju kod Miće u kafanu i da gledamo smešne bebe na Jutjubu do pet ujutru. Ali bojim se da nećemo moći. Poznajem te. Znam da te dugo nećemo videti. Možda ćeš me blokirati nakon ove poruke. Možda je i ne čitaš. Ali u slučaju da je čitaš, želim da ti kažem da smo tu za tebe, da smo sve bile tu one večeri i da smo sve prošle kroz to i da sve moramo od toga da se oporavimo. Verovatno je nerealno da ikada pustimo tvog tatu da nas odveze kući i verovatno je nerealno da ikada odemo kod njega u piceriju. Ali nadam se da ćemo uprkos tome nekada moći da popušimo cigaretu iza zgrade i da pričamo o nečem desetom. I da nikada nijednu devojkicu više ne nazovemo kurvom. I ako nekad poželiš da pričamo o svemu ovome, bićemo tu.

Volimo te.“

Pauza.

JANA

Znaš da ona to nikad neće pročitati.

STAŠA

Ko zna.

Čuje se zvuk SMS poruke.

STAŠA

Jelena kaže da se popnemo.

Čuje se zvuk zvonjenja na interfon.

STAŠA

Mi smo!

JELENA

'Ajde, penjite se, stavila sam kafu.

Čuje se zvuk otključavanja vrata od zgrade.

Čuje se pesma Cherry Glazzer – Glenn the dawg
(<https://www.youtube.com/watch?v=l8qpx3p3lyg>) :

„You stayed strong all through the end, Glenn

You were my best fucking friend.“

KRAJ

Vladan Kuzmanović

50 KONCEPTUALNIH KOMADA

Teatar 1 minutnog akta

Komad. 5-10. Tropikalizam.

Devojka u kupaćem kostimu izalazi na scenu. Spremna da pliva u voću. Konus sa voćem. Pritiskaju breskvu. Breskva puca nad kupaćim, dinja, grožđe nad otvorenim ustima. Devojka je srećna.

Kraj komada.

Komad. Čaša vode.

Gospodin izlazi na scenu u sakou, seda na obasjanu stolicu. Na stalku dve čaše sa vodom, ispija polako jednu čašu. Zatim ustaje i odlazi.

Kraj komada.

Komad. 5-10. Bodypaint.

Mladiću do pola golom slikaju dva kruga oko bradavica (jednim potezom, u jednom i u drugom smeru).

Momak crta tri paralelne crte na obrazu devojke.

Momak crta levi rub brade i krug oko desne bradavice.

Kraj komada

Komad.

Devojka u dugoj belojoj haljini igra bosa, u pesku. Slow motion. Koreografija. Reflektor.

Podiže pesak.

Isto to, u plitkoj vodi. Muzika.

Kraj komada

Komad. Retros. Abeceda/azbuka.

Fade-in. U mraku osvetljena stolica, akter ulazi i seda na stolicu. Na stolu čaša vode, mikrofoni. Akter deklamuje abecedu unazad.

Fade-out.

Kraj komada.

Komad. Retros.

Fade-in. U mraku osvetljena stolica. Akter ulazi i seda na stolicu. Gledalac govori brojeve od 100.000 unazad, neki četiri minuta.

Ponekad sa teškoćama. Ponekad pogreši. Napravi pauzu, obriše se ubusom ili koncentriše. Nastavlja ozbiljno aludirajući na složenost brojanja.

Kraj komada.

Komad. Retroreader.

...na stolu knjiga. Gledalac čita knjigu unazad, reč po reč. Rečenicu čita tako da se razume smisao rečenice. Čita rečenicu po rečenicu, gde je rečenica osnovna jedinica za razumevanje retroaktivnog čitanja.

Akteri se mogu takmičiti ko će razumnije pročitati retro forme (mini priču ili pesmu). Gledalac saraduje sa publikom, tako da zajedno dođu do razumevanja lingvističkih jedinica.

Retrolingvalna vežba. Posebnim usaglašavanjem govora. Fokusom, prizvukom, i simultanim sopstvenim i javnim razumevanjem (receptivnim i emisionim), govornom veštinom, govorom saopštava fiksnu lingvalnu vrednost. Retorički i gnoseološki tekst.

Zatim čita svaku reč različito, da se ne razume ni rečenica, ni ligato između reči.

Kraj komada

Isti tekst, tri raspoloženja.

Drugo značenje svaki put.

Lingvalna forma je samo delimični tekst, gde zapravo okolnosti (kontekst čitanja) i govor (ne aktivna interpretacija) formiraju značenje, efektivnu poruku, a time i lingvističku i gnoseološku vrednost. Je samo delimična forma koja svoje značenje dobija u apsolutnom tekstu. Apsolutni tekst nije literarna nego lingvistička forma.

Konačne forme nisu apsolutne i trajne nego njihova aktivna upotreba uz ostale uslove.

poput gnoseološkog kompleksa (kognitivnog nivoa, interpretativne emocionalnosti, i celog seta drugih okolnosti)

konkretne forme gde umetnost nije konkretan jer je tek efekat te forme konkretan, a on zavisi od odnosa gledaoca prema toj formi

Za razliku od teksta govor je apsolutna vrednost, gde se razume smisao, emocija i naglasak teksta.

Govor je apsolutni tekst.

Retrogradna ligatura.

Leksički legato je estetska, juktapoziciona i minimalna forma, koja se ugrađuje u šire, konceptualne i strukturne (epistemološke) celine poput memorisanih delova, pasusa, narativa.

Ligato je pokazatelj logičke i gnoseološke povezanosti između korelativa kao nosilaca značenja.

3-4 rečenice su srednje dužine su ligato jedinice. Sve preko tri do četiri rečenice govora unazad stvara teškoće u rezumevanju.

Konceptualni film. Publika gleda sebe.

Komad. Kameraman.

Gledalac ulazi, seda na stolicu. Uživa u sedenju. Opušten je. Zatim uzima kameru i počinje da snima publika sa scene, levo i desno. Publika gleda film na projektno platnu iza.

Zumira nekoliko gledalaca iz prvih redova. Šverkuje. Na sceni se zatim okreće u krug sa ispruženom kamerom ka publici, pri tom slikajući naizmenično scenu-publicku, publiku-scenu. Catching carousel.

Outward (catching) carousel.

Zatim se vrteći okreće ansmejan sa kamerom u ispruženim rukama okrenutoj k sebi. Slika sebe i okrećuću pozadinu, scenu i osvetljenu publiku. Inward carousel.

Kraj komada

Konceptualni film.

Kombinacija planova. Hibridni plan.

Scena. Gledalac sedi okrenut upravo u odnosu na publikum, na sredini scene ili nešto bliže publici. Kamera sa stalkom je takođe okrenuta upravo u odnosu na publikum i snima aktera koji nešto govori u kameru. U pozadini je projekciono platno koje prikazuje en face profil gledaoca koji govori.

Između gledalaca i publike, kameraman okrenut leđima publici snima gledaoca, i projekciono platno na kome gledalac u en face nešto govori .

Gledaoci tako istovremeno vide dva plana, en face i profil gledaoca, film i kamermana koji je funkcija-transfer kamermana koje se ne vidi a koji slika kamermana i gledaoca. Ogledalo plan.

Scena 2. Tunel ogledalo.

Dva velika ogledala između njih četvorica/šestorica kameramana jedan iza drugog okrenuti prema drugoj trojici kamermana. Snimak pokazuje output snimanja prvog, drugog, trećeg, odnosno pozicije, nivo a time i vid njihovog snimanja (pošto podrazumeva subsetove, obuhvat i narativ). Svaki nivo je komplementarni subset prethodnog, odnosno dopunjuje prethodni nivo snimanja. Dakle pored planova, koji su na filmu tehnička razmera, postoje i ravni, koje su

konceptualni obuhvati, koji obuhvataju celinu i deo su celine. Ravan je obuhvat celine i sam je narativna celina. Ravan je ceo (kom)pleks koji obuhvata celinu manjeg plana. Konceptualne ravni su moguće kod narativa i hibridnih planova.

Drugi snima prvog i odraz u ogledalu, trećeg i prvog i odraze. Time se stiče utisak tunela i različitih nivoa gledanja.

Komad. Prostorni film.

Gledalac. Kamera. Upravo na publiku, kameraman 1, leđima prema publikumu. Kameraman 2, snima sve plus kamermana 1.

Nekoliko projektnih planova. Od najeg ka većem, s leva na desno na sceni. prvo platno snimak gledaoca; drugo, profil snimak gledaoca i kamere i en face snimka; treće ditto i kamermana 1 i platna 1 i 2.

Komad. Ljubav dva kamermana.

Dvoje sa kamerom. Dva naspram ogledala. Mladić i devojka.

Svako od njih snima svoje ogledalo, drugo ogledalo, partnera u svom ogledalu, zatim se okreću sa kamerom i snimaju jedno drugo, najzad se zagrlje a kamere snimaju samo potilje njih koji su zagrljeni.

Dovoljan je snimak iz rakursa devojke, ili iz dva naizmenična rakursa.

Komad.

Mladić i devojka razgovaraju, istovremeno na platnu je film neposredne radnje. Gledalac iz publike ima korektiv u vidu projekcije drugog plana.

Kraj komada.

Komad. Komad dva gledaoca.

Dve stolice u sredini scene okrenute sučelice, jedan gledalac dolazi i seda na stolicu, diže kameru. Drugi gledalac dolazi sa kamerom i snima prvog gledaoca. Dva gledaoca snimaju jedan drugog, gledajući prvo iz perspektiva prvog, zatim iz perspektiva drugog. Film na platnu iza, simulatano.

Kraj komada.

Komad.5. kamerman.

Gledalac ulazi, seda na stolicu, uživa u sedenju. Opušten je.

Komad. Jedenje banane.

Devojka seda sa selotejpom na ustima. Donose bananu. Devojka oljušti bananu. Selotejp, banana, poza. Act shot

Fade-in. Momak u čizmama donosi kotaricu sa bananama i stavlja po jednu bananu u usta devojaka. Tri devojke imaju srebrni selotejp sa okruglom rupom u sredini. U usta mladić stavlja banane. Devojke banane zagrizu ustima. Act shot

Fade-out.

Fade-in. Devojka u pantalonama sa hamburg šeširoj jede banane. Polako degustira, kada pojede, ispruži ruku sa korom banane i ispusti da padne i otvori se. u performansu devojka nastoji da pojede što veći broj banana.

Fade-out

Trajanje: 1 /5 minuta

Akteri: Devojka, tri Devojke, devojka sa hamburg šeširoj, mladić u čizmama

Objekti: Kotarica sa bananama, srebrni selotejp

Komad. Banana split

Devojka sa oljuštenom bananom u ustima. U ruci drži otvoreni kišobran.

Devojka sa tregrima secka banane.

Starac sa breskvom u ustima vozi biciklo.

Tri devojke sa hamburg šeširima jedu po jabuku. Tri jabuke.

Devojka stavlja cvet u flašu sa pivom.

Mladić sa sapogama sipa peska u koktel čaše.

Sipa pesak po sceni, da se čuje zvuk peska. Peskom hodaju devojke u čizmama.

Kraj komada

Komad. Istinita maska.

5-10 aktera. Muškarci. Gledalac ulazi na scenu među aktere obučene u mak sa istim belim maskama.

Jedan akter pokaže pravo lice, zatim vrati masku i izmeša se među akterima, gledalac nastoji da pogodi koji od njih je akter „sa licem“. Ispruži kažiprst, onda taj skinu masku. Što više promaši to se lice više mešaju. Pogodi, onda nastaje ples maski.

Opet ispruži (stilski) kažiprst.

Gledalac odlazi sa scene. Akteri staju u red, skinu maske i poklone se.

Kraj komada

Komad.

Plavuša sa blic aparatom se uslikava blicom u ogledalu.

Komad.

Sto i mikrofoni. Na stolu predmeti. Akter proizvodi zvuke, češalj, itd.

komad. Platno.

razapeto belo platno, kvadratno. Ulazi glumac sa mačem/floretom uzdignutim i prilazi sad već obasjanom kvadratnom platnu te probija u sredini, izvlači mač, slika je gotova.

Konceptualno slikarstvo, akt-koncept, performativno slikarstvo.

Ili mač posekotinom dijagonalno po platnu.

Mačevalac odlazi. Mladić stiže i pipa rubove/poderotine, ponekad zagledajući numiozno.

Kraj komad

Komad. Belo platno.

Na središtu scene stoji belo platno. ulazi slikar (ili više slikara) i počinje da boji platno belom bojom.

Belo na belom. Konceptualni kolorizam. Apstraktna redukcija.

Kraj komada

Komad. Krug.

Platno belo u obliku kruga. sa desne strane mizascena, tri devoje. Tri valjka. Boje kružno platno potezima kružno od sredine kruga.

Naspram sa druge strane kružno (ili kvadratno) ogledalo.

Scena 2.

Kružni ram i kružno ogledalo. Stolica ispred ogledala, stolica iza rama. Ram i ogledalo su na postolju. Jedna devojka dolazi i seda. Sedeći se ogleda kao u slici. Druga devojka dolazi i seda naspram prve devojke, sedeći gleda kroz ram da je slika.

Kraj komada

Komad. Potpisano ogledalo.

Lepa devojka zahteva od slikara da je naslika. Slikar odbija, dolazi do ogledala i potpiše se preko, na ispod ogledala.

Interaktivna slika.

Kraj komada

Komad. Kozmetički teaser.

Akter slika brkove devojkama i helix krugove.

„Molim vas učinite me najprivlačnijom među ženama, koju ćete šminku upotrebiti?“

Podiže ruž. Uzima ruž i crta na ogledalu mačije brkove.

Devojke crtaju ružom uglove usta slikara, on njima mačje brkove.

Bele krugove oko usta celom protežnošću (oko usta). I veliku crvenu tufnu na vrhu nosa.

Muškarci sa crnim nakarminisanim ustima.

Devojke sa crveno nakarminisanim ustima.

Muškarci bele kapke.

Devojke bele kapke. Crna usta. Crne kapke sa zlatnim trepavicama i crvena usta.

Devojke sa crvenom pegom na nosu.

Mladići sa crvenom ili belom pegom na nosu.

Sub karmin. Nanosi se samo ispod donjeg ruba usta.

Dvobojni karmin. Dve devojke. Gornja usna ljubičasta, donja tamno crvena, druga obrnuto.

Kraj komada

Komad. Sunce i ogledalo.

Tri devojke kruže na rolšuama oko kružnog ogleđa. Reflektor snažno obasjava ogledalo. Konobar donosi stolicu ispred ogledala. Devoje sednu na stolicu.

Tri devojke sa rolšuama i tregerima sede za stolom čija je površina ogledalo. Konobar sa leptir mašnom donosi ružu i stavlja na sredinu stola. Svaka od tri devojke pomiriše ružu.

Za drugim stolom tri devoje. Konobar na sto donosi čašu vode, u sredini.

Kraj komada

Komad.

Sto sa površinom ogledala snažno obasjan reflektorom odozgo. Plavuša dolazi do stola sa metalnom posudom punom leda. Sipa toplu vodu u led, led počinje da puca. Plavuša odlazi.

Komad. Filotipovi.

Debela devojka nosi ružu i poklanja je trojici mladića.

Starac nosi pivo i led. Poklanja ih mladićima.

Devojke sa konus kapama nose u kotaricama šišarke.

Tri starca za stolom piju pivo. Plava donosi trima devojkama belo vino.

Belo vino, šišarke, med, i pivo

Ogledalo polivaju alkoholom, i zapale da gori, zatim stavljaju slamu u plamen, vuku med.

Posipaju vodom, peru, seku srpom i ližu jezikom.

Komad. Publika gleda sebe.

Unosi se i instalira kamera. Tehničar pažljivo podešava kameru na publiku. slika je na platnu pozadi. Tehničar odlazi. Svetlo na sceni se gasi. Publika gleda samu sebe.

Kraj komada

Komad. Lice iz publike.

Aktivna participacija. Transfer razmena i komunikacija sa publikumom. Heurizam. Transfer-koncept. inverzija konceptualnog umetnika.

Stolica. Jedno lice iz publike seda na stolicu i postaje gledalac naspram publikuma.

Kraj komada

Komad. Aplauz.

Tri gledaoca iz publike izlaze na scenu jedan po jedan u trajanju od minut. Svake se klanja i salvama zahvaljuje. Kolektivna terapija.

Kraj komada

Komad.

Glumac/gledalac, na scenu izlazi nekoliko redova publike, trebaju da se rukuju sa akterom. Prilaze i iskreno izjavljuju zahvalnost.

Masovni stres. Inverzna konceptualna terapija, total individual, „famous crowd“.

Kraj komada

Komad.

Ulični performansi. Akter se kreće ulicom gde ga veliki broj prolaznika poznaje i pozdravlja za razliku od bezlične gužve.

Konceptualni akt broja.

Teatar bez publike. Radni teatar.

Konceptualni amfiteatar. Publika je blisko povezana sa izvođačima, i sama učestvuje kao izvođač u teatru. Participativni i interaktivni teatar. Uni-level teatre. *Nulti nivo* razlika između aktera, gledalaca, učesnika i uloga sa ciljem što bolje ekspolatacije teatarskih formi.

Komad. Koncept zadatak.

Teatar konceptualnog performansa. Brojanje velikog broja.

Devojka odseca kiku. Zatim počinje naglas da broji vlasi.

Kraj komada

Komad. Listanje.

Listanje knjige sa brojem strana većim od 1500. Akter sedi na stolici i lista list po list. Publika gleda listanje. Povremeno ili stalno da bi razbio indiferenciju akter govori broj strana.

„i think you read a book“

Nakon što je zatvorio.

Akter lista knjigu pored mikrofona na srednjoj distanci.

Kraj komada

Komad. Gledalac ispred ili iza.

Na scenu izlazi gledalac, stavlja stolicu. Brzo sedne spreman da gleda publikum. Tek što je seo i fokusirao se, dolazi polako i stavlja stolicu ispred gledaoca novi gledalac, i gledalac izviruje iza nastojeći da nešto vidi, uto stiže i treći gledalac stavlja stolicu ispred drugog, drugi izviruje, zatim četvrti ispred trećeg, sve do osmog gledaoca. Sada sedi svih sedam, izviruju levo i desno sa sedišta, samo osmi opušteno gleda predstavu. Prvi najzad reši da makne stolicu udesno i seda, drugi automatski namešta stolicu ispred prvog, treći ispred drugog, itd. Osmi i dalje gleda. (sede pola minuta)

Prvi iznova makne stolicu udesno i svi se pomere, ovaj put je dinamika izraženija.

Prvi je maknuo i treći u isti red, smeta mu, četvrti smeta osmom; prvi pomeri u levo sasvim, treći i četvrti stižu za prvim, eto ga i drugi i peti, itd. Najzad su u pravoj liniji, međutim osmi se okreće pored ovalnog tumbanja, ne može da opušteno gleda. Ustaju svi sa stolice i počinju da se svađaju.

Prvom je dosadila svađa uzima stolicu i seda sasvim pozadi (okrenut publikumu), drugi, treći, četvrti, itd. stavljaju stolice ispred. Svi gledaju i izviruju ka publici. Ustaju i odlaze, reflektor naglašava sedišta koja su identična sedištima publikuma.

Zatim, sedmi makne da vidi iza osmog, šesti sedmog, peti, itd., svi su u dijagonali.

Komad. Radovi na knjizi. Zakivanje knjige ekserima za drveni zid.

Bušenje rupe u knjizi i stavljanje drvene olovke kroz knjigu.

Act shot

Uspravna knjiga, olovka u knjizi.

Sipanje peska između stranica knjige.

Sečenje čoška knjige. Rendanje knjige u polukružni oblik. Sečenje u trougao. Nož u knjizi. Staviti noževe u debelu knjigu polako na nekoliko desetina stranica, a onda ih rotirati, i zakucati knjigu ekserima.

Komad. Egg performance.

Akter izlazi na scenu. Seda na stolicu. Devojka-akter razbije jaje o glavu muškarca.

Kraj komada

Komad. Jaje u ustima.

Nekoliko aktera sede na stolicama, svakom stavljaju jaje u usta. Akteri ih čuvaju neoštećene. Onda svako pokaže jaje iz usta. Isklizne ga na ispruženi dlan, i dlan sedeći ispruže.

Akter nosi šešir u obliku prstena (bez vrha). Pere ogledalo i zaliva palamar sa šampanjcem.

Pere ogledalo sa pivom, zatim ispira vodom.

U tamnom odelu sa crvenim debrisom (debris šešir), pere ogledalo. Sipa pesak.

Kraj komada

Komad. Sand bathing.

Gledalac na stolici sa papirnom kragnom. Stavljaju mu novine sa prorezom na glavu, do ramena. Onda sledeće još šire. Zatim sipaju pesak na glavu, da klizi i pada preko novina na pod.

Kraj komada

Komad. Statue's hair.

Na sceni se nalazi muška bista na postolju. Ulaze devojke i nose šampone, vodu. Ritual, navlaže kosu, traljaju da se peni. Promenjuje se i traljaju, razgovaraju.

Akt performans, ispiraju vodom. Nakon što su završile kolektivni kult, odlaze sa scene.

Kraj komada

Komad. Lateral act. Lateralni teatar.

Privlačna žena dolazi na scenu elegantnim hodom. Seda na stolicu ukoso i koriguje šminku sa ogledalom.

Zatim odlazi.

Kraj komada

Devojke ritualno zajedno peru kose u pivu.

Zatim ih međusobno upiliću.

Na jezicima devojaka je naslikan krug; i tri paralelne crte po licu.

Aksilarni akt, akt u zagradi, uzgredni performans, underperformance. Fokus nije posvećen finitnom aktu, procesu, ili razvou (razvoj po sebi je senzacionalistički, demonstrativan, dakle neiprovizatorski, klasičan). Razvoj je osnova konzervativnog teatra. Efekat je cilj opšteg masovnog teatra. Razvojni performans (development performance) sadrži zaplet (uvod), realizaciju (akt) i reakciju, dakle, dramske elemente u nedramskom okruženju, klasične partikule

u *novoj* strukturi, *show and shock*, međutim, svakako da je određena tendencija teatra stvoriti jedan ne-razvoj prema strukturi, novi gest prema ambijentu ili naprosto – *ambijentalnu radnju*.

Akt nije radnja i nije vremenski i interpersonalno postavljen, ili limitiran. Akt je izraz kako spoljašnji –reakcija, tako i unutrašnji– struktura. U teatru ništa nije podrazumevano i sve je podrazumevano. To je priroda eksperimentalnog teatra.

Transgresivni akt (uzgredni akt) nasuprot razvojnom, nema za cilj strukturnu radnju, nego sekundarni, *neobavezni događaj*, pokušaj, oblik, kontemplaciju, underart, desuspenciju, non-show act, non-show as shock. Akt je u osnovi, specifični ambijentalni performans, eterizacija.

Komad. Osvrtaj.

Čovek sa blokejima hoda scenom. Ne suviše brzo. Ulazi s leva, izlazi s desna. Negde na polovini puta, blago se okrene da pogleda u stranu.

Cilj komada je underart, motiv, element.

Zamračenje.

Kraj komada.

Komad.

Čovek obučen u svetlo odelo, poslovno, prilazi, i sasvim formalno seda na stolicu. Obazire se levo-desno, isprsi, zatim pogleda na sat. Potom ustaje i odlazi.

Radnja se nije zbila. Fokus na aktivno nedešavanje. Cilj je nametnuti izostanak efekta kao konceptualnu formu.

Kraj komada.

Komad. Chair dance.

Devojka se kreće, za njom muškarac nosi stolicu. Kreće da sedne, muškarac stavlja stolicu. Zatim devojka ustaje, muškarac nosi stolicu za devojkom.

Kraj komada

Komad. Obojeno ogledalo.

Ogledalo. Kofa sa bojom i sunđerom.

Akter izvadi sunđer iz plave boje pređe sunđerom preko ogledala zatim kofom spere ogledalo. Pređe žutom, zelenom, crvenom, posle crvene ne spere nego pređe plavom.

Kraj komada.

Komad.

Staklo između dva aktera i publikuma. Sunđer natopljen vodom devojka pritiska uz staklo muškarac prilazi i hvata između prsta devojku i sunđer, pomaže, zajedno se kreću sunđerom.

Devojka kreće sa dva sunđera po staklu, uživa u glatkoći; onda zajedno sa muškarcem, kreću se obgrljeni i klize po staklu.

Slika veliki pravilni krug po staklu u jednom potezu, sunđerom ili kistom, pritiska grudi o vlažno staklo.

Kraj komada.

Komad.

Starac sa bradom pije pivo. Dve plavuše za mini stolom piju šampanjac, mladić vuče veliko belo platno po sceni. Bacaju latice ruže po kišobranu koji je otvoren i koji nosi akter.

Devojke sa uključenim ajfonom. Svaka osetljava svoje lice, i konus u pomračini.

Starac u velikom šeširu

Plavuša jede breskvu.

Kraj komada.

Komad. Performans.

Iz plave kose vadi se vlas, i sa njom se seče oljuštena breskva na kalote i kriške. Zatim je pojedu.

Plavom vlasi devojke seku banane na split. Isto pojedu.

Kraj komada.

Komad. Performans.

Mladići poređani u krug, sa srpovima spojenim i u unutrašnjem krugu.

Dvojica po dvojica razdvajaju se i nastavljaju, zakačeni srpom.

Dionis.

Akter srpom para belo platno.

Kraj komada.

Crtanje osmica na butinama devojaka.

Trougla na pleksusu muškarca.

Krug oko leve bradavice.

ZA ANTOLOGIJU

Ljiljana Đurđić

OGLED DALMATINSKOG BILJA

Ćutanje je zlato

Nemam kuću imam vatru
pod čelom zastrašujući
miris piletine
na stepenicama podzemnog prolaza tera me na plač
U školi su bili jezici
Reci: hvala reci: molim
Silance is golden
A šta sa rečju volim
A šta sa rečju volim
Ljupka nakaza na prošlogodišnjem kalendaru
(izraziti znaci gušavosti)
Pokusaj svoju kašu
Nepriстойno je ostavljati jelo u tanjiru
Reci: hvala reci: molim
Vatra pod čelom leči se
stoprocentnim strihninom

Lepota pejzaža

Lepotu pejzaža

Odagnati iz vidnog polja

Taj stranac prerusavanju sklon

Priseban i samodovoljan

Samo je loša zamena

Za prave šumske požare

Za golemu mastionicu

Što razdvaja neizdrživo

Sav taj samoživi prostor

koji bi da se spoji

U staro kopno u grudvu snega

U nestale mošti reptila

Oprez u ophođenju je neophodna

Za očevidce i slučajne prolaznike

Opasnost na putu

Zamotana u staniol

Neprekidno vreba

Slagalica

po Silviji Plat

Opet sam te rastavila

Koliko puta zaista

Koliko puta uvila u foliju
Prepovila proturila kroz mašinu
Za ponovno oblikovanje štancovanje
Opet guljenje do gole kože
Ono prosto neizdrživo
Rastakanje epiderme
Pucanje po ivicama
I praslika tvog večnog polustanja
(Uvek neparan broj kockica)
Osvljuje se na svoje noge
Klima i klatari opet
Ptičije kandice na mojoj podlaktici
To nije više postupak
U koji se možeš pouzdati
Reanimacija i metod usta na usta
Razduvaće pepeo
I ko će te onda sastaviti
Kočicu po kočicu

Razređivanje okoline

Razređivanje okoline
Začuđujuće lak zadatak za upućene
Lišiti se toliko važnih nevažnosti
U skladu sa zemljinom težom
Izvršiti konačan odbir stvari
Lica i pokreta

Ostalo vratiti travi bogu majci
(Nešto knjigama)
Od ostataka napraviti jednog Vermera
Nositi ga u džepu kao podsetnik
Povremeno praviti male beleške
Povodom svetlosti koja izbija iz desnog ugla
I pada na rame mlekarici iz Delfta

Neostvarena ljubav

Znam: Stelu samo ljubljaje
Moj predragi Džonatan Svift.
Dan nešto brižljivije birah
Dan i čas rođenja
I da to na Ostrvlju bi,
Šetala bih sad u njenoj krinolini
S ljubavničkim pečat-prstenom
I onom probranom kretnjom
Kojom uzimala je Svifta pod ruku
I pokazivala ga prolaznicima,
Tog starog zlobnika i izelicu.

O vremenu izgubljenom, o vremenu nađenom

Moje izgubljeno pa nađeno
(O, radosti!)
Patriotsko vreme

Otkucava ko pokvaren pakleni stroj,
Malo napred, malo nazad –
Ubi bene, ibi patria. Ubi patria ibi bene...
I ubrzava godine mog žića.
Aktiviranje njegovo zavisi
Od tolikog broja slučajnosti
Da samo rečenica: “Može tramvaj da me zgazi”
Predstavlja pravi odgovor
Na mnoštvo pitanja koja nam postavljaju
Preobilnost našeg postojanja,
A i zahtevi, zahtevi vremena
Zahtevi naroda, preobraćanja, koraćanja...
Srećom otpalo je ono:
U svetlu budućnost!

Ljubavnik – usvojitelj

On je potpuno obično i mirno
Pokupio svoje sličice i putire
Svoje meleme i masti
Meke dodire i brižna tepanja
Utopljanja noću i darove s puta
I preneo ih na drugo mesto.
Ništa prepunjeno, ništa izgubljeno,
Bio je ponovo spreman da se razdaje
I sjajio se ko uglačano dno krstionice
Il' ručka Jednorukog Džeka.

Ogled dalmatinskog bilja

„Sa ovim modelom moguće je
Neograničeno izmišljati biljke koje
Iako ne postoje ipak bi mogle postojati.“

J.W. Goethe

Die Metamorphose der Pflanzen

I

U Ogledu dalmatinskog bilja piše
Robert Visiani -Šibenčanin godine 1826.
O rodu i vrsti izvorištima
I sastavu tla ovoga opervaženog
Vodom boje ultramarin
U naših biljaka koren je trajan
Izdanci uglavnom goli
Jednostruko i dvostruko rasporeni
Iris Illyrica po zidovima i klisurama
Vascele Dalmacije
A smilje sasvim obično po brdima
Gaženo nogom tovara i Vlaja
Mirisa osebujna i prijemčiva mestimično
nerazumljiva
Što se *Seseili tomentosum* tiče
Video sam je u padovanskom vrtu
Živu samoniklu i kultiviranu

II

Božje drvce općenito
Uz Sveti ud iliti Biskupovo zelje
Udovičica kudrava napirlitana
Po zabranima karmelićanskih samostana
A na grobljima *Punica granatum*
Dvospolan cvetući ornamentalan i lekovit
Buja na osami pod uticajem pune svetlosti
U cvetnom nevestinskom ruhu
Provede i stotinu dana
Pre nego se premetne u šipak
Tvrdokornom svojom vanjštinom
Pridonosi cinober oker mat podlozi
Samostanskih pejzaža popadalih poput prhuti
Po prisojnim stranama Biokova

III

Jadranski Kikladi sve do Palagruže
Okićeni borom na Peuntigerovoj karti
Tu i tamo u retkom sklopu
Po brdašcima od sadre sige i šaldama
Pinus i *Abies maritime*
Zagledan svetac u sv. Andriju
Malo svinut u struku
Sa приметnim znacima opadanja
Zelenog mu igličastog vlasišta

Kad usled pomanjkanja sokova
Prestane svako vegetiranje
Luči se (ipak) gusta borova smola
Žuta ćilibarska predsmrtna
Gospina bistra suzica
Na staračkim namreškanim grudima

IV

Lovor lovorika u varijetetima
Laurus nobilis presvetli
Stabla rastresita time i krhka
(Sivkastog dosta hladnog tona)
Sa istaknutom žilom srčanicom
Obilje *aromae aurii*
Smišljeno raspoređeno po rubovima
Suptropskih makija dalmatinskih uvala
Isertava vazda promenljivi habitus
Plavičastih senki iz kojih navire napetost
Semitska grčka ilirska
Ulje od lovora lovorac
Na sastavcima Rakove obratnice
Strujanje mirisa kaoi transformacija
Blagosti u dvadeset nepojamnih čestica
Otuda svetlost

V

Kadulja pravoverna i autohtona
Salvia officinalis bela divlja
I kaduljica mala mirisna
Lagano dlakava listova pri vrhu nazubljenih
Za pasjih žega podno Mosora
Iz užarenih pukotina dana
Cedi se teška bitumenova smola
Kaplje sporo i neodlučno
Kaduljina otužna dušica
Miris o kojem on (Visiani)
Najzaslužniji dalmatinski biljar
Ostavi nekoliko zapisa
Prevodeći dugo i strpljivo
Rečitost cvetne lože
Na zaboravljeni jezik prisnosti

VI

Na platnima Blagovesti (u retkoj prilici)
Pod anđeoskom paskom sienske umbre
Biljna zaostavština Staroga sveta
Oličena u izvrsnom primerku
Cupressus sempervirens vazda zelenog čempresa
Još kruni vrh trokuta
U kojem lica anđela i Marije

Tvore osnovicu do čije razine ne dopire
Melanholično dejstvo gljivice roda *Melancoliales*

Potonja istorija bolesti
Onih koji večno tuguju
Beleži sve ređe skupine sjajnomrkih voštanica
Što drhtavo izbivaju na granici
Između odsutnosti i prepoznavanja

VII

Aromatična slika smrti
Jedinstvena u svom žanru
Pripada nestanku onog glasovitog Dukljanina
Što se jedini među cezarima
Tiho i neprimetno
Pretočio u tratinčice na obali Jadra
Bledoružičasta boja krunice
Bellis perennis otada se ćuti
Po krtoj mudrosti Dioklecijana Dalmatinca
Sina pisara veoma niska roda
Što svojom rukom zasadi po Saloni zelenje
Odrekaški se carstva kod Nikomedije

VIII

Balsamično svojstvo pelina
Razotkriva tajnoviti postupak
Kojim ultravioletno isijavanje
Ulazi u sastav nekih starih melema
Kao u onom pismu prirodoslovne razlike
Po kojemu *Artemisia pontica* i *maritime*
Deluju poput trpkoga vina
Lećeći pošast i ognjicu
Poverenika zemlje dalmatinske
Pelin rimski veliki i ženski
Verodostojnošću svojih pustenastih latica
Prisajedinjuju ubogi kras
(Moje gorko cviće)
I mirisnu spoznaju boli
Dičnoga mi prijatelja Nikole Tomazea
S tobom sam svagda i posvuda

IX

Znamenita prirodoslovka
Maria Cattani Selebam – Splitska
Slavne 1812. godine reši
Da biljka u njenom življenju
Dobije prvo i odlučujuće mesto
Iz ove odluke proisteklo je nekoliko
Veoma važnih prirodoslovnih zapažanja

Između ostalog ime biljke
Lilium Cattanie Visiani
Sam naziv ne upućuje na ljubavna snatrenja
Marie Cattani Selebam – Splićanke
Tek možda miris biljke pritajen i blag
Kad se usred zime nasmeši
Poneki vedar i vrlo tihi dan

X

Hladna i odmerena pomisao
Na vlažna jutra u Padovi
Na valjanost izbora
Parnoj i neparnoj strani živuće prirode
Chlorophllos sanctus
U svetlu božje promisli
O prevođenju nevidljivog u vidljivo
I konačno o zelenoj boji
Florinog skuta
Varljivog i nepodesnog za opise izvesnih stanja

srca

Onih o kojima njegova pronicljivost
(Roberta Visiana – Šibenčanina)
Ne ostavi čitljivih tragova
Sluteći nedvojbeno:
Mrtvi se jezici mogu deliti
Samo prostom deobom

ISTA REKA

Sa ovom rekam je tako da kad vas ponese nikad ne znate gde ćete završiti. Dešavaće mi se, kad sam već postao u svojoj sujeti veliki plivač, poleđuške se zatvorenih očiju prepuštajući reci, povremeno zirkajući u krošnje vrba kojima su obale bile obrasle, da se nasučem u ševanje i drugo močvarno rastinje, među lokvanje i kolonije svetlozelenih algica, zaglušen žabljim kreketanjem i ptičjim dozivima od svake vrste, pa trgnuvši se vidim da sam usred ogromne bare, duboke jedva metar, čija obala je bila svugde i nigde. Reka me je iz svog varljivog korita zanela u jedan od svojih ritova. Njen sanjivi tok nikad nije bio pouzdan. Istrajno kolebljiva, tekla je tamo-amo. U pazusima njenih krivaja, tamo gde je neočekivano menjala smer, što se često događalo, gotovo se vraćajući drugim putem tamo gde je bila maločas, plićaci su bili široki, a dno najmuljevitije. Još pre nego što sam umeo da se održim u dubokoj vodi, u tom mulju sam hvatao somove kilaše. Srećno bih ih napipao, munjevito dlanovima prešao uz njihove glatke hrptove i šćepao ih za škrge. Umeo sam i da se obrušim s vrbe nadvijene nad tirkizno zelenom i, kad bi se mulj staložio, bistrom i prozirnrom vodom. Vrebao bih s grane, a onda, uočivši ribu metar i po pod sobom, naskočio bih na nju, obgrlio je i, ne dišući, čvrsto stisnuo uz prsa, pri čemu bi se ona praćakala i najčešće mi iskliznula, a ja bih, sa izvesnim čuđenjem pred tim da sve što uhvatim naposljetku pobegne od mene, ostao stojeći do pasa u vodi i pesnicom pljuskaajući po njoj.

Sunce je upeklo, a ja još nisam znao šta me čeka do smrkavanja. Pomislio sam na rođendan koji mi pada onda kad kreću snežne vejavice. Za svaki rođendan mi se tetka krsti i govori da sam pravo čudo, jer kad sam se rodio, kaže, samo što nisam poleteo. Da je dunuo vetar, odneo bi me. Rodio sam se pre vremena i bio lak kao pero, ni dve kile nije bilo u meni. Stavili bi me u inkubator, ali ga bolnica nije imala. Čudo je da sam uopšte živ. Možda mi se zato više dopada leto nego zima. Prošle godine, kad sam napunio osam, sneg mi je, evo baš ovde gde se nalazim, bio do pupka. Častio sam se snegom; on je dugo bio moj jedini sladoled. Uzimao sam ga u šake i jeo.

Zurio sam u kaldrmu, tražeći šrafove, eksere, komadiće kolskog okova, žice i žičice, sve što je bilo metalno. Dok sam bosonog išao niz i uz ulicu, po ramenima su mi izbijali sitni plikovi, jer sam pognute glave od jutros hodao i sabirao gvozdeni i bakarni otpad koji će me obogatiti. Naposljetku me je zvezda na nebu, žareći, uličicama s toplom prašinom do gležnjeva, pored drvare, neumitno odvela na reku koja nije bila daleko. Kosa mi je gorela. Nalik rujevini u ranu jesen, ispod nje mi se kuvao mozak. Ispod železničkog mosta kupali su se konji. Bio sam obuzet čežnjom da pređem na drugu obalu, ali nipošto mostom. Bojao sam se vrelih šina, drvenih pragova prelivekih kolomazom i oštrog kamena tucanika. Bojao sam se i duboke vode. Na

drugoj obali olistale vrbe su bile gušće, jablanovi viši i tamo su bile najzgodnije devojčice kojima sam stalno mahao, umišljajući da su mi ljubavnice. Pretvarao sam se da plivam, odgurivao se stopalima o dno, pazeći da ne odem predaleko, dublje, gde se dno gubi. Izjedala me je zavist, jer se svi dečaci oko mene nisu plašili da se otisnu, žustro zamahujući rukama, čak do sredine reke. Zavideo sam Duletu, Zeki, Štefiju, Tibiki, Debi, Egonu, Rajiću, Isaku, Cvetku, Aleksi, tom čoporu iz moje ulice, i beskrajno se stideo. Oni bi me povremeno iskosa poglednuli, činilo mi se podsmešljivo. Stojao sam u vodi do kolena i drhtao. Mogao bih da se kladim da me nekoliko metara dalje, tamo gde je i rečni tok brži, samo smrt čeka i da će tako uvek biti za mene. Prišao mi je dečak, sitan, vižljast, živog oka, frktao je kao mačak. Po stasu je ličio na mene, s tim što se meni kosa, u koju sam zarastao, blago kovrdžala i rudela, a njegova bila ravna, podšišana i kestenjasta. Razvukao je usta od uha do uha, potapšao me po leđima i rekao: „Dok se jednom ne udaviš, nećeš naučiti.“ Onda je zatražio da mu dam ruku i odveo me dublje u vodu, dok nam nije bila do grudi. Naložio mi je da se zagnjurim i dodirnem dno. „Ne brini, ja sam tu, ja sam šampion ili ću, svejedno, jednom biti šampion“, rekao je, a ja sam ga upitao gde je on naučio. Ispružio je ruku kao da hoće nekom da mahne, govoreći mi da se smirim, da nisam gori od konja koji nikad ne nauči, a uvek zna, da su daleko Itebej, Crnja, još dalje Temišvar, ali da i tamo, kroz staro korito Tamiša, protiče ovaj Begej kao kanal, gde ga nazivaju Bega, odnekud s Karpatskog venca, iz njegovih snegova. Onda je, kod Mosta cara Trojana, možda lakše plivati nego ovde, a on će, rekao je dok je prstima začesljavao kosu, koliko sutra s majkom u Ilandžu, gde je nedaleko Veliki Tamiš, u kojem još nije plivao, ali hoće pre nego što leto prođe, pa je dodao: „Samo se ti zagnjuri do dna i ne brini.“ Tek tada sam opazio da vrska, baš kao i ja, mešajući glasove, a onaj najteži glas, koji se ni ovde ne usuđujem da izgovorim, mazeći jezikom na nepcu. Možda je, stranac, rođen, u Banatu? Možda sam i ja stranac, i govor mi je nalik rzanju.

S rukom u dečakovoj ruci, a drugom zatvorivši nos, potonuo sam u vodu, pa ubrzo, kašljući, iskočio iz nje. „Nemoj da si šmizla, dotakni rukom dno“, ponavljao mi je, i ja sam se opet zagnjurio, ispustio njegovu ruku, ali dno nisam napipao. Zapitao me je da li sam došao do dna. „Nisi, dabome da nisi, jer dna nema kad hoćeš da dospeš do njega.“ „Davio sam se“, panično sam mu rekao. „Pazi da nisi“, odvratio je dečak, „noge moraju da ti budu kao ruke, da ni za njih nema dna, a kad dna nema, to znači što znači, znači da plivaš, i gle koliki si, rođen si za bezdan, nema u tebi nimalo tereta da potoneš i ne isplivaš, da, rođen si za bezdan, ali na površini. To ti je prirodna stvar, ma koliko nekome hodanje po vodi ili letenje u vazduhu izgledalo neverovatno.“ Nisam razumeo šta govori. Zvučalo je utešno poput zagonetke s hiljadu rešenja, jer sam mislio kako mi objašnjava da nisam stvoren za davljenje i da treba samo da pazim da ne gutam vodu, i da se nogama odgurujem od vode i rukama zamahujući veslam, i da dišem na usta i kroz nozdrve kao da su škrge. „Nekad smo“, rekao je najozbiljnije, „bili ribe, onakve kao jegulje, a ne majmuni. Nije nemoguće i da su nam preci bili žabe.“

Ponavljali smo i ponavljali zagnjurivanje, a on je plivao oko mene, podmetao mi svoje dlanove, dizao me i spuštao, odvlačio me, razvlačio i izvlačio. Nije mi dopuštao da predahnem, dno mi se izmicalo pod nogama, a on je neprestano govorio da zaboravim na dno i da se valjam samo po površini, pljeskajući po njoj, zaljubljujući se u vodu. „Budi šarka, kao ona na vratima, koja vezuje vodu i vazduh, talasaj telom, pusti srcu na volju, jer plivaš, plivaš, gujo, plivaš, a ne znaš da oduvek plivaš. Tako sam i ja nekad počeo, od tog *oduvek*, i nikad neću prestati.“ Nije trebalo da mi to govori, jer sam već sat vremena, ćuteći, sav zabrinut, znao da plivam i obojica smo plivali po sredini reke koja nas je lagano zanosila prema ozidanoj obali kod stare toplane, a ispod

urušenog obalskog zida do nas je dopiralo cijukanje pacova. Tako sam plivao i prvi put preplivao reku, ukoso.

U suton smo izišli iz vode. Pitao sam ga za ime. Miloš i ja smo se tada zakleli na večno prijateljstvo. U to ime, podigao je sa zemlje neki bačeni novinski list i napravio mi kapu od njega, mrmljajući da je za tu kapu prava stvar staniol, pošto bolje štiti od zraka nego papir, ali kad već nemamo staniol, poslužiće i ova papirna. Svečano mi je rekao da će me ta kapa čuvati od napada iz svemira i da bi trebalo da je nosim i dok spavam, jer do tih neprijateljskih napada dolazi nenadano, a njihov cilj je da ljudima probuše rupu na temenu kroz koju im onda iscuri sve što su do tada naučili. „A hoćeš i sebi takvu?“ „Ma ne“, odvratio je preko napućene donje usne, a na licu mu se pojavio neki starmali izraz, „šta će mi, pa ja sam taj koji vas napada iz svemira i kad vas strefim u glavu nagutam se svih vaših sećanja. Sad ću po kapi znati da si ti u pitanju i neću te gađati.“ „Sećanja? Kad mi krene posao sa starim gvožđem, moći ću svoja da ti poklonim, ako kao stranac ne možeš da se prilagodiš, zamaskiraš, i da preživiš bez njih.“ „Nipošto, jer onda ti, s popijenim mozgom, nećeš preživeti“, prasnuo je u smeh. „Mogu samo da ih delim s tobom i da ti ih razbistrim.“ Od trenutka kad me je izveštio da zaplivam na Begeju, na kojem je i on naučio da bude neumorni plivač, sve mi je postalo jasno. Iste večeri sam ukrao očev bicikl i naprečac sam znao da ga vozim, o čemu sam do tada mogao samo da sanjam. Iscrpljen, te noći nisam trenuo okom. Probdeo sam čitajući najpre uz baterijsku lampu dok se nije istrošila i utrnula, zatim pod svećom. Hemijsku enciklopediju, pozajmljenu neki dan ranije iz gradske biblioteke, iščitavao sam grleći je kao da je neka nedostižna devojčica s druge obale. Čim je svanulo, otrčao sam na Begej, ali tamo Miloša nije bilo. Vinuo sam se u vodu i samcit preplivao reku.

Ceo dan sam proveo na reci, ali Miloš se nije pojavio. Nikad ga više nisam video na Begeju. Nije moguće da je tamo bio jednom samo zbog mene, gurnuvši me u vodu koja nema dna da bih postao začarani plivač. Ne, bila je to slučajnost kojoj sad dugujem svoju plivačku sudbinu.

Ni dvadesetak godina kasnije posle mog poludnevnog večnog prijateljstva s Milošem, otišao sam, u Beogradu, u društvu Bože Vukadinovića, iz Peći, mahnitim za alhemijom i sve takvim tajnim znanjima i zvukopisima, da popijem plzenjsko pivo, kod „Vltave“, valjda na jedinom beogradskom trgu kojim preovlađuje ruža vetrova. Za jednim od stolova, tri-četiri metra od nas, sedeo je postariji muškarac, proređene sede kose, koja je nekako vukla na pepeljasto sivo. Rekao bih i da nije bio visok. Učinilo mi se da ga odnekud davno poznajem i da nešto delim s njim. I Božo ga je primetio kroz svoje naočare višestruke dioptrije, pa je rekao da sednemo za sto tik uz tog čoveka čije oči su se smejale, kao da nisu oči nego mala usta, a u isti mah izbijao je iz njih blesak nemira. Dok sam prolazio pored njega, on isturi donju usnu i podiže pogled put mene. Meni je sad izgledalo da u tom pogledu ima neke razigrane ludosti. Hvatajući moj pogled, taj mi bliski neznanac muklo i otežući dobaci: „Plivaš još, a?“ Bilo je to neočekivano. Kao da me je ošinuo maramicom po licu i pozvao na dvoboj pištoljima u obližnjem čuburskom parku. Zaprepašćeno i mahinalno klimnuh glavom i izustih: „Dabome. Ne dam se.“ Trebalo je da se ugrizem za jezik. Ne treba se kačiti s takvima, pomislio sam, taj ne oprašta i ne zaboravlja. To sam u magnovenju pročitao na njegovom licu. Imao sam već neugodna kafanska iskustva sa sličnim kuronjama. A kad vetar duva sa svih strana, uvek se neko nađe da prolupa. Najbolje je takve, udarene mokrom čarapom, uzimati kao i da ne postoje, slegnuti ramenima i produžiti.

Kad smo seli, ja leđima okrenut tom izazivaču koji me je oslovio, Božo me tiho upita: „Poznaješ Miloša Crnjanskog?“ Beonjače su mu bile ogromne iza debelog stakla na cvikerima.

Zanemio sam. Da li on to misli na onog Crnjanskog koji je napisao neshvatljivi *Dnevnik o Čarnojeviću*, roman koji niko ne čita, kao što i svi lažu da su čitali *Seobe* koje je napisao, eh, pamćenje mi je naglo otkazalo, na vrh jezika mi je, mogao bi biti, da, taj isti? Da, tako je, i *Seobe*, od kojih uvek načisto pošandream i glava mi puca. Ima u njima nečeg što mi isisava moždinu. Očutao sam pitanje koje kao da i nije iziskivalo odgovor, i zapalio cigaretu. Zavrtele mi se u glavi, onako kako me je nekad u detinjstvu pogađala sunčanica, i s nevericom sam pomislio da bi to zaista mogao biti moj Miloš s Begeja, ali koji je baš, za ciglo deceniju-dve, eto brzo ostario. Istovremeno, znao sam da nikako ne može biti da on, utvaran ili ne, brže stari od ostalih. Naprotiv, može biti da on, ma koliko mi se drukčije pričinjavallo, stari sporije nego svi drugi koje sam u životu ovako ili onako, odavno ili skoro upoznao, a ja ću, jer problem je u meni, nedonoščetu, meni neukom debilu, u poređenju s njim, uvek biti i ostati nedorastao. Biću nedorasli plivač koji, istina, ume da pliva, ali ga dno, blato i mulj stalno vuku k sebi, pa se davi pošto strepi od bezdana. Očigledno, ma koliko da sam dobar, nisam istinski naučio Miloševu šampionsku lekciju. Ni u slučaju zagonetki s hiljadu rešenja, ja nisam kadar da se dosetim nijednog. Čim je pivo stiglo, još potresen, ispio sam ga iz krigele u jednom dugom gutljaju, do dna, pa penu, što inače činim, čak nisam ni oblizao sa usana i nausnice. Nekoliko minuta kasnije, pomerajući stolicu na kojoj sam sedeo, tobože da bih se bolje smestio, krišom i brzo, u poluokretu glave, pogledao sam prema susednom stolu. Crnjanskog tamo više nije bilo.

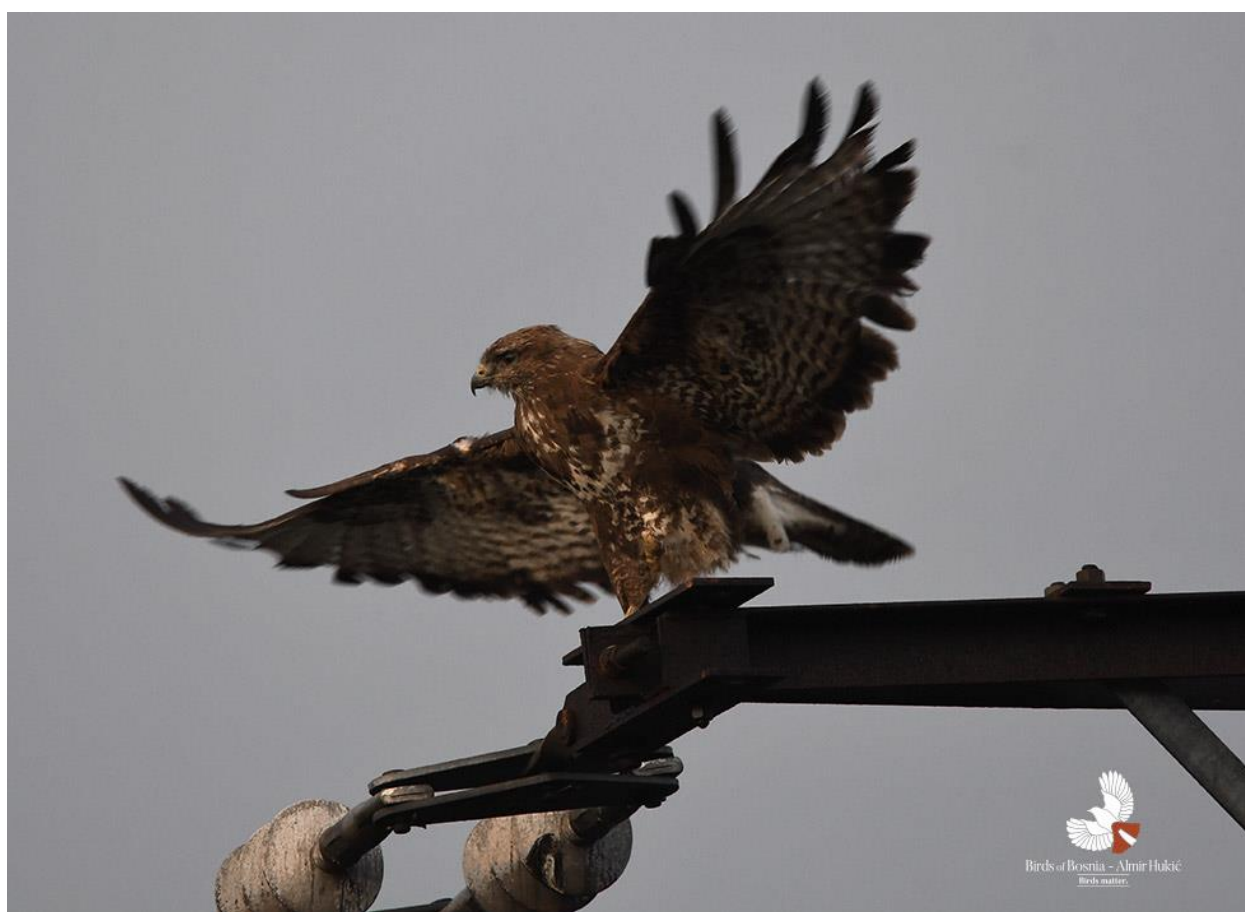
Sledećeg leta bio sam u Skoplju, a Vukadinović je tad u svome autu, šklopociji bez premca, skončao na autoputu. Kad god sam se vozio s njim, uvek sam bio u nedoumici ima li on uopšte položen ispit. Jednom me je posetio sa ćerkicom. Posle sam čuo da je, odlazeći od mene, ćerkicu izgubio na zaokretu kod novobeogradske Opštine. Ispala mu je iz kola. Vrata su se otvorila, ona je izletela, na travu, i prošla bez povreda. Tek kilometar posle tog mesta, Božo je primetio da mu nema ćerke na sedištu do njega. Takav je bio i takvog ću ga se sećati. Pre tih kola u stalnom hropcu, namenjena jedino da ih oplakujemo, imao je motocikl. I on je bio krš. Sve mi govori da ni za njega nije imao dozvolu. Na Bežaniji, kod „Naših krila“, ispod Starog aerodroma, strmeknuli smo se tim motorom u jarak. Fantastična sreća ga je neprestano pratila, u tolikoj meri da je naposletku njen završni zbir morao biti neopozivo naplaćen. Sad mogu da mu odgovorim: „Pitaš da li ga poznajem? Zar nisi čuo? Verujem da sam ti to ispričao kad si me onomad vozio u Zrenjanin i zabili smo se, silazeći s nadvožnjaka, u volovsku zapregu i kolska ruda nam kroz šoferšajbnu prošla između glava. Za malo smo je promašili. Sećaš li se, govorio sam ti, jednom smo Miloš i ja plivali u Begeju, samo jedared, a ionako je dvaput ući u istu reku nemoguće? Čak i samo jednom nije svakad moguće. Uto je zazvečalo staklo i ruda nam je, tek da te podsetim, prozviždala pored ušiju.“

ECKERMANN WEB ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST

WWW.ECKERMANN.ORG.RS

NOVEMBAR - DECEMBAR 2020.

BROJ 30

Na naslovnoj: Almir Hukić

Sva prava zadržana © 2015 -2020 Eckermann ISSN 2466-3220 (Online) Objavljivanje časopisa pomaže
Ministarstvo kulture i informisanja